

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**1973 SAVAŞINA KADAR FİLİSTİN SORUNU ve ARAP-İSRAİL
SAVAŞLARININ ANALİZİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sebahattin PÜSGÜLLÜ**

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU

ARALIK 2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı:: 1973 SAVAŞINA KADAR FİLİSTİN SORUNU VE ARAP-İSRAİL SAVAŞLARININ ANALİZİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen..... intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %.....'tır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı Soyadı : Sebahattin PÜSGÜLLÜ
Öğrenci Numarası : 197207022
Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Programı : Uluslararası İlişkiler
Türü : () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Danışman
Dr.Öğr.Üyesi Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU
29.12.2021

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı günümüzde ayrı bir önem kazanan ve ortadoğu denince akla gelen Filistin sorununa genel bir bakıştan ziyade 1973 Arap-İsrail savaşına kadarki süreçte Filistin sorununu ele alarak tarihsel süreç içerisinde bu sorunun nasıl bir uluslararası sorun haline geldiği ve bölge ülkeleri başta olma üzere uluslararası sistem içerisinde ilgili ülkeleri nasıl etkildeği ayrıca ülkelerin bu konuda geliştirdikleri politikalar ile bu soruna yaklaşımları ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır.

Öncelikle bu yoğun ve zorlu süreçte maddi-manevi desteğini esirgemeyen, hayatımda sadece aldığım kararlarda değil herkonuda yanımda olan ve arkamda bir güç oluşunu hissettiğim değerli eşim ve aileme teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca lisansüstü eğitim kararında beni destekleyen bu alanda çalışmam için teşvik eden ve manevi olarak desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç.Dr. Zelha ALTINKAYA'ya, maddi-manevi zorluklar içerisinde yoğun emek harcadığım bu çalışmanın ortaya çıkmasında gerekli zamanı ve ortamı oluşturan, yoğun çalışma saatlerim konusunda anlayış göstererek başta zaman konusunda olmak üzere herkonuda destek olan değerli bilgilerine başvurduğum tez danışmanım değerli hocam Dr.Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU hocama teşekkür ediyorum.

Sebahattin PÜSGÜLLÜ
29.12.2021

İÇİNDEKİLER

BEYAN BELGESİ	i
ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR LİSTESİ	v
TABLOLAR	vi
GRAFİKLER	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: GENEL OLARAK ORTADOĞU FİLİSTİN SORUNU

1.1. Orta Doğu Bölgesinin Ulusal Sistem Açısından Önemi	5
1.1.1. Petrol bölgesi	6
1.1.2. Semavi dinlerin ortaya çıkması.....	8
1.1.3. Etnik yapı.....	9
1.1.4. Su kaynakları	10
1.2. Bir Çatışma Bölgesi Olarak Orta Doğu ve Filistin Sorununun Ortaya Çıkışı 11	
1.2.1. Filistin tarihine kısa bir bakış.....	12
1.2.2. Siyonizmin doğuşu ve gelişimi.....	13
1.2.3. Osmanlı İmparatorluğu ve Siyonizm.....	16
1.2.4. Filistin topraklarında Manda Rejimi.....	19
1.2.5. İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında Filistin.....	22
1.3. Filistin-İsrail Arasındaki Temel Sorunlar	25
1.3.1. Kudüs Sorunu	27
1.3.2. Filistinli mülteciler sorunu.....	28
1.3.3. İsrail'li yerleşimciler sorunu	29
1.3.4. Filistin sorunu bağlamında su sorununun gelişimi	30
1.3.5. İsrail'in duvar inşası.....	31

BÖLÜM 2: FİLİSTİN SORUNU'NUN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN GÜNDEMİNE GELMESİ

2.1. Birleşmiş Milletler'in Filistin'i Taksim Kararı	33
2.2. İsrail'in Bir Devlet Olarak Tarih Sahnesine Çıkışı	34
2.3. 1948 Arap-İsrail Savaşı ve Sonuçları	36
2.3.1. 1948 1. Arap-İsrail savaşında tarafların askeri gücü	39
2.3.2. Savaşın kaybedilme nedenleri.....	45
2.4. Birleşmiş Milletlerin İsrail-Filistin Sorunundaki Rolü	48
2.5. Arap-İsrail Sorunu ve Avrupa Birliği	49
2.6. Süveyş Bölgesinde Bunahmın Artması ve Sonuçları	52
2.6.1. Süveyş krizi.....	52
2.6.2. Süveyş Savaşı ortaya çıkışı ve gelişimi	53
2.6.3. Savaş tepkileri ve Birleşmiş Milletler	58
2.6.4. Savaşın sonuçları	59
2.7. 1967 6 Gün Savaşı ve Birleşmiş Milletler	60
2.8. 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Birleşmiş Milletler	61
2.9. Filistin Direnişi	63

**BÖLÜM 3: ORTADOĞU'DA FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ FAKTÖRÜ ve 1967
ARAP-İSRAİL SAVAŞI**

3.1. Filistin'de Gelişen Siyasal Yapı ve Direniş Hareketleri	67
3.1.1. Filistin'de akif direniş süreci: Birinci İntifada.....	69
3.1.2. Birinci İntifada sonrası ve Ortadoğu barış süreci	71
3.1.3. Oslo süreci	73
3.2. İsrail'e Karşı Filistinli Arapların Alternatif Arayışları ve Filistin Kurtuluş Örgütü.....	75
3.3. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Kurulması ve Yapısı	79
3.3.1. Müslüman Kardeşler.....	81
3.3.2. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi.....	82
3.3.3. Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi	82
3.3.4. Filistin İslami Cihad.....	83
3.3.5. Hamas	83
3.4. 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Getirdikleri	83
3.5. Birleşmiş Milletlerin Barış Çabaları: 242 Sayılı Karar.....	86
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA	95
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	: Birleşmiş Milletler
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
UNSCOP	: Birleşmiş milletler Filistin Özel Komitesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
AB	: Avrupa Birliği
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
UKKTH	: Ulusların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı
HAMAS	: İslami Direniş Hareketi
FKHC	: Filistin'in Kurtuluşu İçin Halk Cephesi
FDHKC	: Filistin Demeokratik Halk Kurtuluş Cephesi
UNEF	: Birleşmiş Milletler Barış Gücü Kuvvetleri

TABLÖLAR

Tablo 1: Orta Doğu’da Nehirler.....	10
Tablo 2. Devletlerin Toplumlara Göre Sayısal Bölünmesini.....	34
Tablo 3: Yishuv’un Bölünmesiyle Ortaya Çıkan Tugaylar ve Askeri Kapasiteleri	43
Tablo 4: Arap Filistin Askeri Birliklerin Sahip Olduğu Askeri Güç	45

GRAFİKLER

Grafik 1: Petrol Rezervinin Bölgelere Göre Dağılımı	6
Grafik 2: Petrol Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı.....	7

ÖZET

Tezin Başlığı: 1973 Savaşına Kadar Filistin Sorunu ve Arap-İsrail Savaşlarının Analizi

Tezin Yazarı: Sebahattin PÜSGÜLLÜ **Danışman:** Dr.Öğr.Üyesi Kaan
DİYARBAKIRLIOĞLU

Kabul Tarihi: 2022

Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 92 (tez) + (ekler)

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler **Bilim Dalı:** Uluslararası İlişkiler

Zengin yeraltı kaynakları, stratejik önemi ve dini çeşitlilik Orta Doğu’da çeşitli mücadelelere ve işbirliklerine konu olmuştur. Bu mücadele ve işbirlikleri savaşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çatışmaların en önemlisi de Arap- İsrail savaşlarıdır. Arap milliyetçiliği ve Siyonizme dayanan Arap-İsrail savaşları Mısır, Ürdün, Suriye ve Filistin Arap birliği ülkeleri ile İsrail arasında yaşanan politik çekişme askeri savaşlar dizisidir. Bu savaşlar hem bölge ülkeler hem de taraf ülkeler açısından maddi ve manevi sonuçları beraberinde getirmiştir. Bu çalışma ise ortaya çıkmasından 1973 Arap-İsrail savaşına kadarki süreçte Filistin sorununu ele alarak tarihsel süreç içinde bu sorunun nasıl bir uluslararası sorun haline geldiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada Filistin sorununun ortaya çıkması, gelişimi, bu soruna müdahil olan ana aktörlerin Filistin sorununda yönelik geliştirdikleri politikaları ve Filistin sorunu kapsamında yaşanan çatışmalar ve barış süreçleri incelenmektedir. Niteliksel verilerin incelenmesi ile hazırlanmış çalışmada veriler literatür taraması yöntemi ile elde edilmiştir. Literatür taramasında araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan yaklaşımlara yönelik kitap, tez, makale, uluslararası rapor ve bildiri gibi akademik yayınlar incelenmiş ve birincil kaynaklardan veriler toplanmıştır.

Yapılan değerlendirmelerin sonucuna göre Arap İsrail savaşları bölgede güç dağılımının yeniden yapılması üzerinde etkili rol oynamış, bölgede bölünmelerin, şiddetin, ihanetlerin ve insan hakkı ihlallerinin yaşanmasına böylece Filistin başta olmak üzere birçok Arap ülkesinin maddi ve manevi yaralar almasına yol açmıştır. Ayrıca bu savaşlar kimi ülkelerin zenginleşmesine kim ülkelerin ise hızla yoksullaşmasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, İsrail, Filistin, Arap Savaşı

SUMMARY

Thesis Title: The Palestinian Problem Until the 1973 War and Analysis of the Arab-Israel Wars	
Thesis Author: Sebahattin PÜSGÜLLÜ Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU	
Date of Acceptance: 2022	Total Number of Pages: x (pre text) + 92 (main body) + (appendices)
Department: International Relations	Field of Study: International Relations
Its rich underground resources, strategic importance and religious diversity have been the subject of various struggles and collaborations in the Middle East. These struggles and collaborations appear as wars. The most important of these conflicts is the Arab-Israeli wars. The Arab-Israeli wars, based on Arab nationalism and Zionism, are a series of political conflicts and military wars between Egypt, Jordan, Syria and the Palestinian Arab union countries and Israel. These wars have brought material and moral consequences for both the countries in the region and the parties. This study, on the other hand, aims to reveal how this problem has become an international problem in the historical process by addressing the Palestinian issue from its emergence to the 1973 Arab-Israeli war. in this direction, the emergence and development of the Palestinian problem, the policies developed by the main actors involved in this problem, and the conflicts and peace processes within the scope of the Palestinian problem are examined. in the study, which was prepared by examining the qualitative data, the data were obtained by the literature review method. in the literature review, academic publications such as books, theses, articles, international reports and papers on the approaches that constitute the theoretical framework of the research were examined and data were collected from primary sources. According to the results of the evaluations, the Arab-Israeli wars played an effective role in the re-distribution of power in the region, causing divisions, violence, betrayals and human rights violations in the region, thus causing material and moral wounds to many Arab countries, especially Palestine. in addition, these wars caused some countries to get richer and some countries to get poorer.	
Keywords: Middle East, Israel, Palestine, Arab War	

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız çağın sonlarında yazılacak Uluslararası ilişkilerdeki sorunları anlatan kitapların ilk sayfalarında Filistin sorununa rastlamamız hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Zira geçen yüzyılın sonlarından bu yana sadece Ortadoğu bölgesini değil, uluslararası sistemi de yakından ilgilendiren en önemli sorunlardan biri Filistin sorunu olmuştur.

Filistin sorunu, çok yönlü özellikleri olan, çeşitli faktörlerin etkisi altında ortaya çıkan ve gelişen tarihi süreç içinde farklı nitelikler kazanan bir uluslararası sorun olarak algılanmalı ve bu özellikleriyle ortaya konmalıdır.

Filistin sorunu kökleri 1880’li yıllara uzanmakla beraber, sorun haline gelişi Filistin toprakları üzerinde bağımsız bir Yahudi devleti kurmak isteyen Siyonistlerin, İsrail denen devleti kurmalarıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır.

İsrail’in bir devlet olarak tarih sahnesine çıkışı ile birlikte, Siyonizm’i ciddi bir sorun olarak görmeye başlayan Araplar, büyük ölçüde toprak kaybettiklerini, 1967 Arap-İsrail Savaşı’nın ardından Siyonizm’in “yayılmacı” politikasının bilincine varacaklardır.

Bundan sonra, Araplar bütünlüklerini tehdit eden bir unsur olarak gördükleri İsrail Devletine karşı sonu gelmeyen bir mücadele içine girecekler ve mücadeleler, çatışmaları, terörü ve savaşları beraberinde getirecektir.

Günümüze kadar olan dönemde, Arap İsrail çatışmasının temelinde olan Filistin Sorunu’nun barışçıl çözümleri konusunda pek çok çalışma yapılmasına karşın, her iki tarafı da tatmin edecek bir anlaşma zemini bulunmuş değildir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmada, Filistin sorunu başlangıcından 1973 Arap-İsrail savaşına kadar olan kısım itibariyle ele alınarak, tarihsel süreç içinde nasıl bir uluslararası sorun haline geldiği anlatılmak istenmiştir.

Filistin’in tarihçesinin verilmeye çalışıldığı birinci bölümde; öncelikle kısa bir şekilde Filistin tarihine bakıldıktan sonra, Siyonizm’in doğuşu ve gelişiminin yanı sıra, Siyonizm’in Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki çalışmaları, Birinci Dünya Savaşından sonra İngiltere’nin güdümüne giren Filistin’in durumu, İkinci Dünya savaşının Filistin sorunu üzerindeki etkileri anlatılmak istenmiştir.

İkinci bölümde ise, Yahudi Arap çatışmalarının artışı üzerine çözüm yolları bulmaya çalışan fakat başarılı olamayan İngiltere’nin sorunu B.M.’e devretmesi ve B.M.’in 29 Kasım 1947 tarihinde “Taksim” kararını almasının ardından İsrail Devletinin ortaya çıkması sonucunda 1948 Arap-İsrail savaşının çıkması ve yarattığı sonuçlar üzerinde durulmuştur. Savaş Bölgesi’nde bulunan İkinci bir savaşın ortaya çıkması sonucunda

böyle ülkelerin büyük devletlerin ve B.M.'in olaya yaklaşımları incelenmiş ve savaşın sonuçları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Filistinlilerin İsrail'e karşı bir alternatif arayışı içine girmesi örgütlenmesi ve bu çerçevede bir Filistin Direniş Hareketi'nin oluşmasının yanında Arapların hezimetini ile sonuçlanacak 1967 Arap-İsrail savaşı ve sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Konum 1973 savaşına kadar olan kısım ile sınırlı olduğundan bu savaş ve sonrası çalışmada ele alınmamıştır.

Çalışmanın Önemi

Orta Doğu bölgesi sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları ve stratejik önemi nedeniyle çatışmaların eksik olmadığı bir bölgedir. Bölgede yüksek miktarda petrol kaynaklarının bulunması, küresel ölçekte petrol ihtiyacının artması ve petrol ihracı ile birlikte elde edilecek büyük kazançlar uluslararası sistemde söz sahibi olmak isteyen ülkelerin Orta Doğu'ya sahip olma ve bölgenin petrol yataklarını kontrol etme isteğini artırmaktadır. Bu istek çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan Orta Doğu Müslümanlık, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi üç semavi dine mensup insanların bir arada yaşadıkları bir bölgedir. Üç semavi dine mensup insanların kutsal kabul ettikleri mekanlar Orta Doğu'da bulunmaktadır. Bu nedenle bu dinlere mensup kişiler bu toprakları özgürce ziyaret etmeyi istemektedir. Ancak bu hakkın elde edilmesinin bedeli çoğu zaman çatışmalar ve savaşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çatışmaların en önemlisi de Arap- İsrail savaşlarıdır. Kökenleri, 19. yy. sonlarında ortaya çıkan Arap milliyetçiliği ve Siyonizme dayanan Arap-İsrail savaşları Mısır, Ürdün, Suriye ve Filistin Arap birliği ülkeleri ile İsrail arasında yaşanan politik çekişme askeri savaşlar dizisidir. Bu savaşlar dizisinin temelinde yer alan Filistin sorunu Uluslararası ilişkiler literatüründe araştırmacılar tarafından farklı açılardan sıklıkla ele alınmıştır (Kaştan, 2012: 1979). Ancak bu çalışmada bu sorunun Ortadoğu tarihine karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele alınacak olmasının çalışmanın özgün yanını oluşturması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle araştırma sonucunda elde edilecek bulguların Filistin sorunu ve Arap-İsrail savaşına ilişkin sonraki araştırmacılara genel bir perspektif sunacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Hipotezi

Zengin yeraltı kaynakları, stratejik önemi ve dini çeşitlik Orta Doğu'nun çeşitli mücadelelere ve işbirliklerine konu olduğu araştırmanın temel nedenidir.

Çalışmanın Amacı

Bu araştırma başlangıcından 1973 Arap-İsrail savaşına kadar olan süreçte Filistin sorununu ele alarak tarihsel süreç içinde bu sorunun nasıl bir uluslararası sorun haline

geldiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada Filistin sorununun ortaya çıkması, gelişimi, bu soruna müdahil olan ana aktörlerin Filistin sorununa yönelik geliştirdikleri politikaları ve Filistin sorunu kapsamında yaşanan çatışmalar ve barış süreçleri incelenmektedir. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmaktadır:

- Filistin sorununun ortaya çıkmasına neden olan faktörler nelerdir?
- Filistin sorununun uluslararası bir sorun haline gelme sürecinde öne çıkan unsurlar nelerdir?
- Filistin sorununun Arap İsrail savaşları üzerindeki etkisi nasıldır?
- Filistin kurtuluş örgütünün güç mücadelelerindeki rolü nasıldır?

Çalışmanın Yöntemi ve Teknikleri

Bu çalışma niteliksel verilerin incelenmesi ile hazırlanmış bir çalışmadır. Bu doğrultuda veriler literatür taraması yöntemi ile elde edilmiştir. Literatür taramasında araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan yaklaşımlara yönelik kitap, tez, makale, uluslararası rapor ve bildiri gibi akademik yayınlar incelenmiş ve birincil kaynaklardan veriler toplanmıştır.

Literatür İncelemesi

Kadim bir sorun olan Filistin sorunu Uluslararası ilişkiler literatüründe araştırmacılar tarafından farklı açılardan sıklıkla ele alınmıştır. Bu araştırmalardan birinde Kaştan (2012) Orta Doğu'da yaşanan Arap İsrail mücadelesinde Türkiye'nin politikasını ele almıştır. Araştırmada Arap topraklarında yaşanan Yahudi düşmanlığının tarihsel süreci, Filistinde İsrail devletinin kurulması ve daha sonra İsrail Arap Savaşı, Kıbrıs adasının stratejik pozisyonu, Türkiye'nin İsrail Arap savaşında Orta Doğu siyaseti ve Arap İsrail Savaşının Müslüman ülkeler arasında ortaya çıkan ekonomik birliktelik üzerindeki etkisi konularını incelemiştir.

Başka bir araştırmada ise Torlak (2016) siyonizmin bakış açısından Arap İsrail savaşlarının Orta Doğu'daki güç dengesine yansımalarını ele aldığı Yüksek Lisans tezinde Orta Doğu'nun stratejik önemi ve coğrafi konumu dolayısıyla bölge halkına sürekli sıkıntılar yaşatan bir bölge olduğunu, bu topraklarda sürekli ihanetlerin ve dostlukların aynı çatı altında filizlendiğini vurgulamaktadır. Araştırmada İsrail'in Siyonist faaliyetleri sonucunda bölgede yaşayan Araplarla çatışmalar yaşadığını ve bu nedenle zaman içerisinde bölgenin bir savaş bölgesine dönüştüğü, bu savaşların sonucunda İsrail'in Filistin toprakları üzerindeki yayılmacı ve baskıcı politikasının Filistin'li binlerce Arabı topraksız bırakarak mülteci konumuna düşürdüğü vurgulanmaktadır.

Çakmakçı (2014) ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) dış politikadaki yaklaşımını

Filistin sorunu bağlamında incelediği araştırmasında sosyal inşacılık kuramını temel almıştır. Araştırmada küresel ve bölgesel sorunlar ile aktif bir dış politika süreci yürüten AKP'nin Filistin sorunu konusunda etkili olmaya çalıştığı, Filistin sorununun AKP'nin en temel dış politika örneklerinden birisi olduğu vurgulanmış ve Türkiye'nin Filistin sorununda zaman içerisinde Filistin'din lehine politikalar yürüttüğü belirtilmiştir. Araştırmada Türkiye'nin yürüttüğü politikalardan dolayı Filistin sorununda temel aktörlerden birisi olduğu belirtilmiştir.

Diğer bir çalışmada ise Embel (2014) 1973 Arap İsrail savaşlarını Avrupa'nın ortak dış politika oluşturma sürecinin ilk adımı olarak ele almıştır. Araştırmada Avrupa'nın ortak dış politika oluşturma çabasının soğuk savaş yıllarından bu yana devam etti 1950 ve 1960 yıllarındaki başarısız girişimlerden sonra 1970'li yılların başlarında bu konuda mesafe alındığı, özellikle Fransa önderliğinde gündeme getirilen yumuşama döneminde ise hız kazandığı vurgulanmıştır. Örgütün konuyla ilgili ilk somut başarısının ise 1973 yılındaki Arap İsrail Savaşı sırasında Avrupa ülkeleri tarafından ortaya konulan ortak tutum olduğu belirtilmiştir.

BÖLÜM 1

GENEL OLARAK ORTADOĞU FİLİSTİN SORUNU

Yaklaşık dört bin yıllık bir geçmişe sahip olan Filistin, bu tarihsel süreç içinde, gerek sosyal ve kültürel, gerek ise siyasal açıdan sürekli bir gelişme ve değişim içinde olmuştur. Bu zaman süreci içinde Filistin'in en istikrarlı dönemini, aşağı yukarı dört yüzyıl egemenliği altında kaldığı Osmanlı imparatorluğu döneminde yaşadığı söylenebilir. (Carmel, 2010: 89).

1.1. Orta Doğu Bölgesinin Ulusal Sistem Açısından Önemi

Orta Doğu kavramıyla harita üzerinden nereden söz edildiği ve Orta Doğu bölgesinin hangi ülkeleri içerdiği bu alanda araştırma yapanlara göre farklılık gösteren bir konudur. Orta Doğu kavramı ilk olarak 1902'de Thayer Mahan tarafından Hindistan ve Arabistan arasındaki bölgeyi tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Bernard, 1964: 75). Orta Doğu bölgesi tanımlanır iken genellikle Akdeniz, Hazar Denizi, Karadeniz, İran körfezi ve Kızıldeniz tarafından çevrili kara parçaları ifade edilmektedir. Bu kara parçaları Doğuda İran, Kuzey Batıda Türkiye, Batıda Mısır ve Kuzey Sudan'ı kapsamaktadır. Daha geniş bir tanımlama ile ele alınacak olursa Orta Doğu; Fas'tan Pakistan ve Afganistan'a Sudan'dan Türkiye'nin güneyine kadar uzanan toprakları ifade etmektedir (Kirişçi vd., 1998: 19).

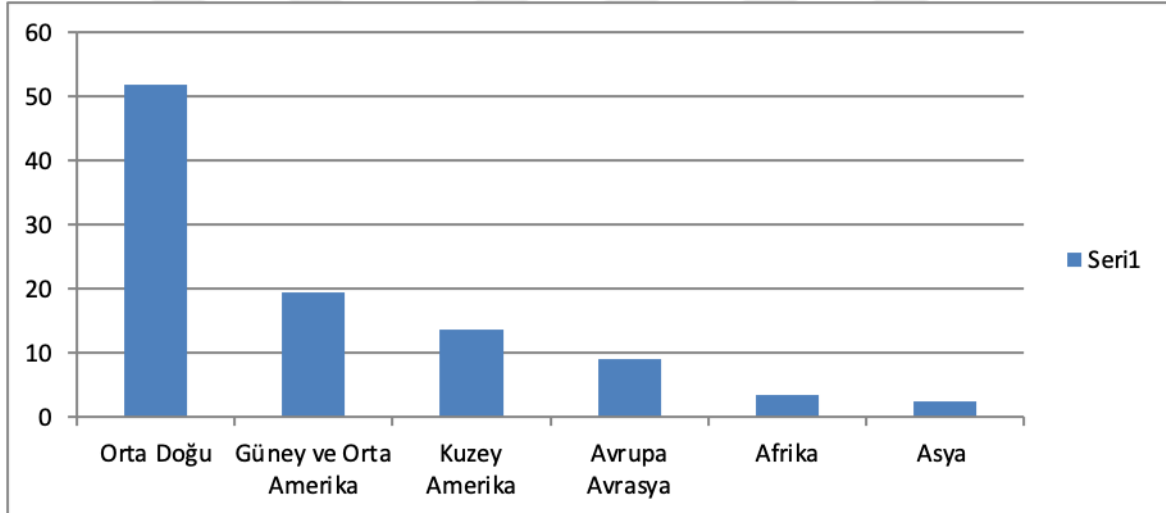
Orta doğu Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği noktada yer alan bir coğrafyadır. Diğer bir ifadeyle bu kıtaların birbirlerine kavuştukları bölge Orta Doğu'yu ifade etmektedir. İngiltere açısından Orta Doğu Asya'da bulunan sömürge ülkelere geçişi kolaylaştıran bir güzergahtır. Bölge, dünya ticaretinde geçiş noktaları açısından köprü işlevini üstlenmektedir. Dolayısıyla Uzak Doğu'nun Amerika ve Avrupa'nın bütün ticari ürünleri Orta Doğu'da sergilenir ve buradan bütün dünya piyasalarına sunulur. Bunun dışında Orta Doğu Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerin ortaya çıktığı coğrafya olarak da bilinmektedir. Ayrıca iklimi kurak olan, çöllerden, dağlardan, vahalardan ve bozkırlardan oluşan Orta Doğu, zengin fosil kaynaklarına sahip olmasından dolayı stratejik öneme sahip bir bölgedir. Söz konusu dini çeşitlilik ve stratejik konum tarihsel süreçte birçok ülkenin Orta Doğu'yu ele geçirmek istemesine ve bölgede çatışmaların ve gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur (Torlak, 2010: 5).

Eski Çağlardan bu yana Orta Doğu insanlık açısından en önemli politik ve ekonomik merkezlerin başında gelmektedir. Tarihsel süreçte birçok medeniyetin ortaya çıkmasına ve gelişmesine kaynaklık yapan Orta Doğu, Doğu ve Batıyı birbirine bağlayan ticaret güzergahı üzerinde yer alması, önemli su yolu kanallarını barındırması dolayısıyla önemini asla yitirmemiş bir bölgedir (Yılmaz, 2016: 99). Dolayısıyla Orta Doğu'nun uluslararası sistem açısından önemini petrol rezervi, dini çeşitlilik, etnik yapı ve su kaynakları çeşitliliği olmak üzere dört başlıkta ele almak mümkündür.

1.1.1. Petrol bölgesi

Sanayi devriminden sonra petrole olan ihtiyacın artması petrolün önemli bir fosil yakıt kaynağına dönüşmesine neden olmuştur. Fakat petrol rezervleri adil bir şekilde dağılmadığı için ve ülkelerin petrol ihtiyacı eşit olmadığı için bazı ülkeler petrol ihtiyacını petrol rezervine sahip ülkelere temin etmek zorunda kalmış ve bu durum petrol ticaretini ortaya çıkarmıştır. Orta Doğu ise dünyada petrol rezervinin en yoğun olduğu bölgedir. Dünya petrol ihtiyacının %65'i Orta Doğu'dan temin edilmektedir. Orta Doğu'yu Dünya petrol üretimi açısından önemli kılan temel faktörler bölgede büyük petrol rezervlerinin bulunması ve diğer bölgelere kıyasla üretim maliyetlerinin düşük olmasıdır. Bölgedeki deniz yatakları da petrol rezervi bakımından diğer bölgelere kıyasla daha üstündür. Dünyada 158.6 milyar varil olan kara dışındaki toplam petrol rezervinin 87 milyar varilinin Orta Doğu'daki deniz yataklarında bulunduğu tahmin edilmektedir (Torlak, 2010: 9). Bölgelere göre dünya petrol üretim miktarlarına bakıldığında da Orta Doğu ilk sırada yer almaktadır (Grafik 1).

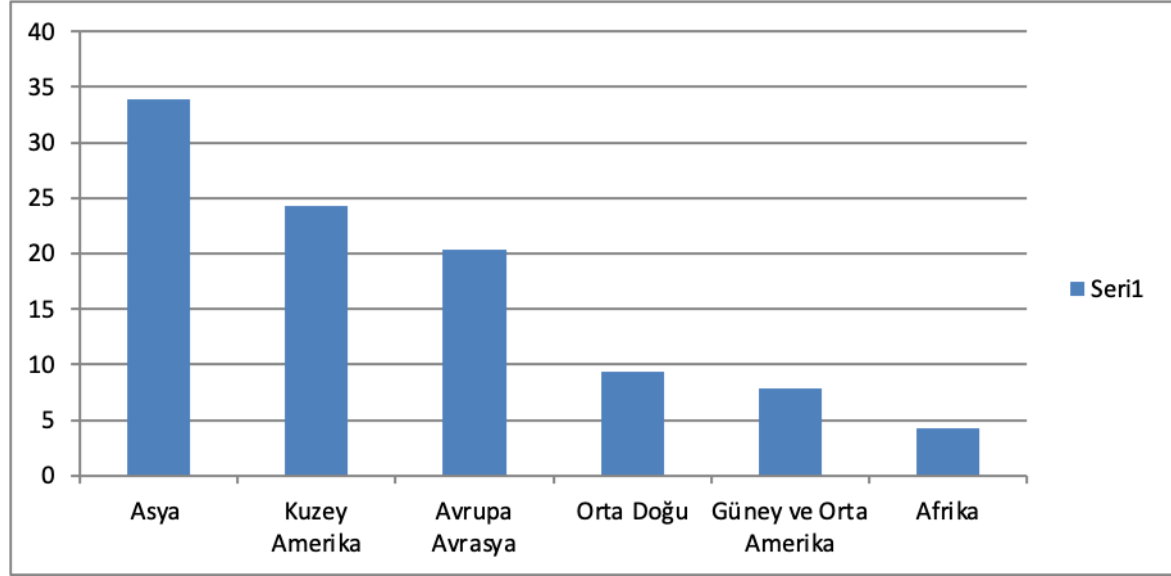
Grafik 1: Petrol Rezervinin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: Eppel (2019:98).

Grafik 1'e bakıldığında Dünya petrol rezervinin yarısından fazlasını Orta Doğu bölgesine ait olduğu görülmektedir. Her ne kadar Orta Doğu dünya petrol üretiminin yarısından fazlasını karşılıyor olsa da bu durum petrol tüketimi açısından farklıdır (Grafik 2).

Grafik 2: Petrol Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: Eppel (2019:151).

Grafik 2'ye bakıldığında dünya petrol rezervi ile tüketim oranı arasında bir terslik olduğu görülmektedir. Petrol rezervinin yarısından fazlasını karşılayan Orta Doğu'daki petrol tüketim oranı %10'u dahi bulunmamaktadır. Buna karşın neredeyse petrol rezervi hiç bulunmayan Asya Pasifik ülkeleri dünya toplam petrol tüketiminin üçte birini gerçekleştirmektedir.

Orta Doğu'daki zengin petrol yatakları bölge ülkelerinin temel geçim kaynağı haline gelmiştir. Örneğin Suudi Arabistan ekonomisi ham petrol ihracına dayanan ülkelerden biridir. Ülkenin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla miktarının %30'dan fazlası petrol ihracından oluşmaktadır. Bu rakam 2007 yılında ham petrol fiyatındaki artış dolayısıyla %55'e yükselmiştir. Ülkede kamu gelirinin %86'sı ihracat rakamlarının %90'ı da petrol sektöründen elde edilmektedir (www.diplomatikgozlem.com).

ABD'nin önemli düşünce kuruluşlarından biri olan Nixon Center tarafından aktarılan bilgilere göre Dünya petrol rezervinin üçte ikisi basra körfezi nde bulunmaktadır. Aynı zamanda Dünya doğal gaz rezervinin yaklaşık %35'i de basra körfezi ndedir. Bölgede günlük ortalama 22 milyon varil petrol çıkarılmakta bu rakam dünya üretiminin %32'sine denk gelmektedir. 2025 yılında bölgede 41 milyon varil petrol üretileceği tahmin edilmektedir. Bu rakama bölgedeki doğal gaz üretimi de eklendiğinde Orta Doğu'nun coğrafi bir bölge değil politik bir bölge olduğu ortaya çıkmaktadır (Özel, 2021).

Orta Doğu'yu bugün için önemli kılan temel neden 19. yüzyıl sonlarında bölgede petrol yataklarının keşfedilmesi olmuştur. Dolayısıyla Orta Doğu hem petrol rezervi hem de gaz rezervi açısından dünyadaki en zengin bölge konumunda yer almaktadır. Yalnızca bu husus dahi Orta Doğu'nun ne denli önemli bir bölge olduğunu ortaya koymaktadır. Petrol dünyadaki en kıymetli ve rakipsiz hammadde haline geldikten sonra petrol rezervi bulunan bölgelerde savaş, ihtilal, hükümet darbesi gibi birçok olumsuzluğu beraberinde

getirmiş ve zengin petrol rezervine sahip olan ülke halkları çatışmalar ve gerginliklerden kurtulamamıştır. Orta Doğu da bu durumdan nasibini fazlasıyla almış bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Bölgede kan, petrol ve politika neredeyse birbirine karışmış durumdadır (Yılmaz, 2016: 99). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra dünya ekonomisinin kalbi Orta Doğu'da atmış ve bölgedeki en ufak bir olumsuz hareketlilik dünya ekonomisi açısından büyük kopmaları yol açmıştır. Bunun yanında Amerika'daki petrol ihtiyacının dünya petrol ihtiyacına göre artışı Amerika açısından Orta Doğu'nun önemini daha da artırmıştır (Torlak, 2010: 9).

1.1.2. Semavi dinlerin ortaya çıkması

Ülkeler açısından jeopolitik konum kadar önemli bir başka konuda dindir. Örneğin Yahudilerin ilk yerleşim yeri, tarihteki ilk Yahudi devletinin başkenti ve Hazreti Süleyman'ın mescidinin burada olması gibi nedenler Kudüs'ü Yahudiler açısından önemli kılmaktadır. Kudüs Yahudiler dışında diğer dinler açısından da oldukça önemli bir bölgedir ve bu yönüyle stratejik olarak da önem taşımaktadır. Dünya üzerinde nasıl ki enerji kaynağı, stratejik konum ve ekonomik koşullar gibi faktörler savaşların ortaya çıkmasına yol açıyorsa inanışlar da büyük savaşların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Orta Doğu ise bu durumun en yoğun yaşandığı yerdir. Çünkü bölge Müslümanlık, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi üç semavi dinin ortaya çıktığı ve güçlendiği coğrafyadır. Roma döneminde Hristiyan olan Orta Doğu Hazreti Ömer'in 636 yılında fethinden sonra İslamlaşmaya başlamıştır. Moğolların Orta Doğu'ya girmesi ile birlikte daha önce de kısmen yaşanan parçalanma dinlerin farklı yorumlanmasına yol açmıştır. Dinin yorumlanması konusunda ortaya çıkan bu farklılık bölgeye yönelik siyasi hedeflerle birleşince dinin bütünleştirici ve birleştirici niteliği ortadan kalkmış ve Orta Doğu ideolojik ve din çatışmalarının yaşandığı bir bölgeye dönüşmüştür (Torlak, 2010: 11).

Görüldüğü gibi bölgede üç semavi dinin ortaya çıkması ve bu dinlerin kutsal kabul ettikleri mekanların kudüs şehri sınırları içerisinde bulunması bölgenin öneminin daha da artmasını sağlamıştır (Kılıç, 2008: 65). Tarih boyunca insanlık üzerinde etkili olan köklü dini düşüncelerin Orta Doğu'da gerçekleşmesi Orta Doğu'yu dini açıdan öne çıkarmaktadır. Bu durumun en önemli örneği Orta Doğu'daki barış sürecinin tıkandığı Kudüs sorununda görülmektedir. Dünyadaki 3 semavi dinin önemli merkezlerinden birisi olan Kudüs, bu özelliğiyle yalnızca bölgesel sorunların yaşandığı bir yer değildir. Söz konusu Kudüs olduğunda sorun iki aktörün arasında yaşanan bir olay olmaktan çıkarak dünya geneline yayılmış bir sorun niteliğine ulaşmaktadır (Davutoğlu, 2001: 327). Yahudi inancında Yahudi toplumu yaratıcı tarafından seçilmiş özel bir toplumdur ve bunun için Yahudilerin doğdukları topraklar kutsal topraklar sayılır. Bu nedenle Yahudiler tarih boyunca doğdukları toprağa dönme arzusundadırlar. Bunun yanında yıkılan Süleyman mescidinin de bölgede bulunması ve mescidin yeniden inşa edilmesine yönelik inanç Orta Doğu topraklarını Yahudiler açısından önemli kılmaktadır. Yahudiler kendilerine vaad edilen toprakları ele geçirerek buralarda büyük Yahudi devletini kurmayı, Kudüs'ü ele geçirmeyi ve Süleyman mabedini yeniden inşa etmeyi üç önemli

görev olarak görmektedirler (Shahak ve Mezvinsky, 2002: 123).

Hristiyan inancı da Kudüs'ü en önemli ziyaret yeri olarak görmektedir. Bu inanca göre Beytullahim'de doğan Hazreti İsa aslen Kudüs'ün güneyinde bulunan Nâsırıyeli'dir. Hristiyanlar Hazreti İsanın Kudüs'te Yahudiler tarafından çarmıha gerildiğine inanmaktadır. Haçlı Seferleri de Kudüs'ü yeniden ele geçirmek amacıyla başlamıştır. Rönesans ve reform hareketlerinden sonra Avrupa'da bundan Yahudiler bölgeyle daha fazla ilgilenmiş ve bu durum Avrupa'da bulunan Yahudilerin bir kısmının kutsal topraklara dönme isteğini arttırmıştır. Müslümanlar açısından da Arap Yarımadası Hazreti Muhammed'in doğduğu topraklar olması nedeniyle önemlidir. Dolayısıyla Kudüs diğer semavi dinlerde olduğu gibi Müslümanlık açısından da kutsaldır. Kudüs müslümanların ilk kiblesidir ve Hazreti Muhammed'in miraca yükseldiği yerdir. Bunun dışında Kabe'nin, Mekke'nin, Medine'nin ve Mescidi Aksa'nın bulunduğu Orta Doğu İslam dünyası açısından merkezi bir yerdir. İslam inancında Mekkeyi ziyaret etmek farzdır ve bu durum Orta Doğu'nun Müslümanlar açısından önemini ifade etmektedir (Torlak, 2010: 12-13).

Orta Doğu'nun dini çeşitliliğe sahip bir bölge olması ve bu dinlere mensup kişilerin yeni farklı şekilde yorumlamaları ve dini öğretileri siyaset aracı olarak kullanmaları daha da önemlisi Orta Doğu'nun bu dinlere mensup kişiler açısından kutsal kabul edilmesi gibi nedenler Orta Doğu coğrafyasında büyük savaşların yaşanmasına yol açmıştır.

1.1.3. Etnik yapı

Orta Doğu, coğrafi konumundan dolayı pek çok etnik aidiyetin birlikte yaşadığı bir bölgedir. Etnik aidiyet; ayırt edilebilir, seçilebilir, din, dil, gelenek, örf ve adet arasındaki farklılıklara göre yaşamını sürdüren kişileri ifade etmektedir (Erkal, 1996: 33). Diğer bir ifadeyle bir toplumu meydana getiren kişilerin ortak yaşantısı doğrultusunda sahip olduğu kültürel ve toplumsal değerlere göre ayrılmasıyla oluşan topluluklara etnik aidiyet denilmektedir. Araştırmacılar etnik aidiyeti; ırk özelliğine, dil, din ve kültürel özelliklere dayandırmaktadır. Orta Doğu ise farklı etnik grupların yaşadığı bir yer olması nedeniyle karmaşık ve renkli bir coğrafyadır. Bunun temel nedeni bölgenin tarihsel geçmişinin eski yıllara dayanmasıdır. Bölgede özellikle Türk, İran, Arap, Kürt ve Yahudi toplulukları bulunmaktadır. Bir ülkenin etnik çeşitliliği o ülkenin kültürel birikiminin ne denli zengin olduğunu göstermektedir. Bu durum o ülkede sürekli olarak çatışmaların yaşanmasına ortam hazırlamaktadır (Torlak, 2010: 14).

Orta Doğu toplumlarını oluşturan en önemli husus aile yapısının hiyerarşik olmasıdır. Aile içerisindeki bütün otorite ailenin en yaşlı kişisinde toplanmaktadır. Aileler tarafından oluşan dini ve etnik birlikteliğe dayanan kabilelerde de hiyerarşik yapı etkindir. Kabilenin önderinin kararı kabile mensuplarını bağlamaktadır. Bölgede aşiretlerin, kabilelerin, cemaatlerin toplumsal yapıyı oluşturduğu düşünüldüğünde bu hiyerarşik yapının genele yayıldığını ifade etmek mümkündür. Hükümet yöneticileri, toprak sahipleri, dini çevreler,

ülke yönetiminde etkili olan kabileler ve aileler ile iş çevresi ve ordu mensupları da bölgenin yönetici sınıfını oluşturmaktadır (Arı, 2008: 13).

1.1.4. Su kaynakları

Petrol, doğalgaz ve uranyum zenginliğinin yanında son yıllarda su kaynaklarının keşfedilmesi Orta Doğu'nun cazibesini daha da arttırmıştır. Nitekim ABD'de Stratejik Araştırma Merkezi Orta Doğu'ya yönelik jeopolitik bilgilerin bugüne kadar petrol ağırlıklı olduğunu; ancak son dönemlerde suyun bölgenin önemli bir politik silahı haline geldiğini vurgulamaktadır. Raporda batılı ülkelerin Körfez petrolü ile olan bağımlılığının devam ettiği ancak 21. yüzyılın sonlarında bölgenin jeopolitik konumunu suyun şekillendireceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle Orta Doğu'daki su kaynaklarını geliştirmek ABD'nin en önemli dış politika konuları arasında yer almaktadır (www.dho.edu.). Orta Doğu'ya ait su kaynakları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Orta Doğu'da Nehirler

NEHİR	SULAMA ALANI (000 km2)	Uzunluk (km)	KIYIDAŞ VE HAVZA ÜLKELERİ
Nil	2900	4800	Uganda,Mısır,Etiyopya,Sudan
Dicle	258	1718	Türkiye,İrak,Suriye
Fırat	444	2330	Türkiye,İrak,Suriye
Şeria	18	360	Ürdün,İsrail,Suriye,Lübnan
Asi	17	511	Lübnan,Suriye,Türkiye
Litani	2	145	Lübnan

Kaynak: Kramer (2011:57).

Son yıllarda küresel ısınmanın da artmasıyla birlikte su kaynaklarının özensiz ve aşırı kullanımı gibi faktörler su sıkıntısının artan ölçüde kendisine hissettirmesine yol açmıştır. Fakat su kaynaklarının yeryüzünde adil şekilde dağıtılmamış olmasından dolayı bu sorun her ülkeyi aynı oranda etkilemektedir. Bu sorunu en yoğun yaşayan ülkeler genellikle Orta Doğu ülkeleridir. Bugüne kadar Orta Doğu coğrafyasında bir su çatışmasının yaşanmamış olması şaşırtıcı bir durumdur. Fakat geçmişte böyle bir çatışmanın yaşanmamış olması gelecekte de yaşanmayacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü bölgede nüfusun artmasıyla birlikte su ihtiyacının artması ve küresel ısınmanın etkisini daha fazla hissettirmesi su kaynaklarına olan talebi arttırmaktadır. Bu durum suyun bölge açısından petrol kadar stratejik öneme sahip bir değer olmasına neden olmaktadır (Torlak, 2010: 6). Orta Doğu açısından suyun stratejik bir metaya dönüşmüş olması bölge ülkeleri açısından suyun bir tehdit unsuru şeklinde algılanmasına neden olmaktadır. Bölge ülkelerinin bu yaklaşımı üzerinde etkili olan temel faktör daha önce stratejik bir metaya dönüşen petrolün siyasal bir araç olarak etkili şekilde kullanılmış olmasıdır (Saltürk, 1991: 119).

Yukarıda ifade edilen gerekçelerle Orta Doğu tarihsel süreçte bütün dünyanın ilgisini üzerine çekerek süper güçleri hakimiyet kurma çabasına maruz kalmıştır. Uluslararası sistemde söz sahibi olmayı isteyen ülkeler Orta Doğu'yu ele geçirerek bölgede egemenlik kurabilmek adına işgal ve karışıklık çabasından geri durmamıştır.

1.2. Bir Çatışma Bölgesi Olarak Orta Doğu ve Filistin Sorununun Ortaya Çıkışı

Milliyetçi hareketin toplumlar üzerindeki etkisiyle şiddetlenen ırkçılık, eski Yahudi düşmanlığının antisemitizm adı altında yoğunlaşmasına neden olmuştur. 19. yy. öncesinde hürriyetlerini kazanan Yahudiler, sosyal ve endüstriyel alanlarda ilerleme kaydetmişler ve vatandaş unvanını aldıkları ülkelerde önemli noktalara gelmişlerdir. Büyük devletler tarafından ırk ayrımcılığı nedeniyle baskı altına alınan ve bu ayrımı milliyetçilik anlayışıyla maskeleyen antisemitizm, aslında bu topluluğun ekonomik imkânlarının genişlemesi ve göç yoluyla nüfusunun artmasından kaynaklanmıştır. Öte yandan ülkelerinde anti-Semitizm uygulayan emperyalist güçler, ülkedeki nüfuzlarını artırarak, çıkarları çatışan rakiplerine üstünlük sağlamak için Yahudi cemaatini bölgeye göç etmeye teşvik eden bir tutum benimsemişlerdir. Bu nedenle Filistin, bu devletler arasında şiddetli bir rekabet arenası haline gelmiştir (Torlak, 2010: 15-16).

Filistinde bulunan Yahudiler ile ilgili emperyalist planlamalar yapan ilk ülke Fransadır. Fransa İngiltere ile yaşadığı rekabetten dolayı İngiltere'nin sömürgeleri ile olan bağı kesmek için Filistin projesine önderlik etmiştir. Bu amaçla 1798'de Mısır çıkarmasıyla bölgede hakimiyeti ele geçirmeye çalışmıştır. Fakat Napolyon'un İngiliz-Osmanlı birliklerine kaybetmesinin sonucunda Akdeniz ile bağlantısının kesilmesi nedeniyle bu sefer bölgede bulunan Yahudilerden yararlanarak birliklerini takviye etmiştir. Napolyon 1799'da yayınladığı bildiride Filistin'de yeniden bir Yahudi devleti kuracağını ilan etmiş ancak bu durum Yahudiler tarafından desteklenmemiştir (John, 1970: 183). Napolyon Filistin ve Mısır seferleri ile Hindistan ve İngiltere arasındaki bağı kesmeyi planlamaktadır. Böylece Filistin üzerindeki Yahudi amaçlarını politik bir araç olarak kullanarak Filistin'i kontrol altında tutmayı istemektedir.

İngiltere ise 1838 yılında Kudüs'te açtığı konsolosluk ile Filistin'de Yahudi devletinin kurulması projesine yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu projeyi hayata geçirecek ve İngiltere'nin Yahudilerin koruyucusu olarak görülmesini sağlayacak olay 1840 yılında Şam'da yaşanmıştır. Bu olayda Fısıh bayramında yenilen ekmeklere insan kanının karıştırıldığı iddiasıyla Yahudiler ve Hristiyanlar birbirlerine düşürülmüştür. Fransız ve İngiliz temsilcilerinden oluşturulan bir heyet Yahudilerin mal ve can güvenliğini koruyacağına dair Osmanlı'dan güvence almış ve böylece İngilizler Yahudilerin hamiliğini üstlenen ülke olmuştur. İngiliz Yahudiler Yahudi devletinin kurulmasını sağlayacak kolonilerin oluşturulması için arazi alımına yoğunlaşmıştır. Bu konuda gösterilen çabaların sonucunda 1855 yılında ilk defa Kudüs'ün batısında toprak satın almaya başlamışlardır (Torlak, 2010: 18). Avrupa'dan Filistine Yahudi göçünün başlamasından önce bölgede 10.000'e yakın Yahudi bulunmaktadır. Bunlar Safed ve

Kudüs gibi şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Fakat bu durumun Filistin'in lehine geliştiğini fark eden II. Abdülhamit 1878 yılında Filistin'e yönelik bütün toprak alım satımını ve göçleri yasaklamıştır (Kocabaş, 1994: 132).

Ancak siyonizme destekçisi olan emperyalist ülkeler Osmanlı Devleti tarafından alınan bu karara karşı baskı uygulamış ve yasakların gevşetilmesine ve göçlerin yeniden başlatılmasına yönelik politika yürütmüştür. Batının desteğini arkasına alan Siyonistler batı tarafından kendilerine sunulan imkanlar ile planlarını adım adım yürütmüşlerdir.

1.2.1. Filistin tarihine kısa bir bakış

Filistan tarihinin milattan öncelere dayandığı akyarılmakatdır. Bu durum Filistin isminin etimolojisinde de görülmektedir. Filistin ismi bu coğrafyada yaşayan ibrani halklarından gelmektedir. Nitekim ibraniler bu bölgeye Peleshed adını vermişlerdir. Bununla birlikte ibranilerin Pleshet kavramını da bu bölge için kullandıkları aktarılmaktadır. Nitekim Roma tarihinde de bu bölge Palestine adıyla karşılanmıştır. Her iki kelime de genel olarak Filistinlilerin vatanı anlamlarına gelmektedir. Filsitin halkının bugünkü coğrafyaya Girit bölgesinden gelmiştir (Armaoğlu, 1989: 3).

Filistin bölgesi tarihin neredeyse her döneminde üç büyük dine göre de kutsal sayıldığından önem kazanmıştır. Bu bağlamda Filistin bölgesinin tarihinin 4000 yıl öncesine dayandığı görülmektedir. Dinlerin kutsal saydığı bu bölge birçok savaşa da ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla sık sık yıpranmış ve sınırlarının çizilmesi de tairihin her döneminde zor olmuştur. Ancak çağdaş tarih üzerinden bakıldığında Filistin bölgesi Seria bölgesiyle Mısır ve Suriye arasındaki alanı kapsamaktadır. 26. 319 km kare olan bu bölgeye dair ilk çağına dair bilgiler konusunda yeterli akademik kaynak bulmaz da oldukça zordur (Karasapan,1942: 10).

M.Ö. 5000-3000 yıllar arasında, Arap Yarımadası ve çevresinden başlayan Kenani ve daha sonra ibrani ve Arami'leri getiren ana göç hareketleri ile Filistin halkının profili şekillenmeye başlar. Literatür incelendiğinde bu göçler genel olarak Arap ya da Sami göçü olarak ifade edilmektedir. Bu göçlerden en önemlisini ise Kenani göçleri oluşturmaktadır. Çünkü Kenani göçleri milattan önce 4000 yılında başlamasına rağmen günümüzde de etkilerini göstermektedir. Nitekim Filistin bölgesine yer yer Kenani ülkesi denildiği de aktarılmaktadır (Baycar, 2015: 110).

Diğer bazı toplumlar da ülkeye ya göç ettiler ya da yakınlarına yerleştiler. Bunlar arasında, Hitit'liler ve Ureen'ler sayılabilir (Goodwin, 2013: 76). Bu halklar da zamanla Filistin halkı ile kaynaşarak ve ülkeye entegre olarak Filistin'li oldular ve Kenaniler ülkesinin ismi Filistin oldu. M.Ö. 586'dan başlamak üzere, sırası ile, Pers'lerin (M.Ö. 586-332), "Hellenizm'i yayma amacındaki Yunan'lıların (M.Ö. 332-64), ve Roma'lıların (M.Ö.64-M.S.640) egemenliğinde kalan Filistin'de, M.S.638 yılında Arap-Müslümanların ülkeyi fethetmelerinden sonra, günümüze kadar sürecek olan Arap-İslam

medeniyeti kendisini gösterecektir (Sarmiento, 2002: 83).

“1095 yılında, Papa Urbain II.’in çağrısı üzerine, haçlı seferleri adı verilen saldırılar sonucu bölgeye Frenkler gelmişlerdir.” (Tanlak, 1988: 14). Haçlılar seferleri aşağı yukarı iki yüzyıl sürmüştür. Nihayet, 1187 yılında Haçlılarla yaptığı Hittin savaşından onları yenen Selahaddin Eyyübi, Kudüs şehrini istiladan kurtarmıştır. Sultan I.Baybars, Sultan Kalavun ve oğlu El-Eşref, ülkeden kalan son frenkleri de sınır dışı etmiştir.

Frenklerin istilasını dönemi yaşarken, Filistin’liler bir de Moğol saldırısına uğramışlardır. Ancak Kutuz ve Baybars, 1260 senesinde Ain Galut savaşını kazanarak saldırıyı geri püskürtmüşlerdir. Bir müddet Arap-İslam devleti Memluk’luların idaresi altına giren Filistin, 1516 yılında Osmanlı Yönetimini dahil olacak ve yaklaşık dört yüzyıl Osmanlı idaresinde kaldıktan sonra, I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere’nin rejimi altına alınacaktır (Rafeq, 1999: 84). 1880’li yıllardan itibaren uluslar aşırı bir aktör olarak tarih sahnesine çıkan Siyonizm’in “Filistin’de bir yahudi devlet kurmak” amacı doğrultusundaki çalışmaları, işte bu İngiltere mandası döneminde yoğunluk kazanacak ve bu çabalar 1948’de de Filistin’de bir İsrail devletinin kurulması ile sonuçlanacaktır. (Laqueur, 2009: 94).

1.2.2. Siyonizmin doğuşu ve gelişimi

Filistin bölgesinde günümüzde de en büyük problemler ve çatışmalar Yahudilerle Müslümanlar arasında yaşanmaktadır. Yahudilerin bu bölgede etkili olmak istemesinde de dini dürtüler etkili olmaktadır. Bu dürtülerin başında ise Siyonizm gelmektedir. Siyonizm, en basit anlamıyla Yahudileri bir arada toplama ideolojisini ifade etmektedir. Bununla birlikte Siyonistlerin siyon dağında Süleyman’ın mabedini de yeniden inşa etme amaçları bulunmaktadır. Dini ve siyasi siyonizm arasında bir ayırım yapma gereği bulunmaktadır. Yukarıda yapılan tanım, daha çok dini siyonizmi açıklar niteliktedir. Siyasi anlamda siyonizm ise; yahudi aydınlarının Avrupa’da gittikçe artan yahudi aleyhtarlığına yani anti-semitizm’e olan tepkisi sonucu Yahudilerin Filistin’de devlet kurma fikri tesis edilmiştir. (Chowers, 2012: 157).

1880 yılında özellikle Doğu Avrupa’da siyasi bir akım olarak ortaya çıkan Siyonizm kısa sürede dünyadaki tüm Yahudileri bir araya toplama ideolojisini benimsemiştir. Bu bağlamda Yahudilerin Fransız devrimi sonrasında oluşan hak ve özgürlüklerden yararlandıkları görülmektedir. Daha çok Doğu ve Batı Avrupa’da rahat bir yaşam süren Yahudilerin bu durumu ikinci dünyşa savaşıyla birlikte son bulmuştur (Pinto, 1996: 12).

Fransız ihtilalinin yaşanması Avrupa Orta çağında ezilen Yahudilerin hak ve hürriyetleri açısından son derece önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kendilerini yeniden var olan bit toplumun parçası olarak hisseden Yahudi topluluklarının hepsi de iyi durumda değildi. Nitekim hem Rusya steplerinde hem de Polonya ciddi bir ekonomi problem vardı. Bu ekonomik sorunlardan Yahudilerde olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Bununla birlikte

özellikle Rusya’da toplumdan da dışlanan Yahudilerin bir kısmı da katledilmiştir (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988: 1620).

Anti- semitizm sadece bir duygu olarak kalmamakla beraber, XIX.yüzyılın son çeyreğinde kurumsallaşarak, siyasi platformlarda savunulmaya başlandı. Batı Avrupa’nın aksine, Doğu Avrupa ve Rusya’da anti-semitizm genellikle dinsel kaynaklarla besleniyordu.

Rusya’da yaklaşık olarak 3 milyon Yahudi bulunsa da Fransıız ihtilalinden kaynaklanan milliyetçi akımlardan bu bölge çok daha az etkilenmiştir. Dolayısıyla Rusya’daki Yahudiler pek sorun yaşamamıştır. Ancak II. Aleksandır’ın vefatı üzerine Rusya’da da Yahudilerin dışlandığı görülmektedir. Bu süreç Yahudilerin başka bölgelere göç etmesiyle sonuçlanmıştır (Klor, 2017: 212). Bu göçlerin ilk dalgası, 1881-1991 arasında olmuştur ve 134.000 yahudi Amerika’ya, 15.000 yahudi de başka ülkelere gitmiştir ki, 15.000’inin 5.000’i de Filistin’e gelmiştir. Yaşanan bu kitlesel göç sürecine Aliyah adı verilmektedir.

Yahudi göçlerinin önemli bir bölümününün nedenini siyasi ve sosyal baskılar oluşturmaktadır (Gelvin, 2014: 124). Gerek Rusya’dan gerekse de Avrupa ülkelerinden göç eden Yahudilerin önemli bir bölümü (yaklaşık 50.000) ABD’ye gitmiştir. Amerika’ya çeşitli nedenlerle gelen Yahudilerin 3 milyonu bulunduğu aktarılmaktadır. Ancak bu göç süreci sadece ABD’ye değil Kanada ve İngiltere’ye de olmuştur. Bu bölgelere göç eden Yahudilerin ise üç yüz bini bulunduğu görülmektedir.

Rusya’da başlayan bu anti-semitizm ve gözlerin en önemli sonucu, 1800 yılından beri ilk defa olarak, diasporanın örgütlenmeye başlanmasıdır (Ristaino, 2003: 254). Bu yahudi aleyhtarlığının neticesinde, yahudiler 1881 yılında Odassa’da “Hovevei Zion”, “Zion’u Sevenler” veya “Zion Aşıkları” adı ile bir dernek kurdular.” Rusya’da P.Rabinovitz, Pinsker, II. Shapira’nın liderliklerinde kurulan” (Kutluay, 1973: 11) bu dernek ile Siyonizm ilk adımını atmış olmaktaydı. Bu derneğin öncelikli hedeflerinden birini Yahudi topluluklarının Filistin bölgesine yerleşmesini sağlamaktı. “Zion Aşıkları Derneği”nin faaliyetleri, bir yandan yahudilerin Filistin’e olan ilgilerinin artmasına neden olurken, bir yandan da yahudilerin Filistin’e yerleşmelerine yardımcı oluyordu (Cohen,2014: 318).

Yahudilerin hem Avrupa’da hem de Orta doğu teşkilatlı bir şekilde yer almasında göçlerle birlikte Siyonizm de etkili olmuştur. Bu iki temel olayla birlikte dünya genelinde Yahudilerin teşkilatlanmasında Fransa’da ortaya çıkan Herzl (Avusturyalı gazeteci) ve Dreyfus olaylarının da etkili olduğu görülmektedir. Dreyfus Fransa ordusunda görev yapan Yahudi asıllı bir komutandır. 1894 yılında Dreyfus’a Almanlar için casusluk yaptığı için dava açılır. Ordudan ihraç edilen Dreyfus yeterli delil olmamasına rağmen hapse de mahkum edilmiştir (Derfler, 2002: 184). Bu dönemde her ne kadar Dreyfus hapisle cezalandırılrsa da bir kısım siyasetçiler onun suçsuz olduğunu düşünmüştür. Nitekim 1899 yılında Dreyfus için af çıkarıldığı ve bununla birlikte ona “Legion

d'Honneur" nişanının verildiği görülmektedir.

Dreyfus sürecini takip eden isimlerin en önemlilerinden birini Herz oluşturmaktadır. Yahudi asıllı bir macar olan Herz, daha çok politik yazılarıyla öne çıkmaktadır (Kornberg,1993:324). Siyonizm ideolojisine yeni bir bakış açısı getiren Herz, Dreyfus olayından aşağıda sıralanan sonuçları çıkardığı aktarmaktadır:

- Yahudi toplulukları dünyanın farklı coğrafyalarında olsalar da tek bir halk olarak ortaya çıkmışlardır.
- Yahudiler her yer ve her dönemde baskı altında tutulmuşlardır.
- Yahudiler farklı toplulukların içinde yaşamış olsalar da asimile edilememişlerdi (Garaudy, 1983: 19).

Bu üç temel problemi Yahudi topluluklarının tüm hayatına genelleyen Herz, yaşanan bu sorunların aşılmasını ise üç çözüm önerisiyle ifade etmektedir:

- 1) Öncelikle Yahudiler bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamalıdır. Bu devletin sınırları içinde Siyonizm ideolojisi bağlamında da tüm Yahudileri bir araya getirmek gerekmektedir.
- 2) Yahudi toplulukları farklı milletlerle beraber yaşamasına rağmen asimile olmadıkları gibi erimemişlerdir de. Ancak bu erime Batı'da başlamıştır. Dolayısıyla bu erime reddedilmelidir
- 3) Yahudilerin kurması gereken devlet boş bir arazide olmalıdır (Garaudy,1983: 19-20).

Herz'in sunmuş olduğu çözüm önerisinin üçüncü maddesinin sömürgeciliğin gemel karakteristiğini yansıttığı görülmektedir. Bu bağlamda böyle bir devlet kurma fikrinde yerel halkın göz önünde bulundurulmayacağı da ön görülmektedir. Dolayısıyla Herz gibi siyonizmin siyasi incelemesini yapan yazarlar bir yandan da devlet kurma düşüncesini vurgulamıştır. Nitekim bu teorik fikirler İsrail devletinin kurulması için ön fikirleri temel teşkil etmiştir (Garaudy,1983: 19-20)

Ana hatlarını belirlediği bu devleti, Filistin'de kurmayı amaçlayan Herzl, bunun için, dünyadaki bütün yahudilerin teşkilatlanması gerektiğini düşünüyordu. Bu fikirleri bağlamında harekete geçen Herz 1897 yılında Basel kentinde Siyonistleri bir kongrede toplamıştır. Bu kongreye toplam 204 Yahudi delegenin katıldığı aktarılmaktadır. ABD'den çok kişinin geldiği bu kongreye Rusya'dan ise 80 delege katılmıştır.

"Siyonizmin dünya çapındaki resmi sözcüsü" (Lumer, 1976: 71) Dünya siyonist Örgütü bu kongrede kuruldu ve başkanlığına da Herzl getirildi. Kongrede kabul edilen Basel Programında Siyonistler hareketlerinin en önemli hedeflerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Siyanizmin temel amacı Filistin bölgesinde yasal olarak tanınan bir devletin inşasıdır (Grief, 2003: 237). Bununla birlikte ilgili kongrede bu devletin kurulabilmesi için aşağıdaki unsurlarda ifade edilmiştir:

- 1) Yahudilerin bir millet olduklarına dair algı ve bilinçli farkındalık geliştirme çalışmaları yapılmalıdır
- 2) Siyonizmin amaçlarına ulaşabilmesi için gerekli yasal işlemlerin takip edilmesi
- 3) Yahudilerin dünyanın farklı bölgelerinden gelerek örgütlenmesinin sağlanması
- 4) Filistin’de bir devlet kurulabilmesi için müteşebbislerin desteğine zemin hazırlanmalıdır.

Bu dönemde Herzl gibi düşünürler böylesi bir İsrail devleti kurma fikrini benimsemiş olsa da bu bölgedeki topraklar hali hazırda Osmanlı toprağıydı. Bu bağlamda Siyonist teşkilatının kurucusu olarak öne çıkan Herzl, Sultan Abdülhamid’den müsaade ön görüyordu (Friedman,1997: 342)

1.2.3. Osmanlı İmparatorluğu ve Siyonizm

1.2.3.1. Mutlakiyet döneminde Filistin sorunu

Herzl, 1896-1902 yıllarında İstanbul’a toplamda beş defa ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretlerde Osmanlı devlet adamlarıyla görüşen Herzl aynı zamanda Abdülhamid’le görüşmeler yapmıştır. Nitekim bu ziyaretlerin iki tanesi Hazine-i Hassa’dan karşılanmıştır. Bu görüşmeler neticesinde Herzl, Yahudilerin İsrail projesi için son kararı padişahın vereceğini ifade etmiştir (Öke, 2006: 51).

II. Abdülhamid’i ikna edebilmek için maddi birtakım hizmetlerde bulunmayı öneren Herzl, 19 Mayıs 1901’de Padişah’a Osmanlı borçlarının tamamıyla ödenmesine ilişkin bir muhtıra takdim etti. Bu muhtırada, faizlerinin ve ana meblağlarının ödenmesi için otuz milyon sterlini temin etmeyi söz verdiklerini belirtiyordu (Zimmermann, 2002: 231). Bu teklif bir yandan Osmanlı devletinin işine geliyordu. Çünkü Osmanlılar hem Avrupalı devletlerin tahvillerinden kurtulacak hem de borç konusu üzerinden kendilerine baskı yapma ihtimalleri ortadan kalkacaktır.

Osmanlının tüm borçlarının ödenmesi düşüncesi Abdülhamit’i etkilemişti. Çünkü dış borçları çok fazla olan Osmanlıların bazı gelirleri temlikliydi. Bununla birlikte borcunu ödeyemeyen Mısır gibi işgal edilmekten çekinilmekteydi. Osmanlı Yönetimi, Herzl’in planıyla ilgilenmişti; ama II.Abdülhamid Siyonist’lerin bu teşebbüslerini reddetmeyi bildi (Pappe, 2004: 45).

Osmanlılar Herzl teklifini değerlendirmeye alsa da kendileri açısından borçların

konsolide edilmesiyle Filistin'in kolonize edilmesini birbirinden ayrı görmüşlerdir. Çünkü Sultan Abdülhamit Herzl, Siyonistlerin lideri olarak değil Avrupa'daki borçların ödenmesi için Yahudi bir banker olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda Abdülhamit Osmanlı devletinin genel borçlar idaresinin baskı ve denetiminden kurtulabilmek adına Yahudiler kullanmak istemiştir. Ancak Yahudiler istek ve beklentileri başkaydı. Abdülhamit Avrupalı devletlere olan borcu ödeyip Yahudilere yeni tahviller üzerinden borçlanmayı düşünmüştü (Öke,1987: 2).

Herzl ise, mali hizmetlerinin karşılığı olarak siyasi taleplerde bulunmuştu. II. Abdülhamid, yahudi göçmenlerin, Babı Ali tarafından tesbit edilecek bölgelere yerleştirilmelerini kabul etmiştir. Ancak Abdülhamit gerek içte gerekse de dıştan gelecek tepkileri ön görerek Siyonistlerin Filistin bölgesine yerleşmesine müsaade edemezdi. Çünkü böylesi bir izin Müslüman devletlerin tepkisi çektiği gibi Avrupa'daki dengeleri de değiştirebilirdi. Bununla birlikte Abdülhamit Siyonistleri de politik bir problem olarak görmüştür. Yahudilerin topluluk olarak Filistin bölgesine yerleşmesi bu bölgede yeni bir milliyetçi akımın oluşmasına neden olabileceği gibi Osmanlı sınırları içinde Yahudi sorunlarının baş göstermesine de neden olabilirdi (Brackman, 2000: 76-77).

Abdülhamit Siyonistlerin bu girişimleri neticesinde şu ifadelerle yer vermektedir: “Siyonist grupların Filistin bölgesini sadece tarım yapabilmek gibi masumane amaçlarla istemediği ortadadır. Siyonistlerin öncelikli hedefi bu bölgede devlet kurmaktır. Bu amaçlar haris birtakım emeller içermektedir. Siyonistler bu tekliflerini kabul edeceğimi düşünmekle yanılmaktadırlar” Abdülhamit, Osmanlı ülkesinde yaşayan Yahudilere saygı duyduğunu ve onları önemseydiğini ifade etmekle birlikte Yahudilerin Filistin bölgesine dair emellerine de karşı olmuştur (Abdülhamid, 1975: 76-77)

Osmanlı devletinin tedirgin eden husus sadece Filistin'in Siyonistlere kaptırmak değildi. Herzl ve taraftarlarının Arz-ı Mevud'da bir Yahudi devleti kurması Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Araplara da kendi kaderlerini çizme ilhanı verebilirdi. Kaldı ki Araplar Osmanlı İdaresinden hoşnut olmadıkları gibi, Siyonizme karşı idiler (Öke, 2006: 66-71).

Osmanlı Devleti, siyonizmi en başından beri dikkate almış ve ona göre politika geliştirmiştir. Ancak buna rağmen Siyonistler binlerce taraftarını Filistin'e sokmayı ve yerleştirmeyi başardı. (Stein, 2017: 74). Eğer Siyonistler Arz-ı Mev'ud'a girebilmişler ise bunun önemli nedenlerinden birini Avrupalı büyük devletlerin Yahudiler için Osmanlılara baskı yapmasıdır. Bu bağlamda Avrupalı devletler Yahudilere uygunanan sınır ve yasakları kaldırmıştır (Morris, 2011: 163).

Avrupalı büyük devletlerin Siyonistleri desteklemesinin siyasi ve ekonomik olmak üzere farklı nedenleri vardır. Bu doğrultuda Avrupalı devletler Yahudi probleminin Filistin yönünde çözülmesi fikrini desteklemiştir. Avrupalı devletlerin bir Yahudi devleti kurulmasına sıcak bakmasının bir diğer nedenini ise Yahudileri kendi ülkelerinde huzursuzluk çıkaranlar olarak tanımlamaları oluşturmaktadır. Kendi ülkelerinden

Yahudilerin toplanarak başka yere göç etmesi fikri bu yüzden onlara sıcak geliyordu. Nitekim Avrupa’lı devletler Yahudi probleminin özümleme tekniğiyle aşılacağını düşünmemişlerdir. Dolayısıyla yeni bir yere göç etme fikri onlara daha cazip gelmiştir (Aschheim,1982: 79).

“Ayrıca, Batı devletlerinin Siyonistlerle olan ilişkilerini bu güçlerin Osmanlı Devleti’ndeki uzantıları bağlamında da değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Nitekim özellikle İngiltere kendi amaçları için Osmanlı içindeki azınlıkları ayaklandırmıştır. Bununla birlikte diğer Avrupalı devletler de Osmanlı’nın kendi içindeki sorunları fırsat bilerek bu sorunları kendi dış politikaları açısından değerlendirmişlerdir (Mignola,2011: 165-188). Avrupalı devletler Osmanlı himayesi altındaki topraklarda yaşayan bölgelerden kendi sözlerinin geçeceği alanlar tesis ediyordu. Bu alanlarla Osmanlı devletinin iç işlerine karışa imkanları da artıyordu. Çünkü Avrupalı devletler Osmanlı devleti içinde yaşayan azınlıkları milliyetçilik adı altında kışkırtma faaliyetleri de yürütmekteydiler.

Ermeni, Siyonist ve diğer bölücü akımları tahrik ederek Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma sürecinin hızlandıracakları ve bu emelleri gerçekleşince de bu nüfus bölgeleri üzerinden Osmanlı topraklarını paylaşmış olacaktı. Dolayısıyla Batılı devletlerin Siyonistlere yardım etmek istemesinin altında bu ideoloji yatmaktadır. Yahudileri korumalarının ve onlara yönelik olan yasaklamaları kaldırmalarının nedeni budur (Öke,1987: 28-29).

1.2.3.2. II. Meşrutiyet döneminde Filistin sorunu

Sultan II. Abdülhamid Han’ın saltanatı 31 Mart hadisesiyle son bulmuştur. Abdülhamit’in iktidarının son bulmasıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti Osmanlı iktidarının bir kanadında söz sahibi olmaya başladı. Jön Türklerin bir uzantısı olan bu cemiyet bölgedeki Avrupalılar için de bir yeni bir başlangıcı ifade etmektedir.

Jön Türklerin işbaşına gelmesi, II. Abdülhamid’in katı tutumuna kıyasla, Siyonistler için yeni bir umuttu. Meşrutiyet yanlıları Osmanlıların hem ekonomik hem de siyasal anlamda liberal olmasını savunuyorlardı. Bu politika sayesinde toprak bütünlüğünün korunması gibi bir problem de olmayacaktı. Ne var ki 5 Ekim 1908’de Bulgarlar bağımsızlıklarını ilan ettiler (Shaw,1987: 48). Bir sonraki gün ise Avusturya Bosna-Hersek’i işgal etmiştir; Girit’liler ise Yunanistan’a bağlandıklarını açıkladılar. Anadolu’da da yer yer Ermeni isyanları patlak verdi. Osmanlı topraklarının paylaşılmasına yönelik bu faaliyetleri gören yeni yöneticilerin Siyonizme ilişkin tavrı ise, diğer bazı önlemlerini yanı sıra II. Abdülhamid döneminde Siyonistlere yönelik koyulan yasak ve kısıtlamalar da uygulanmaya başlanmıştır (Morris, 2011: 80).

Kısa bir süre sonra ittihatçılar, son derece hayati bir ikilemle karşı karşıya kaldılar. Jön Türkler 1908’de ihtilalle ikinci meşrutiyeti ilan etmiştir. Ülke yönetimine geçen ittihatçılar, bu ihtilali, devletin kalkınması için yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda

İttihatçılar Osmanlının iyi bir gelecek yakalaması için hem paraya hem de reform yapmaya ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Bu maddi fonları Avrupa'dan sağlayacaklarını umuyorlardı. Oysa Büyük Güçler “Hasta Adam” dedikleri Osmanlı İmparatorluğu'nun canlanmasını değil parçalanmasını arzuluyorlardı (Palmer, 2021: 67). Öte yandan Trablusgarp ve Balkan Savaşları, İmparatorluğu mali bakımdan sarsmıştı.

Böyle bir ortamda toprak kayıplarının, örneğin Edirne'nin geri alınması ve maddi sorunlara çözüm önerileri Musevi Banka ve bankerlerinden geldi. Yahudiler, bu hizmetlerine karşılık, Filistin'de bazı siyasi imtiyazlar istiyorlardı. Ülkemin selametini gözönünde bulunduran İttihatçılar, bazı koşullarla, ülkeyi yahudi göçüne karşı çıkmayacaklarını belirttiler (Phinney, 2001: 493-510). Bu koşullar arasında; yahudilerin devlet içinde milletçi sorunlar çıkarmamaları yabancı müdahalesini davet etmeyecek bir biçimde yerleştirilmeleri, göçün hiçbir şekilde kitle halinde olmaması ve Filistin üzerinde yoğunlaşmaması, yahudilerin Osmanlı uyruğuna girmeleri, yahudilerin araplarla uzlaşmaları sayılabilir.

Hem hristiyanlar yüzyıllardan beri baskı ve katliama maruz bıraktıkları yahudilerin doğal düşmanı değil miydiler? Buna karşılık olarak müslümanlar gerek araplar gerek ise Türkler tarihte kurmuş oldukları devletlerde yahudilere hep hoşgörülü davranmamışlar mıydı? İşte bu zemin üzerine hakkı dostluk tohumları atılmalıydı, güçler ortak düşmana karşı birleştirilmeliydi (Brink-Danan, 2011: 186). Bununla birlikte Yahudiler hem ekonomik açıdan hem de teknik açıdan Osmanlı devletine katkı verebilirlerdi.

İttihatçılar, yahudilerin Ortadoğu'da barınabilmelerinin Filistin'de çoğunluğu oluşturan araplarla “barış içinde bir arada yaşayabilmelerinin” ve böylece bu yörede kalıcı ve adil bir barış düzeninin tesis edilebilmesinin Müslümanlara karşı Hristiyan-Musevi işbirliği sonucu değil de, ancak Hristiyanların kendi bencil ve emperyalist politika ve müdahalelerinin saf dışı bırakılacağı bir “Müslüman-Musevi ittifakı” çerçevesinde gerçekleşebileceğini düşünmüşlerdi (Raheb, 1995: 117-129).

Talat Paşa'nın önerdiği “Müslüman-Musevi ittifakı” projesi gerek araplar gerek ise yahudiler tarafından coşkuyla karşılanmasına, uzun süren müzakerelerden sonra Paris'te 1913 yılında imzalanan bir ön protokolle eski kırınlıkların unutulması yolunda ilk adımın atılmasına rağmen, bu çabalar başta İngiltere olmak üzere Batılı Devletlerce baltalanacaktır. Avrupa'nın önde gelen güçleri ise Yahudilerle Müslümanların ittifarkına seyirci kalmamışlardır. Çünkü böyle bir ittifak Avrupalıların orta doğu sömürleri için bir problem teşkil etmeye başlayabilirdi. Özellikle İngilizlerin siyaseti ile Müslüman Musevi ittifakı Yahudi Arap ittifakına evrilmiştir (Pedaliu, 2009: 735-750). Zira İngiltere, Filistin'i ne araplara ne de yahudilere kaptırmaya niyetlidir.

1.2.4. Filistin topraklarında Manda Rejimi

İttihatçıların “Müslüman-Musevi İttifakı” projesi karşısında telaşa kapılan İngilizler, bir

yandan içinde Chaim Weizmann'ın bulunduğu bir siyonist örgüt oluşturarak, bu kanalla onları İngiliz yanlısı bir siyaset izlemeye teşvik ederken, bir yandan da Osmanlı Ordusu içinde gizli cemiyetler kurarak bir Arap isyanının temellerini atma yoluna gidiyorlardı.

İngiltere'nin Savaş Bakanı olan Kitchener, Birinci dünya savaşı sonrasında, Suudi Arabistan bölgesiyle de ilgilenmeye başlamıştır. Mekke bölgesinin şerifi olan Hüseyin'le görüşen Kitchener, bölgede Osmanlı devletine karşı muhalif olursa kendisini destekleyeceğinin sözünü vermiştir.

İngiltere, Mısır bölgesinde de etkin bir siyaset izlediğinden bölgedeki Osmanlı hakimiyetinin kırılması için Araplar iş birliği yapmıştır. Araplara bölgenin hakimiyetinin verileceğini ifade eden İngilizlerin Mısır Valisi McMahon, Arapların Osmanlı'ya muhalefet etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu muhalefet karşısında Arapların halifeliliğinin de tanınması sözünü veren İngilizler bölgeyi kendileri idare etmek istemişlerdir (Kürkçüoğlu,2011:75-76).

Bu arada İngiliz Başbakanı Lyod George, Weizman ile görüşmüştür. Bu görüşmede Yahudilerden ekonomik destek isteyen İngiltere, bu maddi destek karşısında Siyonistlere yardım edeceklerini bildirmiştir. İngiltere bir yandan Araplara ve Yahudilere yardım sözü verirken, bir yandan da Ortadoğu'yu Fransa ile paylaşma planları yapıyordu, nihayet bu planlar iki devlet arasında 16 Mayıs 1916'da Skykes-Picot Anlaşması denen anlaşmanın imzalanması ile hayata geçirildi. (Perez-Cruz,2015: 163). Bu anlaşma ile Filistin için yeni bir açık bölge tesis edilmese de Mersin, Adana ve Suriye kıyıları Fransızlara, Dicle bölgesi ise İngiltere'ye verilmiştir.

“Osmanlıdan kopmaya hatta onu yıkmaya yönelik başkaldırlara yol açan Arap ulusçuluk akımlarının” önderliğini yapan Şerif Hüseyin'e İngiltere'nin oynadığı oyun bununla da kalmamıştır. Bu bağlamda İngilizler Filistin Bölgesini de Araplara vermemiştir. Aynı zamanda Yahudilerin bu bölgede yurt edinebilmeleri için de kolaylıklar sağlamışlardır. Nitekim bu dönemde Balfour Deklarasyonu da kabul edilmiştir.

İngilizlerin Filistin bölgesinde yürütmüş olduğu siyaset Balfour bildirisinde ve McMahon yazışmalarında şöyle ortaya çıkmaktadır: Filistin bölgesi İngiltere'nin kontrolünde olmamasına rağmen Yahudiler ve Araplara aynı anda vadetmiştir (Öke, 1987: 32).

Bölgede etkin olan bir diğer güç Fransızlardır. İngiltere'yle birlik olan Fransızlar 1918 yılında ortak bir bildiri yayınladılar. Bu bildiri de Orta doğunun özgürleşmesi için mücadele ettiklerini belirterek bölgedeki Türk hakimiyetinin son bulması için çalışmalar yapmışlardır. Orta doğu bölgesinde yaşayan halklar için kendi milli devletlerini kurmaları için yardım edeceklerini de belirten iki devlet 1920 yılına gelindiğinde San Remo toplantısında Orta doğuyu kendi aralarında paylaşmışlardır (Okumuş, 2015: 36-41). Bu anlaşagereğince Irak, Ürdün ve Filistin İngiliz mandasına verilirken Lübnan ve Suriye ise Fransız mandasına verilmiştir. Milletler Cemiyeti Konseyi, Filistin üzerindeki Filistin

mandasını 24 Temmuz 1922’de tanıdı ve aldığı kararda manda yönetiminin esaslarını belirledi (Karasapan, 1942: 4).

Uluslararası siyasette bu kadar gizli anlaşma ve protokoller yapılırken bölgede yıllarca yaşayan yerli Arap halkların hiçbir şekilde fikir sorulmamaktaydı. Bu bölgede asırlardır büyük bir gelenek tesis eden Araplar, topraklarının pay edilmesinden haberdar dahi değildir. Geline nokta Filistinlilerin, bu bölgede İngilizlerin mandater politikasını kabul etmekten başka çaresi de kalmamıştır. Bunun bilincinde olmalarına karşın, daha İngiliz mandasının başladığı ilk günden itibaren direnmeye geçtiler (Miller, 2021: 3-15).

Bu girişimler günümüzde de devam eden Yahudi-Arap savaşlarının başlamasına neden olmuştur. İki ülke arasındaki mücadeleler 1919 yılı ve 1939 yılındaki savaşlarla da devam etmiştir. Yahudilerin isteği Filistin bölgesinde bir halk olarak tanınmaktan daha ötesi olduğundan yaşanan sorunlar devam ede gelmiştir. Nitekim Yahudilerin temel düşüncesi bu bölgede diğer devletler tarafından tanınan bir devlet kurmaktır. Filistinliler ise bu toprakların kendilerinin olduğunun ifade etmektedirler.

Fransa ve İngiltere mandalarına ayrılan bölgeler 1922 yılında İngiltere tarafından Milletler Cemiyetine sunulmuştur. Bu süreç 1923 yılında resmîyet kazanmış olsa da manda uygulamalarının 1920 yılında başladığı görülmektedir (Hadawi ve Lehn, 1982: 71).

Yahudilerin bölgedeki toprakları elde etmek içinse iki temel yol tuttıkları görülmektedir. Birincisi bu bölgeden toprak satın almak ikincisi ise hükümetlerden toprak kiralamak. Bu faaliyetlerini bir takı kuruluşlar çerçevesinde yürütüyorlardı. Bunlar arasında, Yahudi Ulusal fonu (JNF) (Lehn, 1982: 87-95), Filistin Toprak Geliştirme Fonu, Filistin Kurtuluş Fonu sayılabilir.

Manda döneminde sağlanan kolaylıklara karşı, yahudilere ait toprakların oranı % 6-7 oranında kaldı. Bunun en önemli nedeni ise, Filistin’li Arapların büyüyen direnişi ve mandater olarak İngiltere’nin kendilerine karşı üstlendiği yükümlülüklerden biri olan bağımsızlık istekleriydi.

Yahudiler gerek manda döneminde gerek ise 1948’de İsrail Devleti’ni kurduktan sonra çıkardıkları Olağanüstü Durum Yönetmeliği (Güvenlik Bölgeleri), Olağanüstü durum Yönetmenliği (Boş yani işletilmeyen toprakların işletilmesi), Olağanüstü Toprak müsadere Yasası, Sahibi başında bulunmayan Emlaka ilişkin olağanüstü Yönetmenlik gibi kanunlarla Filistin’lileri satmayı reddettikleri topraklardan yoksun bıraktılar. (Stein, 2017: 92-101). Bu şekilde kazanılan topraklar milli topraklar kabul edilmiştir. Böyle bir tanımlamanın yapılması bu topraklarda Yahudi olmayanların çalıştırılmamasını ve Yahudilerden başkasına da kiralanmamasını ön görüyordu.

Manda dönemi sırasında Yahudiler Filistin Bölgesine ellerinden geldiğince Yahudi topluluklarını göç ettirmişlerdir. Ancak diğer yandan Araplarda bu göçleri engellemeye

çalışmıştır. Bununla birlikte hali hazırda Filistin'de Arap nüfusu fazla olduğundan burada bir Arap devlet kurmak için de mücadele etmişlerdir (Alatout, 2009: 363-394). Ancak bölgede söz sahibi olmak isteyen sadece Araplar ve Yahudiler değildi. İngilizler de her iki güç arasında denge olmak istiyorlardı.

“Temelde Araplar ne mandalık durumunu, ne de Balfour Bildirisini kabul etmişlerdir.” (Mansfield, 1975: 111). Yahudilerin Filistin meselesinin bir unsuru olmadığına inanan Araplar, doğal olarak İngiliz yönetiminin, araplarla yahudiler arasında bir uzlaşma yaratmak isteyen politikası ile işbirliği yapmaya yanaşmadılar ve bu da 1920’den 1939’a kadar derece derece şiddetlenerek gelişen Arap-Yahudi çatışmalarına neden oldu. 1920-1933 döneminde mahalli çapta ve dağınık bir şekilde olan Arap-Yahudi çatışmaları, 1933 yılında yahudi düşmanlığını kendisine bayrak yapmış olan Nazi partisinin iktidarı ele geçirmesine ve paniğe kapılan yahudilerin hızla Filistin’e göç etmelerinin ardından giderek şiddetini artırmaya başladı (Lewis,1999: 47-61).

Araplar ve yahudiler arasındaki bu çatışmalarda her iki tarafın da terör örgütleri rol oynuyordu. Filistin’li arapların terör dernekleri arasında en önemlileri; “Genç Müslümanlar Dernekleri”, “Yeşil El”, “Cihad-ı Mukaddes”, “Kara El” ve “Filistin Milli Cihad Merkez Komitesi”dir. Yahudilerin kurdukları terör örgütleri arasında en önemlisi ise; 1920’de kurulan ve 1948’de “İsrail Savunma Kuvvetleri” adını alacak olan “Hanagah” tır (Abbasi, 2017: 91-99). Diğer örgütler ise; aşırı usta bulunan “İrgün zeva-i levmi” “Milli Askeri Örgüt” ve “Stern” dir. Araplarla Yahudileri uzlaştırmak isteyen İngiltere, Londra’da bir “Yuvarlak masa” toplantısı düzenledi. 7 Şubat 1939’da başlayıp 17 Mart 1939’da sona eren Londra Konferansı’nda umduğunu bulamayan İngiltere, bir formül hazırlamaya karar verdi. Bu formül. 17 Mayıs 1939’da İngiliz Sömürgeler Bakanı Malcolm Macdonald tarafından hazırlanan ve “MacDonald Beyaz Kitabı” denen resmi belge ile açıklandı.

Bu açıklamaya göre İngiltere Filistin devletine bağımsızlık verecekti. On yıllık süre içinde gerçekleşecek olan bu bağımsızlık sonucunda Filistin Devletinin kurulmasına müsaade edilecekti. Bunun içinde gerekli arapların, gerek yahudilerin yönetime artan bir biçimde katılımı sağlanacaktı. Yani bağımsız Filistin Devletinin kurulması, bu iki toplumun göstereceği karşılıklı işbirliği zihniyetine bağlı olacaktır (Kelman, 2008: 15-32). MacDonald Beyaz Kitabı, ne araplar ne yahudileri tatmin etti ve Arap-Yahudi çatışması böyle bir ortam içinde, 1939 yılında II. Dünya Savaşı çıkıncaya kadar devam etti.

1.2.5. İkinci Dünya Savaşı’nda ve sonrasında Filistin

İkinci Dünya Savaşı başladığında gerek araplar gerek ise Yahudilerin İngiltere’ye bağlılıklarını bildirmeleri ile çatışmalar azaldı. Buna rağmen, özellikle Yahudiler İngiltere’yi fazlası ile meşgul etti. “İngiltere, Filistin’i idare etmek üzere Milletler Cemiyetinden” onay aldığı Filistin’de 700.000.Arapa karşı, 65.000 Yahudi vardı. 1948’de manda yönetimi sona erdiğinde Filistin’de 1.400.000.Arapa karşılık,

600.000.yahudinin bulunduğu görülecektir. Sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere, manda döneminde özellikle savaş zamanında Filistin'e yahudi göçleri hızla artmışır (Uygur, 1976: 501-502).

Yahudi göçünün sürekli artışı İngiltere'yi tedbir almaya zorlarken, yahudiler de göçlerin serbest bırakılması için çalışıyorlardı. Ancak, böyle bir iznin arapların ayaklanmasına neden olabileceğini düşen İngiliz Hükümeti bu izni vermediği gibi, MacDonald Beyaz Kitab'ında yer alan ve Yahudilerin toprak alımını yasaklayan kararları 1940 yılında uygulamaya koydu. Buna karşı, Yahudi terör örgütleri, savaştan sonra İngilizlere karşı mücadelelerinde kullanmak üzere onlardan silah ve cephane çalışıyorlardı. Öte yandan siyasi mücadele hazırlıklarını da ihmal etmeyen yahudiler, 9-11 Mayıs 1942 günlerinde Newyork Biltmore Otel'i'nde toplanarak gerçekleştirdikleri Dünya Siyonist Teşkilatı'nın olağanüstü kongresinde Biltmore Programı denen bir belge kabul ettiler (Smallwood, 2021: 56-68). Bu belgede, 1939 Mac Donald Beyaz Kitabı tñmden reddedildiğı gibi, yahudi göçlerinin serbest bırakılması isteniyordu.

Aynı dönem içinde Arapların durumu oldukça farklıydı. Araplar arasında varolan bölünmüşlük onların Filistin konusunda bir arada hareket etmelerini engelliyordu. Filistin'li Araplar İngiltere'nin kendileri için bir çaba göstermediklerini düşünerek Mihver devletlerine, özellikle de Nazi Almanya'sına yakınlaşmaya çalıştıysalar da bir sonuç elde edemediler.

Arapların en önemli sorunlarından biri de Liderless oluşları idi. İngiltere Hükümeti yahudilere gösterdiği anlayışı araplara göstermiyordu. Nitekim İkinci Dünya Savaşı başladığında yahudi liderlerinin Filistin'de yaşamalarına izin verilirken, Filistin Liderlerinin Filistin dışına sürgün edilmeleri bunu açıkça gösteriyordu. (Bar-On,1997: 88-112).

Fakat İkinci Dünya Savaşı, Filistin arapları arasında değil ise bile, Arap ülkeleri arasında nisbeten bir dayanışma ve birliğin oluşmasını sağladı. 25 Eylül 1944 günlerinde ilk Arap Ligi'nin kurulmasını sağlayacak toplantılara İskenderiye'de katıldılar. Bu toplantılar sonucunda yayınlanan İskenderiye Protokolü'nde MacDonald Beyaz Kitab'ında yer alan, yahudi göçlerinin durdurulması, yahudilere toprak satışının yasaklanması, Filistin'in Bağımsızlığı konusundaki taahhütleri, arapların "Müktesap hakları" olarak kabul ediliyordu (Bashir ve Busbridge, 2019: 388-405).

Arap Ligi bu toplantı sonucunda 22 Mart 1945'te kuruldu. Bu birlik hareketleri Filistin'lileri de etkiledi ve Arap Yüksek Komitesi oluşturuldu. (25 kasım 1945) Bunları izleyerek Arap Ligi'nin Haziran 1946'da yaptığı toplantı sonucunda" Filistin Komitesi", "Filistin Fonu" ve "Filistin için Yüksek İcra Komitesi" meydana getirildi. Tüm bu birlik çabaları Filistin meselesinin Arap devletleri tarafından ortak bir şekilde ele alınmasına neden olurken, Arap devletlerinin Filistin sorununa bakış açılarındaki farklılıkları giderememiştir.Savaş sonunda bir yandan siyonist propaganda ve isteklerinin altında

ezilirken, öte yandan da 1939 Beyaz Kitabı'nın tatbiki için arapların baskısı altında kalan İngiltere, bu durum karşısında Amerika'nın desteğini sağlamak istedi. Bu çabalar, Roosevelt zamanında başladı ise de başarılı olmadı (McJimsey, 2013: 181-187). Roosevelt'ten sonra, kendisinden önceki başkanların Ortadoğu hakkında ne yaptıkları konusunda çok az bilgi sahibi olarak Başkanlığa gelen Harry Truman, Siyonistlerin ve bir çok politikacının hedefi oldu.

İkinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan yahudi mültecileri sorunu, Amerika'nın sorunun içine girmesini kolaylaştırdı. Amerika tarafından Avrupa'da yapılan inceleme sonucunda yayınlanan Harrison Raporunda, Filistin'e 100.000 yahudinin gönderilmesinin gerekli olduğu bildiriliyordu. Harrison Raporundan sonra Başkan Truman 31 Ağustos 1945'te İngiltere Başbakanı Atlee'ye bir mektup yazarak, bu 100.000 yahudinin Filistin'e kabulünü istedi. Bu göçmenleri kendi ülkesine kabul etme yolunda hiç ir çaba sarfetmeyen Amerika'nın teklifini Atlee, Filistin'in ekonomik kaynaklarının yetersizliğini neden göstererek kabul etmedi (Masfield, 1975: 136).

Truman'ın bu girişimi, İngiltere'ye Amerika'yı sorunun içine çekebilme fırsatı verdi. (Allen ve Truman, 2016: 141-152). Halbuki, Amerika Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü, Filistin meselesinin tüm yükünün İngiltere'nin omuzlarına bırakılması yönündeydi ve bunu Truman'a bildirmişlerdi. İngiltere, 10 Aralık 1945'te Filistin sorunu incelemek üzere, bir Anglo-Amerikan Komitesi kurdu. 4 Ocak 1946'da çalışmalarına başlayan Komite, Nisan 1946'da Başkan Truman'a raporunu sundu:

- 1) Filistin bölgesinde toprak alım satımı ya da kiralaması yapılırken din ya da ırk ayrımı yapılmayacaktır
- 2) Filistin bölgesine ne araplar ne de Yahudiler egemen olmayacaktır. Dolayısıyla her iki millet de devlet kuramayacaktır.
- 3) Avrupa'da yer alan Yahudi mültecilerin yüz bininin Filistin bölgesine yerleşmesi sağlanmalıdır.
- 4) Filistin bölgesi Birleşmiş milletlerin kararına kadar İngiltere yönetiminde kalacaktır (Armaoğlu, 1989: 77-78).

Ancak bu rapora önce İngiltere karşı çıktı ve yahudilerin terör saldırılarını durdurmamaları halinde göçe izin verilmeyeceğini bildirdi. Bunu Arap ve Yahudi tepkileri izledi. Bu arada, Amerika'daki Yahudi Lobisi ve kamuoyu yahudiler için bir şeyler yapılması gerektiğini düşünüyordu. Bu durumda, Amerika, İngiltere ile anlaşmaya karar verdi. (Quandt, 1977: 115-116). (Bu dönemde Amerika'da seçimler çok yakındı ve yahudi seçmen sayısı oldukça fazla idi.) her iki ülke kendi kabinelerinden birer komite oluşturdular. Oluşturulan bu komite Temmuz 1946'da Morrison Planı adı ile anılan bir rapor açıkladı.

Başkan Truman tarafından reddedilen bu raporu, yahudi ve araplarla görüşmek isteyen İngiltere, Londra’da bir konferans düzenleme karar verdi. Eylül 1946’da başlayan ilk konferansta bu planı reddeden Araplar, kendi planlarını sundular. Filistin’de bir Filistin devletinin kurulması, yahudilere azınlık haklarının demokratik bir anayasa ile verilmesi gibi birtakım esasların yer aldığı bir plan açıkça göstermekteydi ki, Araplar Filistin’in taksiminin içeren bütün formüllere karşıydılar. (Smootha, 2002: 475-503). Bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını, prensip itibariyle kabul eden İngiltere ile Araplar arasında ayrıntılar konusunda görüş ayrılıkları vardı.

Bu arada İngiltere’nin yahudileri ile yaptığı temaslar tüm tarafların katılacağı bir konferansın düzenlenebilme ihtimalini ortaya çıkarınca Konferans, 3 Ekim’de ertelenerek 16 Ekim tarihine alındı. Konferansın ertelenmesi karşısında oldukça fevri hareket eden Başkan Truman. Yahudilerin Filistin’e göç meselesinin bir an önce çözülmesini istiyordu. Zira Kongre seçimleri yaklaşıyordu (Spiegel,1985: 161-163). Bu yüzden de, meselenin çözümü gerçekleşmeden önce göçlerin tamamlanmasını arzu ediyordu.

İkinci Londra Konferansı 27 Ocak-13 Şubat tarihleri arasında gerçekleşti, Araplar ve yahudiler aynı masaya oturmadılar Her ikisi ile ayrı ayrı müzakerelerden bulunan İngiltere, Morrison Planı üzerinde duruyordu. Bu plan, araplar ve yahudiler tarafından kabul edilmeyince İngiltere Bevin adı altında yeni bir plan ortaya koymuştur.

Bu plana göre Filistin için beş yıl sürecek bir bağımsızlık süreci harekete geçirilecekti. Bu 5 yıllık süre içinde ise Filistindeki bölgeler nüfus çoğunluğuna göre Kantonlara ayrılacaktı. Bu kantonlar özerk olacak ve bölgede hangi millet azınlıksa o da yönetime katılabilecekti (Goldstein,1988: 460-472). Böylelikle Arap-Yahudi işbirliği gerçekleşecekti. Hem araplara hem de yahudilere ayrı ayrı sunulan bu plan her ikisi tarafından da kabul edilmedi. Yahudiler taksim üzerinde ısrar ederken, araplar da meselenin Birleşmiş Milletlere götürülmesinden yanaydılar. 13 Şubatta ikinci Londra Konferansı hiç bir neticeye ulaşmadan sona erdi. Tüm bu gelişmeler, Filistin’in İngiltere üzerindeki sorumluluğunun yavaş yavaş Amerika Birleşik Devletleri’ne geçmesine neden oldu (Reynolds,1985: 1-20).

1.3. Filistin-İsrail Arasındaki Temel Sorunlar

Çağımızın en önemli ülkelerarası sorunları arasında yer alan ve özellikle 20. yüzyılın hemen hemen bütüne sirayet etmiş olan, çözüm üretilmekten çok çözüm yollarının kapanmasıyla gündeme gelen ve tarafların uzlaşmaz tavırlarından dolayı neredeyse kör düğüme dönüşen Filistin sorunu, sadece iki tarafla sınırlandırılmayacak kadar çok yönlü bir sorun olarak görülmektedir. Çünkü Filistin toprakları sadece orada ikamet eden insanlar için önemli ve değerli değil neredeyse tüm Arap ülkeleri dolaylı yünden etkileyen ve dini grupları doğru-dan etkileyen bir alan olarak görülmektedir. Bu yünden bakıldığında bu sorun Filistin’e sınırı olan hemen hemen bütün ülkeleri doğrudan yahut dolaylı olarak etkilemektedir.

Bu konu uluslararası hukuk olsun yahut birleşmiş milletlerin özel gündeminde olsun birçok yönden dikkatleri kendisine çeken önemli bir sorun olarak göz ardı edilemeyecek kadar, kayıtsız kalınamayacak kadar ülkeleri ilgilendirmektedir.

Filistin ile İsrail arasında meydana gelen birçok sorunun önemli derecede etki noktasında İsrail'in uluslararası hukukun ve birleşmiş milletlerin konu hakkındaki uyarı ve kurallarına uymadığı noktasında birçok belge bulunmaktadır. Bu noktada meydana çıkan sorunların temelinde hukuksuzluğu ile yola koyulan ve dini birtakım nedenlerden dolayı bu meşrulaş-tıran İsrail, Filistin sorununa çözüm olmaktan çok kendi lehine bu sorunun çözülmesi noktasında şiddet ve baskı unsurlarını kullanmaktadır (Aras, 2010: 1).

Özelde Filistin sorunu olarak bilinen ve sadece Filistin'i ilgilendiriyormuş gibi görünen ancak çevre ülkeleri de etkileyen sorunun tarihsel arka planını bilmek konunun ne kadar çok yönlü ve değişken sebeplerinin olduğunu görmemize yardımcı olacaktır. Yüzyıldan daha fazla bir süredir insanlar bu sorunlarla muhatap olmaktadır. Bu alanda yapılan oldukça fazla edebi eser, araştırma makaleleri, tezler, akademik çalışmalar, saha araştırmaları vb. yapılmış büyük bir literatür oluşmuştur. Yüzyıllardır ilgili bölgede hem insanlık hem de ahlaki, siyasi, ekonomik sorunlar oluşturacak olaylar yaşanmaktadır.

Yapılan her çalışma bir tür bakış açısı kazandırdığı gibi, olayları ele alış tarzı itibariyle de konuyla ilgilenen araştırmacıları yönlendirme yapmaktadır. Bu yönüyle çalışma alanımız hem duygusal bir yönelim sergilenmesine neden olmaktadır.

Siyasi, ekonomik, politik, dini, kültürel, birçok alanı ilgilendiren Filistin-İsrail sorunun tarihsel arka planına baktığımızda birkaç başlık öne çıkmaktadır. Bunlar sırasıyla;

1. Kudüs Sorunu
2. Filistinli Mülteciler Sorunu
3. İsraili Yerleşimciler Sorunu
4. Filistin Sorunu Bağlamında Su Sorununun Gelişimi
5. İsrail'in Duvar İnşası

Olarak görülebilir. Bu noktadan sonra sırasıyla yukarıdaki sorunları bir bakış açısı kazandırmak için sırasıyla değerlendireceğiz. Bu sorunlar kendi başlarına ele alınamayacak kadar iç içe geçmiş durumdadır. Çünkü mülteci soru ile Kudüs sorunu ne kadar ayırık görünse de aslında birbirleriyle doğrudan ilişkilidir. Aynı şekilde “İsraili Yerleşimciler” ile “Filistinli Mülteciler”de aynı bağlamda ele alınıp değerlendirilmesi gereken temel sorunlara olarak görülmektedir.

1.3.1. Kudüs Sorunu

Filistin-İsrail sorunu yukarıda da belirtildiği gibi Kudüs sorunu gibi de algılanabilecek bir sorun olarak görülmektedir. Çünkü Filistin Kudüs ile doğrudan ilişkilidir. Hem diğer dinler açısından hem de kültürel, sosyal ekonomik açıdan değerli olan Kudüs Filistin halkının kendilerine mal edilmek istenen bir alan olarak görülmektedir. Ancak diğer taraftan İsrail'in de bu alanı ele geçirmek ve dini kaynaklara göre kendilerine vaat edilmiş bir alan olarak görülmektedir. Kudüs sorunu, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası hukuk alanında söz sahibi olan ve ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları hükme bağlama noktasında görev ifa eden kurum ve kuruluşlar tarafından dikkate değer bir yaptırım konusu olarak görülmediği tarihsel olarak görülmektedir. Çünkü daha önce yapılan tüm anlaşmalar basit düzeyde bir bahane ile bozulmuş ve bu iki ülkenin çatışmasına neden olmuştur. Kudüs Sorunun önemli kılan dini kaynaklar, üç semavi dinin de bu alana bir kutsallık atfetmelerinden ileri gelmektedir. Çünkü Kudüs'te bulunan "Mescid'-i Aksa" Müslümanlar için kutsal sayıldığı gibi, aynı şekilde "Ağlama Yolu" da Hristiyanlar için önemli ve kutsal sayılmaktadır. Bunun yanında Yahudiler için de "Ağlama Duvarı" olduğu için kutsal ve önemli sayılmaktadır. Bu üç unsur dini olarak Kudüs'ün önemli olmasını sağladığı gibi, üzerinde uzlaşılmasını da güçleştirmektedir (Aras, 2010: 36).

Filistin'in uluslararası toplumlar nezdinde önemli bir ülke olmasına neden olan dini unsurların Osmanlı devletinin dünyaya hâkim olduğu dönemlerde bu kadar sorun teşkil etmediği görülmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi 20. yüzyılın başlarında Filistin toprakları Osmanlı devletinin sınırları içerisinde ayrılmış ve İngiltere mandası haline gelmiştir. Bu dönemde özellikle Filistin gibi çok yönlü ve önemli yerlere kendi kaderini belirleme noktasında bir imkân sunulmuş gibi görünmektedir. Ancak tabiki bu kadar önemli bir bölge kendi kaderine terk edilemeyecek kadar komşu ülkelerin dikkatlerini üzerinde toplamıştır. Manda yönetimi Filistinli halkın kendi kaderini belirleme, dış güçlerin etkisini azaltma noktasında karar almasına rağmen yerli halkın bu alanlarda söz sahibi olmasını engelleyecek çok yönlü olaylar yaratmıştır. Özellikle dışarıdan gelen göç dalgasının önüne geçmeden buraya göç edilmesini teşvik etmiş, Filistin topraklarında Filistinlilerden daha fazla dışarıdan gelen manda yönetimi destekli göçmenlerin olduğu görülmüştür (Arım, 1999: 166)

İngiltere mandasında bulunan Filistin'e gelen göçmenleri incelemek ve araştırmak için bu anlamda Birleşmiş Milletler bir heyet görevlendirmiştir. Heyet yapmış olduğu inceleme sonucunda birtakım kararlar almış bu kararları da manda yönetimi ile uygulamak istemiştir. Bu heyet özellikle Filistinlilerin hoşuna gitmese de Yahudilerin burada kendilerini var kılmasına yarayacak öneride bulunmuştur. Bu heyetin öne sürdüğü kararlar doğrultusunda Arap olan Yahudi devletinin kurulması noktasında atılım sağlanmıştır. Bunun yanında Kudüs ve diğer kutsal mekânlar İngiltere mandasında kalacağına dair kararlar almıştır. İngiltere'nin bu atılımları Filistinliler için oldukça zor kabul edilecek ve hatta savaş ilan edilecek kararlar olarak görülmektedir.

1.3.2. Filistinli mülteciler sorunu

Kutsal mekânların İngiltere mandasının himayesine geçmesi, bununla birlikte dışarıdan göçlerin artması neticesinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar neticesinde sorun Birleşmiş milletlerde görüşülmeye başlanmıştır. Özellikle dini mekânların kontrolü mandacı hükümet tarafından sağlanmasını garanti eden bu kural “Filistin’deki kutsal yerler, dini bina ve yerler ile ilgili sorumluluk, kutsal yerlerin şimdiki haklarını koruma ve oralara serbestçe girişi sağlama, kamu düzeni ve görünüş saklı kalmak koşuluyla Mandacı devlet tarafından üstlenilir” ifadesi ile sunulmuştur (Arım, 1999: 166). Dini mekânların kontrolünü kaybeden Filistinliler dışarıdan göç alma konusunun da vahametini daha sonra anlayacaklardır.

Filistinli mülteci sorunu Arap ve Yahudi devleti kurulmasından sonra ortaya çıkan önemli bir sorun olarak görülmüştür. Çünkü Yahudi devleti kurulmadan önce özellikle İngiltere mandası sayesinde dışarıdan gelen nüfus ile baskı ve güç kullanan Yahudiler orada yerleşik olan Arap Filistinli yurttaşları yerlerinden etmek için oldukça fazla güç kullanmışlardır. Bitmek bilmeyen savaşlardan önce ve sonra yerleşik olanlar dışarıda mülteci olmayı göze alarak ülkelerinden, doğup büyüdüğü topraklardan çıkmışlardır. Özellikle çevre ülkeler olan Gazze, Lübnan, Suriye, Mısır ve Ürdün’e gitmişlerdir. Ortadoğu’da ortaya çıkan bu göç hareketliliği, Filistinlilerin çevre ülkelere dağılmaları ve gittikleri yerlerde zulmü anlatmaları noktasında bir birliktelik sağlayamamıştır. Her ne kadar gelen mültecileri kabul etse de ülkeler geri gönderme noktasında pek duysız kalınmıştır. Bazı araştırmacılar Ortadoğu’da meydana gelen sorunların özünün Filistin sorunu olduğunu belirtmektedir (Aras, 2000: 51).

Kendi ülkelerinde mülteci konumuna düşen Filistinliler komşu ülkelere kaçmakta çareyi bulmuşlardır. Ancak ölmek pahasına yine de kalıp topraklarını korumak isteyen Filistinliler ile savaşı Yahudiler arasında bitmek bilmeyen savaşlar devam etmiştir. Örneğin 1948 yılında meydana gelen savaşlarda yüzbinlere varan insan iltica etmiştir. Kendi ülkelerinde mülteci olarak kalan Filistinliler konunun uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi gerektiğine çağrı yapmıştır. Uluslararası yapılan bu çağrı ne yazık ki cevapsız kalmamıştır.

1948 yılında yaşanan savaş sonucunda ülkelerini terk etmiş olan Filistinli mülteciler açısından önemli bir karar olan 194 sayılı Birleşmiş milletler kararına göre Filistinli mülteciler, istedikleri takdirde evlerine geri dönebileceklerdir. Bunun yanında dönmek istemeyenleri, güvenlik nedeniyle bulundukları ülkelere kalmak isteyenleri ilgili ülkeler hakkaniyetle barındırmaları ve haklarını teslim etmeleri gerektiğine vurgu yapılmıştır. Evlerine geri dönmek isteyen Filistinlilere de komşularıyla huzur ve barış içinde yaşamaları şartı getirilmiştir. Buna göre gidenler geldikleri zaman herhangi bir anlaşmazlık çıkarmayacakları yönünde onları baskılayan bu karar bir sindirme, maruz bırakma ve bıktırma projesi olarak anlaşılabilir.

1.3.3. İsrail’li yerleşimciler sorunu

Kendi ülkelerinde mülteci konuma düşen ve yönetimin baskıcı tavrına boyun eğmek zorunda kalan Filistinliler anılarıyla yaşamak için geri dönmüşlerdir ancak her ne kadar dönmüş olsalar da döndükleri yerler bıraktıkları yer değildir. Çünkü gitmeden önce kendilerinin hâkimiyet kurdukları, kendileri kural belirlediği ve kendi dini inanışlarına göre hayatlarını yaşadıkları yer özellikle İngiltere mandasının yönetsel eylemleri neticesinde değişmiş ve hemen her yer artık Yahudi inanç sistemine göre düzenlenmeye başlamış ve Yahudi yoğunluklu, Filistin azınlıklı bir ülke haline gelmiştir. Çoğunluktan yöneticilikten, azınlığa düşen Filistinlilerin toprakları artık Yahudi yerleşimciler tarafından idare edilir hale gelmiştir. Bu sorunu yalnızca bir mülteci yahut yerleşimci sorunu olarak okuyan bazı kaynaklar mevcut olsa da bu sorun basit bir mülteci sorunu olmanın çok ötesinde bir durumdur (Karaman, 1991: 63).

1967 yılında meydana gelen savaşıla birlikte Filistinli Mülteci sayısı toplamda bir buçuk milyona ulaşmıştır. Bunlara geri dönüş hakkı veren uluslararası hukuk kurallarını yok sayan Yahudiler hem işgal ettikleri çoğaltmışlar hem de genişleyen toprak alanlarını Yahudileştirmişlerdir. Bu durumda Yahudiler Yahudileştirme politikasıyla büyük oranda Filistin topraklarını kendilerinin olmasını meşru bir zemine oturtmak istemişlerdir.

Filistinliler kendi topraklarından ayrılarak ayrıldıkları yerlerin Yahudileştiğini fark ettiklerinde aradan çok uzun zaman geçmemişti fakat yapılacak pek fazla işin kalmadığını da görmüşlerdir. Bu durum Filistin İsrail sorununun çözümlenmesi konusunun zorlaştıran en temel unsurlar arasında görölmektedir. Her ne kadar ayrıldıkları topraklara geri dönmek isteyen Filistinlileri koruyan uluslararası hukuk alanında birtakım düzenlemeler yapılmış olsa da bu yasalar başarılı olamamıştır (Bracka, 2005). Çünkü İsraili yerleşimciler 1967 yılındaki savaştan sonra çok ciddi anlamda toprak kazanarak bu kazandıkları alanları geri kaybetmek istememişlerdir. Yapılan savaşlar sonucunda 1970 yılında bazı bölgelerdeki İsraili yerleşimci sayısı üç katı artmış ve İsraililer bulundukları yerlerde çoğunluğu elde eder hale gelmişlerdir. Yerleşimcileri bulundukları yerde sabit kalmaları noktasında bazı yönetimler kararlar almıştır. Örneğin Likud yönetimi İsrail yerleşimcilerini üç kat arttırarak söz konusu sorunu kalıcı hale getirmiştir (Balcı, 2010: 53).

İsraili yerleşimciler sorununu Birleşmiş Milletler kurulunda tartışılması noktasında harekete geçen bir aktivistlerin girişimleri sonuçsuz kalmış sorun fiilen İsraililer lehine sonuçlanmıştır. Aslında Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi 1979 yılında bir karar almıştır. Resmi aldığı karara göre İsraililerin yaptığı eylem tamamen hukuka aykırı ve bu eylemlerden vazgeçmesi yönünde tavsiye karar almıştır. Çünkü o toprakların asli unsuru olan Filistinliler istemedikleri sürece topraklardan ayrılamazlar. Oysa İsraililer zor ve kaba kuvvet kullanarak oranın yerli halklarını, toprakların sahiplerini yurtlarından çıkararak topraklara sahip olmaktır. Bu olay Dünyada büyük bir tepkiye neden olmuştur ancak yaptırım gücü olmadığı için resmîyette işgalci olan İsraili yerleşimciler fiilen Filistin

halkının topraklarının sahibi olmuştur. Yasal olarak İsraili yerleşimciler Arap topraklarında yerleşim yeri kurma emellerinden dolayı işgalci konumdadırlar. Fakat bu işgalci konumlarından dolayı herhangi bir yaptırım görmedikleri için bu alanda yaptıklarının meşru bir zeminde gerçekleştiğini zannederek eylemlerini şiddetle arttırarak devam ettirmişlerdir.

1.3.4. Filistin sorunu bağlamında su sorununun gelişimi

Filistin-İsrail arasındaki sorun nasıl ki sadece bu iki ülkeyi ilgilendiren bir sorun olmanın dışında bölgedeki bütün ülkeleri ilgilendiren sorun olarak algılanıyorsa aslında bölgenin su sorunu da tüm bölge ülkelerini ilgilendiren bir sorun olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü su sorunu hem bölgenin sınırlarının belirlenmesinde hem de bölgedeki siyasi ekonomik ilişkilerin belirlenmesinde ortak bir konu olarak ele alınmaktadır. Ortadoğu bölgesinde su sorunu bölgedeki birtakım savaşları durdurabilecek kadar önemli olduğu gibi bazı savaşları başlatacak kadar da önemlidir. İsraililerin Filistin topraklarında yerleşme ve bu Toprakları işgal etme noktasındaki çabaları su kaynakları üzerinde hâkimiyet kurma çabaları ile doğru orantılıdır. Çünkü bölgenin su sorunu, hem bölgenin daha ileri seviyede hayat standartlarını yakalamak hem de yaşam kaynaklarını elde bulundurmak anlamına gelmektedir. Bu durumda su kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmak, Arap ülkelerinin en başta ekonomik-politik bir çıkar üzerinde olduğu anlamına gelmektedir. 1948 yılında başlayan özellikle İsrail savaşlarının bazıları su temelli savaşlar olduğu görülür. Çünkü bu bölgeler yerleşim yeri olan insanların hayatlarını idame ettirdikleri yaşam standartlarını geliştirdikleri bölgeler olarak ele alınır. İsraililer, bu bölgeleri ele geçirerek oraları Yahudileştirme girişimleri İsrail Filistin problemin çözülmesinin önüne geçmiştir (Zehir, 2003: 166).

İsrail Filistin Savaşı özellikle 1967'deki savaşın nedeni Şeria Nehrinin akış yönünü değiştirmesi sorunuyla ortaya çıkmıştır. Çünkü suyun geçtiği toprakların bazıları ve kaynaklar açısından önemli olan bazı yerler İsrail tarafından işgal edildiği için Araplar yani yerli Filistin halkı, suyu kullanamamaktadırlar. Bu durumda Filistinler bu topraklardan geçen bazı yerleşim yerlerine su akışını sağlayabilmek için nehrin akış yönünü değiştirmek istemişlerdir bu yönüyle İsrail ile savaş başlamıştır. Burada da Filistinlilerin çok ciddi bir kayıp verdiği görülür. Filistinler, kendi topraklarında mülteci olmalarının yanında aynı zamanda topraklarında yaşama fırsatı elde edememelerinden dolayı da çok zorluk yaşamışlardır. Çünkü bölgenin yaşam alanları kendilerinin değil işgalcilerin elindedir ve tarımsal arazilerin çoğu işgalcilerin elindedir. B toprakları onların elinden tekrardan almak yerine farklı bölgelerde yerleşim kurmayı düşünmüş olmaları gerekir ki su yatağının yerini değiştirsinler. Ancak yine de bu alanda çok ciddi bir başarı elde edememişlerdir. Filistinler kendilerine ait su kaynaklarını bile başka bir işgalci güçten izin alarak kullanır duruma düşmüşlerdir ki bu Filistinlilerin ne kadar zor duruma geldiğini gösterir (Çalışkan, 2003: 365).

İsrail, Ürdün nehri haftasında su kaynaklarını kendine göre düzenlemesi ile Arap ülkeleri

zor duruma bırakmıştır. Çünkü İsrail'in hem Şeria nehrin akışını kontrol etmeleri hem de Ürdün havzasını kendilerine göre kullanmaları diğer ülkelerin bu su kaynaklarını kullanmalarında zorluk çekmelerine neden olmuştur. Bu yüzden bu politikalardan vazgeçmeleri diğer ülkelerin su kullanma haklarını iade etmeleri noktasında uluslararası hukuk açısından Arap ülkeleri İsrail'i şikâyet etmiştir (Koluman ve Şen, 2002: 57). Fakat İsrailler bu su kullanım hakkının kendilerine ait olduğunu düşündükleri için bu haktan vazgeçmek istemediklerine vurgu yapmıştır. Böylece çevre ülkelerdeki su kaynaklarının kendi lehine kullanımı İsrail'i yine uluslararası alanda suçlu konuma getirdiği gibi fiilen bu suçu devam ettiren bir ülke haline getirmiştir. Uluslararası hukukun bir yaptırımı olmadığı için sadece uyarı mahiyetinde bir değerlendirme sunduğu görülür.

1.3.5. İsrail'in duvar inşası

Filistin İsrail sorunu açısından önemli olan İsrail'in duvar inşası 2002 yılında başlatılmış bir güvenlik gerekçesi ile ortaya konulmuş ve daha sonraları çok farklı boyutlarda sorun teşkil eden bir olay haline gelmiştir. İsrail dünya konjektöründe meşru bir yönetim olan Filistin yönetimini batı Şeria'da engellemek için bir duvar inşa etmiştir. Bu inşa Filistinlileri kendi ülkelerinde adeta bir tecrit alanı haline getiren, orada sınırlandırılmış bir bölgede yaşamaya mahkûm eden, kendi topraklarında mülteci bir topluluk olmasına neden olmuş ve kendi topraklarında kendi hayatlarını idame ettirme noktasında birer mahkûmiyete dönüştürmüştür.

Bu alanda yapılan birtakım uluslararası hukuk açısından önemli kabul edilecek kararlar alınmış olsa da günümüzde bu duvarın yapımı devam etmektedir. Bununla ilgili duvarın yıkılmasına yönelik, duvarın yapılmasını durdurmaya yönelik, insanlık onuru ve haysiyeti açısından reddedilen bir olay olması yönünde her ne kadar karar alınmış olsa da tıpkı diğer konular gibi bu konuda da İsrail hukuksal anlamda suçlu bulunmuştur ancak İsrail fiilen yaptıklarını yapmaktan geri durmamaktadır. Filistin devletini önemli bir kısmını oluşturan bölgeyi bölmeye çalışan bu duvar ülkelerin egemenlik noktasında kendi iç işlerini de engelleyen bir vaka haline dönüşmüştür. İsrail duvarı 2002'de başlamış 700 km'ye yakın uzunluğu olması planlanmıştır. Üç yıl devam etmesi beklenen bu duvarın yapımında yaklaşık 20.000 insanın kendi yaşam alanlarından çıkarıldığı, uzaklaştırıldığı belirtilmektedir. İsrail'in ürettiği bu duvar, bazen bariyer bazen çit olarak nitelendirildiği görülür (Aras, 2010: 64-68).

İsrail'in güvenlik açısından bu duvarı yaptığına dair herhangi bir söylemi dünya konjektöründe kabul görmemiştir. Çünkü İsrail, kendisi hali hazırda yerleşmiş olduğu bölgede işgalci konumdadır. Mekânın asıl sahipleri, Filistinler olmasına rağmen İsrailliler bu duvarı, Filistinlilerden kendilerini korumak üzerine oluşturduğunu söylemektedirler. Fakat aslında burada korunması gereken İsrailler değil Filistinlerin kendileridir. İsrail'in dünya konjektörün de kendilerini bu şekilde mazlum ve mağdur göstermelerini sağlayan duvar, aslında bir güvenlik duvarı değil aksine bir tecrit duvarıdır.

İsrail'in güvenlik duvarı inşa etmesini dünya hukuk sisteminde meşru kılabilmek için öne sürdüğü gerekçeler ne Filistin halkını ikna edebilmiş ne de tüm dünyadaki hukuk sistemini ikna edebilmiş durumdadır. Çünkü bunun herhangi bir inandırıcılığı bulunmadığı gibi yarattığı sonuçlar da çok kabul gören sonuçlar olamamıştır (Arı, 2008: 777).

BÖLÜM 2

FİLİSTİN SORUNUNU'NUN BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN GÜNDEMİNE GELMESİ

“Arap-Yahudi anlaşmazlığının giderek şiddetlenmesi karşısında Amerika’ya yaklaşarak çözüm arayışları içine giren İngiltere, çareyi sorunu Birleşmiş Milletler’e (B.M.) devretmekte buldu ve meseleyi Şubat 1947’de Birleşmiş Milletler’e sunmaya karar verdi.” (Gönlübol, 1985: 533-550). Bu karar üzerine, Arap ve Siyonist kamplarında yoğun bir hareketlenme yaşandı.

2.1. Birleşmiş Milletler’in Filistin’i Taksim Kararı

İngiltere bir yandan Filistin bölgesindeki Araplarla Yahudilerin arasına bularak orada hâkim olmaya çalışırken diğer yandan da bu süreçleri resmi olarak Birleşmiş Milletlere sunmuştur. Bu bağlamda 1947 yılında yeni başvuru yapan İngiltere, Filistin probleminin BM’nin gündemine alınması için baskı yapmıştır. İngiltere’nin isteği üzerine yeniden toplanan BM genel kurulu 45 oyla (oy çokluğuyla) UNSCOP (Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi) un kuurlmasına karar verilmiştir. Ayrıca komitenin raporunun da en geç 15 Eylül 1947’de vermesi kararlaştırılmıştır (Morris, 2008: 79-88).

UNSCOP- Avusturya, Kanada, Çekoslovakya, Guetemala, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay ve Yugoslavya’dan oluşuyordu (Gürün, 1983: 301). Komitenin üyeleri önce Filistin’e giderek her iki tarafla temaslarda bulundular (Khoury, 1985: 160-162). Temaslar tamamlandıktan sonra 28 Temmuz’dan itibaren Cenevre’de rapor hazırlamaya başlayan komite üyeleri, Yahudi mülteci kamplarını da ziyaret ettiler. Ağustos ayı içinde Genel Kurul’a sunulan raporda, Filistindeki manda yönetiminin işlemediği açıklandıktan sonra Filistin’in bağımsızlığı için iki rapor sunulmuştur (Beinin ve Hajjar, 2014: 3-5).

Bunlardan ilki çoğunluk planı (Ekonomik birlik ve bölünme), ikincisi ize azınlık planı (Federal bir devlet) idi. Bu iki planın açıklanmasından sonra gerek Araplar gerek Yahudiler devletlerin tutumlarını kendi taraflarından olmasını sağlamak için yoğun bir çaba içine girdiler. (Ravndal, 2010: 416-433) Sonuçta Yahudi lobisinin daha etkin olması, Avrupa’daki yahudi mültecilerin problemi, Amerika’nın küçük devletlere bu yönde baskı yapması, Sovyetler Birliği’nin çoğunluk planını desteklemesi nedeniyle “Çoğunluk Planı” 29 Kasım 1947’de Genel Kurul’un 181(II) A sayılı kararı olarak on üç red ve on çekimser oya karşılık otuz üç oyla kabul edildi.“Çoğunluk görüşü: Bölünme fikri; Filistin’in mevcut sınırları içinde, 1 Eylül 1947 tarihinden itibaren 2 yıl sürecek bir geçiş dönemini takiben, bağımsız bir Filistin, bağımsız bir Musevi devleti ile Bağımsız Kudüs şehri olmak üzere üçe bölünmesini öngörüyordu. Bu görüş her devletin önce bir anayasa hazırlaması, bunu takiben başvurusu üzerine bağımsızlığını elde etmesi ve kurulacak bağımsız devletler arasında bir de “ekonomik birlik” oluşturmali amaçlıyordu (Brainer,

2013: 2700-2716). Vatandaşlık konusunda da bazı düzenlemeleri içeren bu görüş, devletlerin toplumlara göre sayısal bölünmesini aşağıdaki şekilde öngörmekteydi.” (Acar, 1989: 44).

Tablo 2. Devletlerin Toplumlara Göre Sayısal Bölünmesini

	Musevi	Arap ve Diğer	Toplam
Musevi Devleti	498.000	407.000	905.000
Arap Devleti	10.000	725.000	735.000
Kudüs	100.000	105.000	205.000

Kaynak: Lemche (2016:88).

Hindistan, İran, Yugoslavya tarafından sunulan ve reddedilen planda da Filistin bölgesinde federal bir devletin kurulması ön görülmekteydi. Bu plana göre Kudüs başkent olacak ve bölge araplar ve Yahudiler arasında bölünecekti (DellaPergola, 2003: 3-68) “Genel Kurul’un Filistin’in paylaşılmasını tavsiye eden 29 Kasım 1947 tarihli kararı barışçı çözüm girişimleri içinde en ayrıntılı ve siyasal bakımdan en önemli olanıydı” (Morgenthau,1970: 562). Fakat Filistin sorununa bir çözüm getiremediği gibi atışmaların artmasına neden oldu.

2.2. İsrail’in Bir Devlet Olarak Tarih Sahnesine Çıkışı

B.M.’in taksim kararı Yahudi Devleti’nin kurulması amacını gerçekleştirme yönünde atılmış önemli bir adım almasına karşın; Yahudilerin bu yolda aşması gereken iki engel vardı: İngiltere’nin hâlâ Filistin’de olması ve İngiliz Hükümetinin bölüşüm ele geçirdikten sonra, Yahudilerin silah terör gruplarından olan Stern ve Irgun, Deir Yassin köyünde katliam yapmışlardır (Nicosia, 2017: 34-37).

Bu iki terör grubu köyü işgal ederek, Arap köylüleri, çocukları ve hamile kadınları sokaksta dolaştırmıştır. Daha sonraysa hepsi kurşu dizilmiştir. Arap Yüksek Komitesi ise, daha sonra köye girdiklerinde iki yüz elli ölü bulduklarını ve 100-200 kişinin de kayıp olduğunu bildirmiştir. Olayın duyulması öyle büyük bir tepki yarattı ki, Haganah, bir açıklama yaparak, kendisinin bu katliam ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını bildirdi. Yahudi Ajansı da bir demeç vererek Deir Yassin olayını dehşet ve nefretle karşıladığını söylemiştir (Quigley, 2005: 45-49). Deir Yassin Katliamını karşılıksız bırakmayan araplar Ürdün’ün Arap Lejyon’u tarafından kendilerine teslim edilen, Kudüs’ün güneyinde bulunan Kfar Ekzion yahudi yerleşim merkezindeki yüz yirmi dört kişiyi öldürdüler.

Nisan ayından itibaren, Kudüs için çarpışmalara başladı. Bir diğer büyük çarpışma ise, geniş bir arap nüfusunu barındıran Hayfa Limanı için oldu. Zira Hayfa limanının sahip olduğu her iki tarafta da buranın kontrolünü ele geçirme isteği uyandırıyor. Şiddetli çarpışmalardan sonra 22 Nisan’da araplar Hayfa’dan çekilmeyi kabul ettiler. Daha önceki çarpışmalar sırasında ise, 40.000 kadar Arap şehri terkedilmiş bulunuyordu. 14 Mayıs tarihi geldiğinde ise, Taberiye, Safed, Samakh, Hayfa ve Yafa yahudilerin eline geçmiş

bulunuyordu (Armaoğlu,1989: 91-92).

Bu gelişmeler olurken, taksimin yürümeyeceğini gören Truman fikir değişikliği yaparak Filistin'in B.M.'in geçici olarak vesayeti altına konulmasını teklif etti. Bu teklifte 47 made yer alıyordu.

Truman'ın yapmış olduğu bu teklif BM genel kurulunda büyük tartışmaların yaşanmasına neden olurken Truman'ın teklifi gerekli desteği görememiştir. Fikrin kabul görmemesinde en etkili olan iki devlet ise Fransa ve İngiltere olmuştur. Çünkü bu iki devlet Yahudilerin toprak taksiminden vazgeçmesini de eleştirmiştir (Dinnerstein, 1995: 61-62). Araplarda 1947 yılında kabul edilen taksimin kaldırılmasını istemişlerdir. Bu görüşmelerde bir de Sovyetler fikir öne sürmüştür. Sovyetler Filistin bölgesinin Amerikan üssü haline geleceğini söyleyerek, ABD'yi toprak taksimini öldürmekle suçlamıştır.

Filistin bölgesinin savaştan arınmış güvenli bir bölge olmasını isteyen Güvenlik bölgesi, Nisan ayında şiddetlenen savaş ve çatışmalar için önlemler almaya başlamıştır. Bu bağlamda güvenlik konseyi her iki taraftan da savaşmayı durdurmasını istemiştir. Bununla birlikte Filistin bölgesine askeri mühimmat ve personelin sokulmamasını gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle kutsal bölgelerin güvenliğini korunmaya çalışılmıştır. Bu süreçte Güvenlik Konseyi Filistin mütareke komisyonu da oluşturmuştur. Ancak ateşkes çağrılar her iki tarafta olumlu karşılık bulmamıştır (Cassese, 1989: 589-608).

14 Mayıs 1948 yılında Yahudi Milli konseyi İsrail devletinin kurulduğunu yayınlamış olduğu bir deklarasyonla tüm dünyaya ilan etmiştir. Bu tarihte İngiltere'nin Filistin'deki manda yönetimi de devam etmekteydi.

İsrail devletinin ilan edilmesinden on bir dakika sonra Başkan Truman, İsrail'i de facto olarak, 17 Mayıs'ta da Sovyetler Birliği resmi (de Jure) olarak tanıdı (Mansfield, 1975: 138; Armaoğlu,1989: 91-92). Sovyet Rusyadan sonra 18 Mayıs'ta Polonya ve Uruguay, 19 Mayıs'ta Çekoslovakya ve Yugoslavya ve 24 Mayıs'ta Güney Afrika İsrail'i tanımışlardır (Armaoğlu,1989: 94).

Yahudi Milli Konseyi, deklarasyonda, yahudi toplumunun ve siyonist hareketin temsilcisi olan Halk Konseyi'nin üyeleri olarak, tabi ve tarihi haklarını kullanarak, İsrail diye tanınacak olan Yahudi devletini kurduklarını belirterek; B.M.'den üyeliğe kabulünü istiyor, İsrail Devleti içinde kalacak olan arapların tam ve eşit vatandaşlık haklarına sahip olacakları, Arap ülkeleri ile de barış ve iyi komşuluk ilişkileri içinde olma arzusunu taşıdıklarını vurgulanıyordu (Gusacov, 2018: 138-148). Deklarasyonun altında 5 İyar 5708 tarihi yani 14 Mayıs 1948 tarihli ve otuz yedi kişinin imzası bulunmaktaydı. Öncelikle 13 kişiden oluşan bir kabine kuruldu. Kabineye ise Ben-Gurion başkanlık edecekti. Bu kabine geçici bir hükümet olarak hizmet verecekti. Kabinenin dış işleri bakanlığını Moshe Shertok yaparken Savunma Bakanlığını da Ben Gurion üstlenmişti.

2.3. 1948 Arap-İsrail Savaşı ve Sonuçları

İsrail devleti kuruluş deklerasyonunun yayınlanması üzerinden çok geçmeden Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Mısır uçleri toparlandı. Toparlanan askeri birlikler üç farklı yoldan Filistin'e girmeye başlamıştı. Irak, Lübnan, Suriye ve Mısır güçlerinin toplama elle bin asker etse de bu asker iyi eğitilmiş savaşçılar değildi. Bu noktada İsrail kuvvetlerini asıl tedirgin eden orduyu Ürdün toplamıştı. Ürdün askerlerinin toplamı yetmişbeş bini buluyordu. Bununla birlikte bu askerler lejyonerdiler. Bu gruplara ek olarak bir de Filistin kurtuluş ordusu vardı. Bu orduya Fevzi Kavukçu komutanlık ediyordu. Fevzi Kavukçu eski bir Osmanlı askeri olmakla birlikte ikinci dünya savaşı sırasında Nazi Almanyasına hizmet etmiş bir komutandı. Ayrıca daha öncede Filistin ayaklanmalarına liderlik etmiş bir komutandı (Hughes, 2009: 313-354).

İsrail kuvvetlerini ise Dori adlı komutan idare ediyordu. İsrail kuvvetlerin daha önce İngiltere ordusunda da savaşmış olan otuziki bin Yahudi asker yer alıyordu. Bununla birlikte Haganah (Birleşik Krallık Filistin Mandası'ndaki Yahudi yerleşimlerini korumak amacıyla kurulan ve 1920-47 yılları arasında faaliyeti gösteren Yahudi paramiliter örgüttü) gruplarının toplamı da yetmişbeş bini bulmaktaydı. Bu kuvvetlere ek olarak Irgun örgütünde katılmalar vardı. Ayrıca Mishmar adlıu teşkilattan da yardımlar alınıyordu. İki tarafta böyle hazırlıklar varken bir yandan ABD diğer yandan da Fransa böyle bir savaşın yaşanmasını istemiyordu. Dolayısıyla Filistin'e silah gönderilmesine ambargo koydular. Ancak Sovyetler de bir yandan İsrail'e silah sevk ediyordu (Tal, 2004: 32-35). Bununla birlikte dünyanın çeşitli bölgelerindeki Yahudilerde İsrail için yardım kampanyaları yapıyordu.

Arap-İsrail çatışmasının başlamasından sonra, harekete geçen Genel Kurul; 14 Mayıs'ta bir arabulucu tayinine karar verdi. Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi tarafından seçilen İsveç Kızılhaç Teşkilatı'nın başkanı Kont Folke Bernadotte, 8 Haziran'da Araplara ve İsrail'e sunduğu dokuz maddelik şartlar her iki tarafça da kabul edilince 10 Haziran 1948 günü ateş-kes yürürlüğe girdi (Shub,1950: 379-389).

Bu ateş-kes üzerine Bernadotte Arap ve İsrail temsilcilerine 29 Kasım 1947 taksim kararını değiştiren bir anlaşma tasarısı sundu. Buna göre, Filistin ve Ürdün, bir yahudi diğere Arap olmak üzere iki üyeli bir birlik meydana getirecekler, Kudüs'ün tamamı ile Güneydeki Necef Arap devletine, Batı Galilee'nin tamamı da yahudi devletine verilecekti (Abi-Aad,1997: 77-79). Hayfa ve Lydda havaalanı serbest liman olacak, diğer topraklar da 29 Kasım 1947 kararındaki gibi kalacaktı. Bu anlaşma tasarısını hem Arap devletleri hem de İsrail reddetti. Reddektikleri gibi otuz günlük ateş-kes süreci daha 10 Temmuz'da sona erecekken, 8 Temmuz'dan itibaren çarpışmalar yeniden başladı.

Ateşkes süreci boyunca Amerika, İngiltere ve Fransa'dan silah yardımı olan İsrail, böylece askeri açıdan güçlenmişti. İsrail kuvvetleri 10 Temmuz'da Arap kasabaları olan Lydda ve Remleh'i ve 16 Temmuz'da da Nazareth'i ele geçirdiler. 25.000 kadar arap

Nazareth'den kaçmak zorunda kaldı. Ateş-kes yenilemek isteyen Güvenlik konseyi 15 Temmuz'da aldığı S/902 sayılı kararda, üç gün içinde tarafların ateşi kesmelerini isteyerek, ateşkesi kabul etmemeleri halinde, B.M.'in 39 maddesine göre (Yani Barışın ihlali) harekete geçeceğini bildirdiler. Taraflar 17 Temmuz'da ateş-kesi kabul ettiklerini bildirdiler. 18 Temmuz'dan itibaren ateş-kes yürürlüğe girdi. 20 Temmuz'da da mütareke Komisyonu aracılığı ile, Kudüs'te Arap ve Yahudi kesimlerini ayıran sınır anlaşması yapıldı. 15 Eylül'de Bernadotte, B.M.'e bir rapor göndererek, tarafları uzlaştırmayı amaçlayan bir plan veya uzlaşma ilkeleri teklif etti. Bu plana göre İsrail adı ile bir yahudi devletinin varlığı artık kabul edilmeli, bu devletin sınırları ya tarafların anlaşması ile ya da B.M. Tarafından çizilmeli, Kudüs şehri özel ve ayrı bir statüye kavuşturulmalı, terör ve savaş nedeni ile yerlerinden ve yurtlarından olan masun insanların yani arap mültecilerinin yuvalarına dönmelerini sağlanmalı ve Filistin meselesi için bir uzlaştırma Komisyonu kurulmalıydı (Armaoğlu,1989: 97).

Fakat, 17 Eylül 1948 günü, Kudüs'ün yahudilerin kontrolü altındaki kesiminde Stern teröristleri arabulucu Kont Bernadotte'yi öldürdüler (Altuğ,1970: 297). 22 Eylül'de Arap yüksek Komitesi Şam'da yaptığı toplantıda, bütün Filistin topraklarının içine almak üzere Gazze'de bir "Filistin Hükümeti" kurulduğunu ilan ettiğini açıklamasına karşın, Ürdün Kralı Abdullah, ülkesinin 3 Güvenlik Bölgesinde böyle bir hükümetin kurulmasını kabul etmediği açıkladı.

Bernadotte'in teklifi B.M.'de görüşüldü ve Genel Kurul 11 Aralık 1948'de bir karar alarak bu teklifi yasallaştırdı. Buna göre, Filistin için çok geniş yetkilere sahip bir "B.M. Filistin Uzlaştırma Komisyonu" kurulacak; Kudüs ayrı bir varlık olarak ve gayri askeri hale getirilerek B.M.'in gözetimine verilecek ve Filistin mültecilerinin evlerine dönmesi sağlanacaktı. Bütün bunlar olurken, Ekim ayı ortalarından itibaren çatışmalar yeniden başladı. Bu durum üzerine Güvenlik Konseyi, 19 Ekim'de tarafların ateş-kese uymaya çağıran bir karar aldı (Bennis,1997: 47-76). 22 Ekim'de her iki tarafta bu çağrıyı kabul ettiklerini bildirmelerine rağmen, çarpışmaların ardı arkası kesilmedi.

İsrail Kuvvetlerinin Gazze, Han Yunus ve Rafa'yı birbirlerinden ayırarak, derinlemesine bir şekilde Sina Yarımadasından içeri girmesi, Mısır'da iç karışıklıklara neden oldu. Mısır'ın dışarda ve içerde karşılaştığı bu kötü durum üzerine İngiltere, Mısır ile arasında mevcut olan 26 Ağustos 1936 tarihli ittifaka dayanarak, İsrail'den derhal Mısır topraklarından çekilmesini aksi halde kendisinin de duruma müdahale edeceğini bildirince, İsrail İngiltere'nin baskı ve tehdidine boyun eğmek zorunda kaldı (Hahn,1991: 49-51). Mısır'ın yeni Başbakanı İbrahim Abdülhadi, 6 Ocak 1949'da B.M. arabulucusuna başvurarak, ülkesinin ateş-kesi kayıtsız şartsız kabul ettiğini ve B.M. gözetiminde İsrail ile mütareke için, doğrudan doğruya görüşmelere hazır olduğunu bildirdi.

Mısır ile İsrail arasında 24 Şubat 1949 da on iki maddelik "Genel Mütareke Anlaşması" imzalandı. Buna göre, taraflar, mütareke süresince hiç bir askeri ve siyasi avantaj sağlamamaya çalışacakları ve karada, havada ve denizde hiç bir saldırgan harekette

bulunmayacakları gibi, bu anlaşmanın hükümleri, tarafların, Filistin meselesinin gelecekteki çözümünü ile ilgili tutumlarını hiç bir şekilde etkilemeyecek ve mütareke çizgisi de taraflar arasındaki siyasi sınır ve toprak sınırı olarak telakki edilmeyecektir. Mısır, bu anlaşma ile yapılan sınır düzenlemesinde yüz otuz beş milkare büyüklüğünde bir toprak kazandı ama bu düzenleme ile birlikte Gazze'nin normalde 70.000. civarında olan nüfusuna Filistin'in diğer yerlerinden gelen 200.000 kadar mülteci eklenmiş oldu. (Long,1993: 47-48).

İçinde barındırdığı çeşitli din ve mezhep topluluklarının Filistin sorununa farklı açıdan yaklaşımları nedeniyle, savaşa gönülsüz olarak katılan ve küçük bir kuvvet gönderen Lübnan'la arasında 23 Mat 1949'da bir mütareke anlaşması imzalandı. Buna göre, eski Lübnan-Filistin sınırı aynı kalmakla beraber, sınır gayri askeri hale getirilecekti. İsrail ile Ürdün arasındaki mütareke anlaşması 3 nisan 1949'da imzalandı. Bu mütareke ile Ürdün, bugün İsrail'in kontrolü altında bulunan ve Batı Şeria denen 2200 Milkarelik bir toprak parçasının kontrolü altına sokmuş olmaktaydı. İsrail'den sonra savaştan en karlı çıkan Ürdün oldu (Medzini, 2019: 407-420). Bu mütareke ile Kudüs, Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde bir çizgi ile ikiye ayrıldı. Yeni Kudüs (Yani Batı Kudüs) İsrail tarafından, Eski Kudüs (yani Doğu Kudüs) de Ürdün tarafında kaldı.

En son olarak 20 Temmuz 1949'da İsrail-Suriye Mütareke Anlaşması imzalandı. Bu mütareke ile, İsrail- Suriye Sınırı hemen hemen eski Filistin-Suriye sınırı olmakla beraber, sınırın her iki taraf için de hassas olan üç bölgesi gayri askeri hale getirildi.

İsrail'e savaş ilan eden Irak ve Suudi Arabistan'ın ise, İsrail ile sınırları olmadığı için bir mütareke anlaşması imzalaması mümkün olmamıştır. Mütareke anlaşmalarının bir sonucu olarak, Güvenlik Konseyi'nin bir raporu üzerine Genel kurul, 11 Mayıs 1949 tarihli ve 273 (III) sayılı kararı ile İsrail'i B.M. üyeliğine kabul etmiştir (Gürün,1983: 89-90).

Aylarca süren bu savaş sonunda İsrail, Necef çölünün tamamını ve Galilee bölgesini eline geçirerek, 1947'de kendisine B.M. tarafından ayrılan bölgeden daha geniş bir alana sahip olmasına karşın, bir milyon Filistin'li arap evsiz ve yurtsuz kalarak komşu Arap devletlerine sığınmışlardır. Mültecilere yapılacak yardımları yönetmek üzere "B.M. Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı"nı kuran B.M., mültecilerin İsrail'e kabul edilmesine ilişkin pek çok karar almasına rağmen, İsrail Ancak 100.000 mülteciyi belirli şartlarla kabul edebileceğini söyledi (Ramadan, 2008: 658-677).

İsrail'in politikası ne denli barışçı ve savunmaya yönelik ilan edilirse edilsin, bu bir milyon Filistin'li için İsrail'e karşı uzun sürecek bir savaştan başka bir yol kalmamıştı. (Carter, 2007: 56-59). Soruna İsrail açısından bakılacak olursa, ortaya bir ikilem çıkmaktaydı. Ya yeni kurulan devlet sınırları içine bir milyon arabı alacak, ya da kendisine iki bin yıl önce yapılan haksızlığın aynı araplara karşı uygulanacaktı. İkinci yolu tuttu. Savaşın sonunda ortaya çıkan sorunlardan biri de Kudüs sorunudur. Kudüs şehri, yahudiler için olduğu kadar belki onlardan çok daha fazla Müslümanlar için kutsal

bir şehir idi.

Hazreti Peygamberin Miraç hadisesinin Kudüs'te cereyan eden bu şehri Müslümanlar için kutsal hale getirmiştir. Hz.Ömer M.S. 638 yılında Mirac'ın vuku bulduğu yerde Mescid-i Aksa'yı yaptırmıştır. Kudüs Emeviler ve Abbasiler döneminde de islamiyet bakımından büyük gelişmeler göstermiş ve büyük eserler ve müesseseler kazanmıştır. Kudüs 1099 yılında Haçlıların işgaline uğradı. Bu işgal 1187'de Selahaddin Eyyübi'nin Kudüsü Haçlılardan geri almasına kadar sürdü. Kudüs daha sonra Memlukların ve 1517'de Yavuz Sultan Selim'in Kudüs seferiyle beraber Türk egemenliğine geçmiştir. 1917'de İngiliz kuvvetlerinin Filistin'e girmeleri ile Türk egemenliğinden çıkmıştır (Somel, 2003: 99-102). Kudüste yahudi nüfusunun artması bilhassa 19 Yüzyılda olmuş ve Filistin topraklarından farklı olarak Kudüs'te yahudilere genel nüfusun hemen hemen yarısını oluşturmuşlardır. Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olunca Kudüs ve çevresinin burada bulunması sebebiyle bölgenin önemi dini amaçlarla artmıştır. Kudüs şehrinin üç büyük dinden her birini için ifade ettiği bu ehemmiyet dolayısıyla B.M.in 29 Kasım 1947 taksim kararının üçüncü bölümü, kudüs için ayrı bir statü öngörmekteydi (Ron ve Timothy, 2018). Buna göre Kudüs şehri milletlerarası özel bir rejim altında ayrı bir varlık bir corpus separatum olacak ve B.M. vesayet Konseyi tarafından yönetilecekti. (Armaoğlu, 1989: 111). Daha sonraları da Güvenlik Konseyi Kudüs için bir çok tasarı hazırladı ama bütün bu tasarılarından hiçbir sonuç çıkmadı ve Kudüs tartışmaları günümüze kadar geldi.

2.3.1. 1948 1. Arap-İsrail savaşında tarafların askeri gücü

Arap İsrail sorununun önemli unsurları arasında bulunan Filistin ve İsrail yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu sorunun tarafları oldukça fazladır. Çünkü bu savaşlar sadece sorunun taraflarını etkilemiyor bunun dışında çevre ülkeleri de etkilemektedir diyebiliriz. Bu iki ülkenin birlikte karşılıklı olarak yaptıkları savaşlar günümüze kadar geldiği bilinir bu anlamda iki tarafında askeri gücü de önemli oranda etkilenmiştir. Arapların İsrail ile girişiş olduğu ilk savaş 1948 yılındaki savaştır. Bu savaşa aşağıda isimleri sıralanan ülkelerden askerler katılmıştır. Ancak ülkelerin kendi aralarında anlaşamadıklarından dolayı olumsuzlukla sonuçlanmıştır. Arap birliklerini oluşturan ülkeleri şu şekilde sıralamamız mümkündür (Sultanzada, 2020: 153).

- Mısır
- Filistinliler
- Irak
- Ürdün
- Lübnan

- Suudi Arabistan

İsrail ile özellikle 20. yüzyılın başlarından bu yana yapılan çok ciddi savaşlar olduğu bilinmektedir. 1948 yılında yapılan Arap-İsrail savaşının askeri gücüne baktığımızda aşağıdaki tabloyu görebiliriz. Arap askeri gücünü oluşturan ülkelerin asker sayıları (Kurzman, 1970: 282).

- Mısırlı Asker Sayısı: On Bin
- Ürdünlü Asker Sayısı: Dört Bin Beş Yüz
- Iraklı Asker Sayısı: Üç Bin
- Suriyeli Asker Sayısı: Üç Bin
- ALA Gönüllüsü Asker Sayısı: İki Bin
- Lübnanlı Asker Sayısı: Bin

Filistinli düzensiz askerlere Yishuv'a ait yaklaşık otuz beş bin haganah askeri Stern ve Ir-gun askeri yardım etmiştir. Bunun yanında birkaç bin de yerli askerlerde katılmıştır. Filistinli ordunun düzensizliği ve çok farklı ülkelerin bir araya gelmesiyle oluşması ordunun başarıya ulaşmasını etkilemiştir. Hem bu kadar insanı organize etmek hem de tek bir amaç doğrultusunda hareket ettirmek oldukça zordur. Bu kalabalık grubun bir araya gelmesinin en önemli etkeni elbette Filistin'in çıkarını korumaktır ancak birleştirici bir başka unsur da Arap Filistinliler için önemli bir şahsiyet olan Kudüs müftüsünü liderliğidir. Filistinli Arap-ların dini lideri olan müftü ordunun da lideri konumundadır. Bu anlamda savaş organizas-yonunu o üstlenmiştir. Bütün ülkelere gelen askerleri savaşta bir sistem içerisinde hareket etmelerini sağlamıştır (Sultanzada, 2020: 154). Fakat her ne kadar bununla ilgili çaba harcamış olsa da çok farklı ülkeleri sorunsuz yönetmek hiçbir zaman mümkün olmadığı gibi bu savaşta da mümkün olmamıştır

Filistin ordusunun çok yönlü ve kalabalık olmasına karşın İsrail ordusu sayı yönünden daha fazladır. Bu anlamda Filistinliler dezavantajlı konumdadır. İsrail'in askeri gücünü oluşturan otuz beş bin İsrail ordusu 23 bin Arap ordusuna karşı savaşmışlardır. Aynı yılın temmuz ayında İsrail ordusunun askeri gücü yaklaşık olarak iki kat artmıştır. Bu artış hem İsrail'in toprak kazanmasına hem de güven kazanmasına neden olmuştur. İsrail topraklarını genişletirken egemenlik alanını da kuvvetlendirmektedir. Bu asker gücü kuvvetlendirme karşısında Arap birlikleri aynı oranda artış sağlayamamıştır. Filistin-İsrail savaşlarının hemen her aşamasında İsrail asker gücü Arap savaş birliklerinden fazladır. Hal böyle olunca hem ilk savaşta hem de daha sonraki tüm savaşlarda Filistin birlikleri yenilgi ile sonuçlanan savaşlara girmiştir (Rogan ve Shlaim, 2001: 79).

Filistin ve İsrail güçleri askeri anlamda gelişmiş teknolojik silahlarla donatılmış değildir.

Ne Filistin güçleri ne de İsrail güçleri büyük silahlarla savaşa girebilecek kadar güçlü silah-ları cephaneliklerinde bulunduramamaktadırlar. Filistin her ne kadar kendisine komşu ülkelerin desteğini almış olsa da bu ülkelerin de güçlü silahları bulunmamaktadır.

Kendilerinde bulunmayan silahları Filistin'e verme imkânı bulunmayan ve onları alması için bağışta da bulunacak kadar ekonomik gücü bulunmayan ülkeler ancak askeri gücünü arttırması yönünde asker yollayabilmişlerdir. Filistin'in büyük silahlara sahip olamamasının en temel belirleyici unsuru böyle bakıldığında ekonomik olduğu görülmektedir. Diğer taraftan İsrail'in büyük teknolojik silahları elinde bulunduramamasının nedeni İsrail'in yeni kurulması ve bu anlamda ekonomik bağımsızlığı tam olarak eline alamamasıdır. Bununla birlikte devlet kurma fikri henüz oluşmadığı için de ekonomik ve askeri anlamda güçlenme becerisine sahip değildir. Sadece toprak kazanmak ve kazandığı toprakları Yahudileştirme politikası gütmüştür.

İsrail Savunma Kuvvetleri askeri gücünü profesyonel olarak oluşturmak istemiştir. Profesyonel ordu fikri İsrail Savunma kuvvetlerinin en göze çarpan etkinlikler arasında görünmektedir. Çünkü bu profesyonel kuvvet Yahudilerin savaş için seferber olmalarını gösterir. Bu kuvvetlerin etkili ve silahlı bir güç olma fikri kurulduğu gün kendini göstermiştir (Bregman, 2003: 15). Bu anlamda Yahudi devleti, bağımsızlığını ilan eder etmez, silahlı bir kuvvet olan ordusunu da oluşturmuştur diyebiliriz. Çünkü Yahudiler en birinci görevi olarak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi topraklarını genişletmek ve genişlettiği Toprakları Yahudileştirmektir. Bu topraklara sahip çıkmak, ellerinde sabit kılmak için silahlı bir ordu kurmak faaliyetini göz ardı edemeyecek kadar savunmacı bir yapıya sahiptirler. Burada Yahudilerin savunmacılığı fikri, dışardan gelen zararları engellemek değildir aksine onların kendilerinin olmayan toprakları ele geçirdikten sonra dışarıya verdikleri zararı karşı zarar görmelerini engellemektir (Karsh, 2002: 23).

Yahudi İsrail Savunma kuvvetlerin en birinci görevi kurulduktan sonra Arap askerlerine karşı kendilerini örgütü olarak koruyabilme, onlardan gelebilecek zararlar engelleyebilme ve onların yöntemlerini kavrayabilmektir. Bu anlamda yapılan her türlü örgütlü askeri çalışma göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. 1947 ve 1948 yıllarında yapılan savaşlarda çeşitli yerli milisleri birleştiren ve bu milislerle profesyonel bir savaş gücü oluşturmak isteyen İsrail Savunma kuvvetleri, büyük bir reformu yapmıştır. Bu yapısal reformda askeri anlamda örgütlülüğü ön plana çıkartan İngilizlerin de yardımıyla İngiliz yönetimlerinin askeri güçlerinden örnek alarak silahlı kuvvet kurmuştur. Özellikle de bu silahlar ağır silahlar ve zırhlı araçlardan oluşmak olmak üzere ordu kurmayı amaçlamıştır. Bu yönüyle İsrail Savunma kuvvetlerinin büyük bir çoğunluğu, üst düzey subayları İngiliz profesyonel askeri eğitime katılmıştır.

İsrail savunma kuvvetleri askeri reformdan önce üç temel bölümden oluşmaktadır.

- Palmarch

- Saha Gücü
- Muhafız Gücü

Bu üç grup askeri güç kendi arasında farklı yöntemlerle yönetilmektedir. Bu anlamda özellikle Muhafız gücü ve saha gücü, devletin merkezi karar alma organı olan merkezi yönetime direk bağlı değildir. Daha çok bireysel halkların yapmış olduğu bir askeri birlik olarak görülmektedir. Bu iki grup merkezi yönetimle doğrudan emir almadığı için yönetsel olarak bazı zaaflıklar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu anlamda yönetsel zafiyeti gidermek için saha gücü bir tugaya dönüştürülerek merkezi yönetim sistemine bağlanmıştır. Böylece Saha gücü normal bir askeri güç olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

İsrail Savunma kuvvetleri ikinci Dünya Savaşı sonrasında mesleki olarak deneyim ve eğitim noktasında biraz eksikliği bulunmaktadır. Eğitimli askeri birlik oluşturma fikri İngilizlerle doğrudan ilişkili askeri sistemde kolaylaştırıcı bir adım olarak görülmektedir. Çünkü eğitimi verecek profesyonel asker bulma noktasında İsrail savunma kuvvetleri çok fazla yorulmayacaktır. Bu anlamda İngilizler yüksek rütbeli askerleri İsrail savunma gücüne eğitim vermek için görevlendirmiştir. Ancak ilk aşamada yerli İsrail askerleri ile İngiliz rütbeli askerler arasında bir rekabet sorunu başlamıştır. Fakat bu rekabet amaç birliği söz konusu olduğunda çok fazla sorun teşkil edecek sonuçlar üretmemiştir.

İngilizlerin askeri eğitimi sonucunda eğitimsiz ve deneyimsiz İsrail savunma gücü nispeten gelişmiş, İsrail askeri gücü bu sayede yüksek standartlı katı bir eğitim ile gelişmiştir (Tal, 2004: 42). İlk aşamada İsrail Savunma kuvvetlerinin onu aşkın Tugayı ve bu tugayların komutanları arasında eğitimli ve deneyimli olan sayısı yalnızca dört idi. Bu dört komutan diğerlerine oranla tecrübeliydi. Bu anlamda verilen eğitimler eksik olan tugay komutanlarının tecrübelerini geliştirdiği yönünde olumlu bir kanıt olmuştur. Gelişen eğitim ve tecrübe sayesinde orduda eksik olan aşağıda sayılan bazı askeri teçhizat alınmıştır.

- Ağır makineli tüfek
- Topçu silahlar
- Zırhlı araç
- Tanksavar
- Uçaksavar
- Uçak
- Tank

İsrail devleti 1947 de yaşları 17-27 arasında değişen bütün kadın ve erkeklere askerliği yasal olarak zorunlu kılmıştır. Bu yasa ile yaklaşık olarak 40.000 kişi askerlik yapmıştır. Asker sayısı güçlenen İsrail savunma kuvvetlerinin büyük çaplı olan bazı kuvvetleri parçalara bölünmüştür. Bu vesile ile ayrılan en büyük kuvvetler arasında yer alan Yishuv 12 tugaya bölünmüştür. Yishuv'un bölünmesiyle ortaya çıkan tugaylar ve askeri kapasiteleri aşağıdaki tabloda görülmektedir (Levin, 1997: 117).

Tablo 3: Yishuv'un Bölünmesiyle Ortaya Çıkan Tugaylar ve Askeri Kapasiteleri

Tugay	Komutan	Boyut	Operasyonlar
Golani	Moshe Mann	4,500	Dekel,Hiram
Carmeli	MoscheCarmel	2,000	Hiram
Alexandroni	Dan Even	5,200	Latrun,Hametz
Kiryati	Mischael Ben-Cal	1,400	Dani,Hametz
Givati	ShimonAvidan	5,000	Hametz,Barak,Pleshet
Etzioni	David Shaltiel		Kudüs savaşı,Shifon Yevusi,Ramatrachel Savaşı
7. Zırhlı	Shlomoshamir		Latrun Savaşları
8. Zırhlı	Yitzhaksadeh		Danny,yoav,Horev
Oded	AvrahamYoffe		Yoav,Hiram
Harel	Yitzhak Rabin	1400	Nachshon,Danny
Yiftach	YigalAllon	4500-Bazı haydutlar	Yiftah,Danny,Yoav,Latrun Savaşları
Negev	Nahum Sarig	2,400	Yoav

Kaynak: Caplan (2019:27).

Bazı kaynaklarda İsrail'in bu kadar yoğun askeri güce sahip olmasını, silahlara, tanklara, uçaksavarlara, tanksavarlara, ağır silahlara sahip olmasını tek bir merkezden yardım olarak güçlendiğini belirtmektedir. Ancak bu durumun aksine İsrail, sadece tek bir merkezden yardım olarak güçlenmemiştir. Tüm dünyadaki Arap ırklarına ve belki de Müslümanlara karşı birleşen farklı milletlerin yardımlarıyla güçlendiği söylenebilir. Burada elbette en önemli payın İngiltere olduğu söylenebilir. İngiltere'nin ekonomik-politik, siyasi gücünün desteği ile elde edildiği aşikârdır. Fakat sadece İngiltere tek başına İsrail'in Arap milletlerine ve üstlendikleri dini misyona karşı oluşacak gücü meydana getirmeye gücü yetmeyecektir. İsrail savunma ordusunun güçlenmesine tek başına İngiltere'nin katkı sunması beklenemez bunun yanında diğer ülkelerin de buna katkı sundu göz ardı edilmeyen bir gerçektir (Levin, 1997: 117).

İsrail'in dünya konjektöründe Arap toplumlarına karşı güçlenmesini sağlayan ülkelerin yardımları göstermektedir ki Orta Doğu'da bir Müslüman yahut Arap hâkimiyetini olumsuz bir hava oluşturacaktır. Bu durumda Arap hâkimiyeti kabul görmemiştir. Bu amaçla özellikle İsrail ve çevresindeki ülkelere yakın önemli havaalanları, yeraltı kaynakları, limanlar ve bunlara hâkim olan güçler, sadece İsraillerin kullanabileceği bir yapıda

kurgulanmışlardır. Arap güçlerinin bu alanları kullanmalarını engelleyecek ulaşımı zorlaştıracak hükümetlerle anlaşmaları bozacak bir takım çabalar sergilemişlerdir. Böylece İsraili hükümetler bölgenin önemli alanlarına sahip olan ya da bu alanlarda söz sahibi olan diğer ülkelerle Araplara göre daha fazla etkili ekonomik ilişki kurmuşlardır. İsraililer uzun yıllar boyunca Filistinlilere karşı yasadışı bir güçle elde ettikleri gücü sayesinde bölgede diğer ülkelere karşı olumlu bir yönelimle kullanmaktadırlar.

İsrail'in yukarıda ifade edildiği şekliyle kuvvetli ordusu, tugayları ve ağır askeri teçhizatının aksine Arap Filistin ordusunda bunlar bulunmamaktadır. Ancak Arap Filistin ordusunun da kendisine göre bir sistem içerisinde gruplara ayrılmış askeri birlikleri bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi iki ana sınıfa ayrılır (Levenberg, 1993: 181).

- Husayni Futuwa
- Anti- Husayni Najjada (yardımcı kolordu)

Bu askeri grupların tamamında yaklaşık olarak 10.000 ila 15.000 arasında üye bulunmaktadır. İsraililerle yapılan savaş sonucunda savaşın olumsuzlukla sonuçlanması neticesinde her bir yerel Arap ulusu kendi komitesini oluşturmuş ve kendi komitesinin sorumluluğunda yerel bir grup meclis hareketi gerçekleştirmiştir. Bu anlamda ulusal muhafız denilen geniş çaplı askeri birlik, kasaba yahut şehirler de ortaya çıkmıştır (Karsh, 2002: 26).

Köylerde, kasabalarda ve şehirlerde meydana gelen Arap askeri birliklerin bu tür oluşumları tek merkezden yönetme konusunu oldukça zorlaştırmıştır. Bunun en önemli unsuru, her bir grubun kendine göre bir eylem kapasitesinin olduğu fikridir. Bu yüzden tek elden yönetilemeyen askerler Filistin savunma kuvvetlerinin çok önemli zafiyeti olarak görülür. Çünkü bu merkeziyetsizlik hem bölünmeleri gün geçtikçe arttırmakta hem de içeriye sız-maları kolaylaştırmaktadır.

Bunun en iyi göstergesi 1936-1939 yılları arasında meydana gelen savaşlarda İngilizlerin Filistin ordularının cephaneliklerine el koyması olarak gösterebilir. Çünkü bu savaşta ağır silahlara sahip olan Filistinler, askeri olarak bölünme ve tek merkezden yönetilememekten kaynaklı sorunlardan ötürü, savaşı hem kaybetmiş hem de ellerindeki teçhizatın kaybolmasına neden olmuştur. Arap Filistin askeri birliklerin sahip olduğu askeri güç aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4: Arap Filistin Askeri Birliklerin Sahip Olduğu Askeri Güç

Askeri Birlik	Komutan	Rütbe	Askeri Hareket Bölgesi
Arap Lejyonu Üst Komutan	John Bagot Glubb	Tüm General	Merkez Komutanlığı
Saha Komutanı	Norman Lash	Tuğgeneral	
İlk Tugay (1. ve 3. Alaylar)	Desmond Godhie	Albay	Nablus Askeri Bölgesi
İlk Alay	H.C Blackden	Teğman-Albay	Nablus Askeri Bölgesi
Üçüncü alay	William Newman	Albay	Nablus Askeri Bölgesi
İkinci Tugay (5. ve 6. Alaylar)	Sam Sidney Arthur Cooke	Tuğgeneral	Destek Kuvveti
Beşinci Alay	James Hawkin	Majör	Destek
Altıncı Alay	Abdullah El Tell	Majör	Kudüs Askeri Bölgesi
Üçüncü Tugay (2. ve 4. Alay)	Teel Ashton	Albay	Ramallah Askeri Bölgesi
İkinci Alay	R. Slade	Majör	Ramallah Askeri Bölgesi
Dördüncü Alay	Habis Al-Majali	Teğmen/Albay	Latrun, Lid ve Ramla
Dördüncü Tugay	Ahmadsudqi Al-Jundi	Albay	Destek: Ramalla, Hebron ve Ramla

Kaynak: Kramer (2011:129).

2.3.2. Savaşın kaybedilme nedenleri

1948 Filistin İsrail Savaşının başlamasında aralarında Mısır ve Ürdün bulunduğu çoğunlukla Arap ülkelerinin askeri kuvvetleri İsrail devletine müdahale etmiştir söz konusu ülkeler arasında Ürdün, Suriye, Mısır, Irak, gibi ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkelerin askerlerinin yanında bir de aşırı sağcı IrgunTzvei ve Stern çetesi gibi milisler de bulunmaktadır. Bu milisler Yahudi milislerinin benzeri bir niteliğe sahiptirler. Arapların savaşta yenilmesinin nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür:

Arapların bu savaşta yenilmesinin en önemli sebepleri arasında, savaş alanında Arapların çok pasif bir performans göstermeleri söylenebilir. Çünkü Arap birlikleri birçok ülkenin ittifakıyla oluşturulmuştur. Bu ittifaka giren ülkelerin birbirine tutarsız davranışları, savaş alanında önemli bir zafiyet oluştuğunu gösterir.

Bu zafiyet Arap birliklerinin bir ittifak kuramadıklarını gösterir. Bu güvensizlik ortamı oluşturduğu gibi diğer ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmediklerinde göstermez. Dolayısıyla ülkeler sadece dışarıdan gelen bir savaşa karşı ya da dışarıdan gelecek herhangi bir müdahaleye karşı durmamışlar aynı zamanda kendi cephelerinde de kendi yanlarında savaşan insanların olumsuz tavırlarını da göz önünde bulundurarak savaşmışlardır (Yenigün, 2010: 15). Bu durum ilgilerini dağıtmış, odaklanmalarını zorlaştırmış, savaşta başarı elde edilmesini güçleştirmiştir.

Arapların çok ülkeyle ittifak kurması ve tek bir merkezden yönetim edilememeleri bir koordinasyonsuzluk oluşturmuş. İttifakı oluşturan her bir ülke dolayısıyla tek bir amaç doğrultusunda ilerlemek yerine, dağılan ilgileri toparlanamamış farklı yollarla farklı stratejiler kurmaya çalışmışlardır. Bu da savaşın kaybedilmesine sebep olmuştur. Örneğin Ürdün İsrail'e karşı direk bir sıcak savaş yerine batı şeria bölge-sindeki İsrail'in toprak bütünlüğünü bozup, İsrail'in topraklarını ele geçirmeyi amaçlamış ve buradaki toprakları Filistin-Arap devletine bağlamayı düşünmüştür. Bu Ürdün' n kendi başına hareket etmesi Arap ittifakının bütün ülkelerinin kendi başına bağımsız bir şekilde hareket etmesine neden olmuştur. Böylelikle her biri bağımsız davranan bir ordu, kendi amaçlarına göre ve kendi savaş stratejilerine göre savaşan bir ittifak ortaya çıkmıştır.

Araplar kendi içerisinde ittifak etmiş olmalarına rağmen savaş sırasında farklı stratejilerle savaşta hareket etmeleri kendilerinden üç kat daha fazla olan İsrail olduğuna karşı zaten yetersiz olan durumu daha çok çıkmaza sürüklemiştir. Askeri silahlar konusunda da İsrail ordusuna karşı yetersiz olan Arapların yanında yer alan Ürdün' n, savaş sırasında ateşkes ilan etmesi ve bu Ürdün askerlerinin komutanının bir İngiliz olması bunun yanında Mısır'ın savaşa girerken gönülsüz davranması gibi nedenler savaşın ilerlemesinde İsrail lehine bir sonuç alınması noktasında önemli bir nedendir. Tüm bunların yanında ABD'nin de İsrail'e yardım etmesi Arap ordularının kendi başlarına kalmaları, dışardan güçlü devletlerin yanlarında yer almaması ve bununla birlikte kendilerine göre hareket etmeleri de bu savaşın yenilgiye uğramasını önemli nedenleri arasında sayılabilir.

Arap  lkelerinin de güçlü olduğu önemli bir kaynak olan petrol, bu savaş sırasında etkili bir şekilde kullanılmamıştır. Petrol yönünden güçlü olan ülkeler bu petroldeki tekeli diğer ülkelerin ihtiyaçlarına binaen kullandırılma noktasında ambargo uygulamaları savaşın seyrini değiştirebilirdi fakat Arap  lkeleri ellerindeki bu kozu çok olumlu ve verimli bir şekilde kullanamamışlardır (Jubara, 1998: 311).

Tüm bunların yanında yeni oluşmuş bir ülke olan İsrail devletinin askeri gücünü hafife almak Arap  lkeleri açısından çok büyük bir sorun olarak görülür. Çünkü Arap  lkelerinin yıllardır kendilerini idame ettiren kendi bünyelerinde oluşturdukları bir devlet ve ordu sistemleri bulunmaktaydı. Buna güvenen Arap birlikleri İsrail'in yeni kurulmasını da göz önünde bulundurarak onların çok da verimli bir askeri yapıya sahip olmadığını düşünmüşler ve savaşa bununla girmişlerdir. Oysa dünyanın önemli büyük  lkelerinin İsrail'e yardım edeceğini d ş nselerdi, sadece İsrail'i küçük bir ülke olmanın dışında dış ülkeler tarafından da desteklenen bir ülke olarak görselerdi, savaşın seyri çok daha farklı olabilirdi. Bu yönüyle Araplar karşılarında küçük bir İsrail ordusunun bir an önce alt edeceğini düşünerek bunu da kendilerince kendi topraklarına katacaklarını hayalini yaşamışlardır ancak durum bundan çok daha farklıdır.

Arapların İsrail topraklarını da kendi topraklarına katacağı düşüncesi, topraklarını arttırma hayali onları yenilgiye bir adım daha yaklaştırmıştır. Bunun yanında 1948 yılında

yaşanan savaşın yenilgiyle sonuçlanmasının bir diğer sebebi Arapların siyasi anlamdaki kendi içindeki rekabeti denilebilir. Çünkü Arap ülkelerin liderleri, söylem itibari ile Filistin için savaştığını iddia ederken pratikte amaçlarının farklı olduğunu ideallerinin Filistin olmadığını kendi ülkelerinin siyasi çıkarlarını gözettikleri yönünde olduğu görülmüştür. Bu durumda Araplar çoğu dönemde birbirlerine zıt davranışlar gerçekleştirmiştir ancak amaç itibari ile Filistin söylemini asla bırakmamışlardır. Fakat pratikte bununla çelişen birçok olay yaşanmıştır.

Savaşın diğer bir kaybedilme nedenine gelince Arapların savaş sonunda belirli bir karizma ve Şan şeref gibi kazanımlar elde etmeyi uygun görmüşlerdir. Bu durumda Yahudiler savaşlarında amaç itibari ile Filistin gibi görünse de pratikte kendi şan ve şerefleri doğrultusunda yürüyorlar. Bununla birlikte ülkelerin yerlerini rekabet içerisinde etmişlerdir diyebiliriz.

Arap ülkelerinin kendi içerisindeki rekabeti bu savaşın büyük bir hizmetle sonuçlanmasının en önemli nedenleri arasında sayılabilir. Çünkü ülkeler görünüş itibarıyla farklı pratikte farklı eylemlerde bulunmaktaydılar. Bu da savaşta şeffaf olmayı göz ardı ettiklerini gösterir.

İlk aşamada Arapların Yahudilere karşı kazanmış olduğu bir başarı söz konusu olacaktır. Bu anlamda bir ateşkes imzalanır. Fakat bu ateşkesin akabinde İsrail, kral Abdullah ile bir anlaşma yaparak kendisini toparlamak için vakit kazanmıştır. Bu anlaşma, aslında İsraillerin Araplara karşı kazanç elde etmelerinin ilk aşamasıdır denilebilir. Çünkü Araplar normal şartlarda alt etmeye çalıştıkları yani daha doğru bir ifadeyle yenmeye çalıştıkları rakipleri ile gizli bir ittifak kurmuştur. Bunun adı her ne kadar gizli bir ittifak olmasa da anlaşmak, mevcut ittifakın bozulduğuna iyi bir kanıttır. Çünkü savaşta birlikte yola çıktıkları ülkeleri gözetmek yerine, karşıda savaşılan ülkenin çıkarlarını gözetmek görünürde her ne kadar Araplarla ittifak içerisinde olduğuna vurgu yapılsa da pratikte karşı tarafta bulunduğunu göstermektedir. Bu durumda aslında Arapların ne kadar çok kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini gösterir.

Arap ittifakı, savaştıkları İsrail savaş kuvvetine kimi yerde yeteneksiz, bazı zamanlarda da yetersiz görmekteydi. Bunu yukarıda ifade etmiştik. Ancak burada ciddiyetsiz bir Arap askeri birliğinden bahsetmemiz mümkündür. Çünkü yeni kurulmuş bir İsrail devletinin askerleri her ne kadar İngiltere donanımlı askerler tarafından eğitilmiş olsa da Arap askerleri kadar tecrübeli değildi. Bu durumda İsrail askerlerinin tecrübesizliğini Araplar ciddiye almayarak zaten bunlarla her türlü baş edebileceğini düşünmüş ve böyle bir savaşa girmişlerdir.

Arap ittifakını oluşturan ülkelerin liderleri bu savaş sırasında yapılan askeri kampanyaları da çok ciddiye almamışlardır. Çünkü zaten sonucu belli olan bir savaşa girdiklerini düşünmüşlerdir. Oysa hem sayı olarak hem de teçhizat olarak kendilerinden çok yüksek miktarda bir oranla fark attıklarını ancak savaşın sonunda fark edebilmişlerdir. Bu durum

gösteriyor ki ülkelerin liderleri, askeri güçleri, askeri komutanlar, ordu yöneticileri ve dahi askerlerin kendileri karşı karşıya kaldıkları İsrail ordusunu ne yazık ki küçümsemişlerdir. Bu durumda savaşın kaybedilmesine neden olmuştur.

Birçok ülkenin bir araya gelmesiyle oluşmuş Arap ittifakı yani Arap ordusu, ne yazık ki iyi bir organizasyon sağlayamamışlardır. Fakat bunun karşısında yer alan İsrail ordusu, çok iyi bir şekilde organize olmuştur. Bunun en önemli nedeni, ikinci Dünya Savaşında görev yapmış İngiliz ordusundaki rütbeli komutanlar İsrail ordusuna liderlik yapmıştır yahut İsrail ordusunu eğitmek için görev almıştır. Aslında bu savaşta Arap ittifakının orduları İngiliz disiplini ile yetişmiş askerlere karşı savaşmışlardır. Sadece İsrail ordusuna değil İngiliz ordusunun şekillendirdiği bir İsrail ordusuna savaşmıştır.

1948 yılında yapılan savaşta Arap ordularının İsrail ordusuna karşı yenilgi almasının önemli sebepleri arasında yer alan unsur Filistin’de bulunan İsrail ordusuna destekçi olan İngiliz kuvvetleridir. İngilizlerin bu savaşa İsrail lehine çok ciddi bir katkısı bulunmaktadır. İsrail askerlerinin lehine sonuçlanacak savaşın ana kahramanı İngiliz kuvvetleridir denilebilir. Çünkü henüz daha savaş başlamadan 1947 yılının son aylarında çok ciddi bir İngiliz filosu Filistin’de konuşlandırılmıştır.

Filistin limanı ve çevresindeki yerleşim alanlarında İngiliz askerleri bulunmaktadır. Bu İngiliz askerleri, savaşın başlamasından hemen önce hem İsrail ordusuna destek olmuş hem de silah ve mühimmat noktasında onları desteklemişlerdir. Savaş sırasında İngiliz kuvvetleri geri çekilmeye başlamış eğittikleri askerleri orada bırakarak söz konusu savaşta artık kendi başlarına hareket edebilecek durumda olduklarını göstermişlerdir.

Arap ordusu savaş esnasında lazım gelecek olan bazı silah, mühimmat ve askeri malzemelerin yedek parçalarını elde etmek için sürekli ve genellikle İngiltere’ye bağlı görünmektedir. Bu yönüyle İngiltere’nin hem Arap ordusu için hem de İsrail ordusu için önemli bir yer teşkil ettiği görünür. Fakat her ne kadar askeri teçhizatı elde etme noktasında İngiltere hem İsrail’e hem de Arap ordusuna yardımcı olsa da savaşta bir taraf olarak İsrail’i tutmaktadır ve İsrail güçlerine yardım etmektedir. İngiltere’nin Arap ordusuna yardımı ekonomik çıkar doğrultusunda askeri malzeme temin etme noktasındadır. Bu yüzden İngiltere’yi Arap ordusunun bir ittifakı olarak görmek doğru değildir. İngiltere Arap ordusuyla sadece ekonomik anlamda stratejik birliktelik sağlamaktadır.

2.4. Birleşmiş Milletlerin İsrail-Filistin Sorunundaki Rolü

Siyonizm ile Araplar arasındaki Filistin’in kontrolü sorunu yalnızca bu ülkeleri değil dünyada bu iki ülkeyi destekleyen diğer ülkeleri de ilgilendiren bir konudur. Dünyaya barış ve istikrar sağlamak amacıyla kurulan BM de bu soruna arabuluculuk yapmıştır. Örneğin 1947’de İngiliz hükümeti Filistin sorununu BM’ye taşımış ve Filistin halkının geleceğine görüşmek için bir komitenin oluşturulmasını talep etmiştir. BM genel kurulu

talebi değerlendirmiş ve uygun bulmuş ve BM Filistin Özel Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon Arap ve Yahudi devletlerinin bölünmesini ve Kudüs'ün başkent olduğu Yahudi ve Arap varlıklarından oluşan bağımsız bir federal yapının kurulmasını önermiştir. BM Genel Kurulu ise 29 Kasım 1947 tarihinde bu planı 181 sayılı kararıyla onaylanmıştır. İsrail planı kabul etmiş, Arap ülkeleri ise bunu reddetmiştir. Bu karar sonucunda 14 Mayıs 1948'de Filistin üzerinde bulunan İngiliz mandası sona ermiştir. Kararın ardından 1948 yılında İsrail bağımsız bir devlet olduğunu tüm dünyaya ilan etmiştir. Böylece Filistin'in bölünmesi konusunda BM önerisini kabul etmiştir. Daha sonra İsrail söz konusu bölünmeyi kabul etmeyen Arap komşu ülkelere saldırı gerçekleştirmiştir. 15 Temmuz 1948 yılında Güvenlik Konseyi aldığı 54 sayılı kararı ile tarafların en güçlü koşullarda ateşkes ilan etmelerini, ateşkesin kabul edilmemesi durumunda barış ihlali koşullarını devreye koyacağını ve bununla ilişkili diğer uygulamaları hayata geçireceğini deklare etmiştir. Ancak savaş devam etmiştir. 1949 yılı Nisan ayında barışçıl bir çözüm için kurulan Birleşmiş Milletler Filistin Konsolosluğu Lozan'da Filistinli mülteciler ve bölünme sınırları ile ilgili bir konferans düzenlemiş ancak bu konferansta bir uzlaşma çıkmamıştır (İrem, 2018: 48).

1967'de başlayan Altı Gün Savaşları sırasında da BM arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Fakat İsrail'in işgal edilen topraklardan tanınma ve barış karşılığında geri çekilmesini önermiştir. Bunun yanında bölgede bulunan tüm devletlerin toprak bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına ve egemenliğine saygı duyulması gerektiğini savunmuştur. Bütün bu çabalara karşın çatışmaya yönelik kapsamlı bir çözüm önerisi sunulamamıştır. BM Orta Doğu'da sorunların ortaya çıkmaya başladığı ilk günden bu yana bu sorunlara ilgi duymuş bu sorunları çözmeye yönelik girişimlerde bulunmuş barışı koruma operasyonları gerçekleştirerek barışçıl yöntemlerle sorunların çözülmesine ilişkin farklı mekanizmalar kullanmıştır. İsrail Filistin çatışması ise BM'nin bu anlamda karşı karşıya kaldığı en kalıcı zorluklardan birisidir (Jerry ve Moore, 2013: 122).

2.5. Arap-İsrail Sorunu ve Avrupa Birliği

1970'lere kadar Ortadoğu'ya yönelik ortak bir AB politikasından bahsetmek mümkün değildi. 1956'dan sonra Fransa ve İngiltere'nin bölge ile ilişkilerinin bozulması ve Hollanda ve Federal Almanya gibi ülkelerin İsrail'e yönelik taraftlı konumu, Avrupa'yı Arap kamuoyunun ve bir bütün olarak Ortadoğu'nun gözünde etkisiz hale getirmiştir. Ancak 1967 Arap-İsrail savaşı ve savaşın neden olduğu sorunlar, AB'nin hem genel olarak ortak bir dış politika hem de Ortadoğu'ya yönelik ortak bir politika oluşturma çabaları için önemli bir başlangıç noktası oluşturmuştur. Ortak dış politika oluşumuna giden süreç, 2 Aralık 1969'da Lahey'de yapılan AB zirvesinde alınan kararlar çerçevesinde başlatıldı. Sözü edilen zirve bildirisinde Ortak Pazar'ın son aşamasına ulaşmanın "yarının dünyasında sorumluluklarını üstlenebilecek birleşik bir Avrupa için de önemli olduğu vurgulandı. Zirvede ayrıca dışişleri bakanlarının bölgede siyasal birliği ilerletme adına gerekenlerin ortaya konulduğu bir rapor hazırlamaları talep edilmiştir. Komisyonun hazırladığı özet rapor 1970 yılı Ekim ayında Güvenlik Konseyi tarafından

kabul edilmiştir (Embel, 2014: 82). Söz konusu raporda bölgede siyasal birliğin sağlanması için üye ülkelerin gerçekleştirecekleri uluslararası faaliyetlerin koordine edilmesi ve bunun için işbirliği yapılması gerekliliği ifade edilmiştir. Ülkelerin uyguladıkları dış politika münhasır egemenlik alanına girdiği için bu mekanizmaya resmi bir nitelik kazandırılmamış; ancak Avrupa Siyasi İşbirliği adıyla üye ülke dışişleri bakanlarının yıl içerisinde iki defa toplanmalarına, fakat alt düzeydeki komitelerin daha sık toplanmalarına ve çalışmalar yürütmelerine karar verilmiştir. Gayriresmi, esnek ve pratik olması nedeniyle oluşturulan Avrupa Siyasi İşbirliği komitesinin ülkelere benimseneceği ve başlayacak sürecin dış politika açısından zaman içerisinde Avrupa ülkelerinin refleksini oluşturacağı düşünülmüştür (Salmon, 2005: 182-183). 1987 yılında Avrupa tek senedinin yürürlüğe girmesi ile Avrupa Siyasi İşbirliği Komitesi resmi olarak AB mevzuatına girmiştir.

Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler sonrasında oluşturulan ve iki temel gündeminden birisi Orta Doğu olan Avrupa Siyasal İşbirliği Komitesi bir bütün olarak Avrupa'nın dış politika üretimine kaynaklık etmeye başlamıştır. Hem dış politika çerçevesinin oluşturulması sırasında hem AB'nin Orta Doğu'da yaşanan sorunlara yönelik politika geliştirmesi çerçevesinde atılan adımlardan biri 13 Mayıs 1971 tarihinde AB'ye üye dışişleri bakanlarının Paris'te gerçekleştirdikleri toplantı sonucunda kabul edilen belgedir. Bu belge resmi olarak yayınlanmamış olsa da AB'nin Orta Doğu'da yaşanan sorunlara yaklaşımına dair önemli ipuçları vermektedir. Güvenlik Konseyi'nin aldığı 242 sayılı karar esaslarını benimseyen belge İsrail'in işgalinde olan topraklardan çekilmesini, sınırların askersizleştirilmesini, bölgede Birleşmiş Milletler barış gücünün konuşlandırılmasını Kudüs'ün uluslararası bir yönetimin altında olmasını ve bu yönetimin Süveyş kanalı ve Akabe Körfezi'ndeki deniz taşımacılığını düzenlemesini ve Arap mültecilerin sorunlarının çözüme kavuşturulmasını talep etmiştir (Jawaad, 1992: 60-61). Bütün bu gelişmeler İngiltere'nin AB'ye katıldığı dönemlerde Avrupa'nın ortak bir dış politika oluşturulmasına yönelik uygun kurumsal ve siyasal atmosfer bulmasına yol açmıştır.

ABD'nin Orta Doğu konusunda ortak bir politika geliştirilmesini başlatan temel gelişme 1973 yılı Ekim ayında yaşanan Arap İsrail Savaşı'dır. Arapların 1967 savaşında kaybettiği toprakları geri alma amacıyla başlattıkları sürpriz saldırı sonucunda başlayan savaş Arap toplumunun Batı'ya karşı tepkisinin daha da sertleşmesine neden olmuştur. Bu tepkinin sonucunda petrol üreten Arap ülkeleri ham petrol fiyatlarını arttırmış ve bazı ülkelere karşı petrol ambargosu uygulanmıştır. Bu uygulamalar doğrultusunda ülkeler İsrail'i destekleyen ve ambargoya tabi olan düşman ülkeler ile İsrail'i desteklemeyen ambargonun dışında kalan tarafsız ülkeler ve dost ülkeler olarak kategorilere ayrılmıştır. Buna göre ABD ile AB'ye üye olan Hollanda İsrail'e verdiği destekten dolayı düşman ülkeler kategorisinde Fransa ve İngiltere ise ikinci kategoride değerlendirilmiştir (Embel, 2014: 83). Arap devletlerinin petrolü bir silah olarak kullanma girişimleri AB üyesi ülkeleri oldukça kaygılandırmıştır. AB'nin enerji alanında Orta Doğu'ya üst düzeyde

bağımlılığı nedeniyle bölgede yaşanacak siyasal bir çatışmanın Avrupa'da ekonomik güvenliği olumsuz etkileyeceği gündeme gelmiştir. Bu durum ilk defa Avrupa'nın 1945 sonrasında SSCB'nin askeri kuvvetlerinden değil gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarından dolayı tehdit algılamasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu durum güvenlik açısından güney ve kuzey ayrışmasının ilk tezahürüdür (Mockli, 2009: 184-185).

AB ülkeleri AB'nin ortak politika oluşturma konusundaki eksikliğini bir sonucu olarak daha önce mesafeli yaklaşıtları Orta Doğu'daki siyasal problemlere yoğunlaşma ve bu konuyla ilgili ortak bir tavır belirleme zorunluluğu hissetmişlerdir. Bu zorunluluğun bir başka nedeni de İsrail'i destekleyen ABD ile aynı kategoride değerlendirilerek Arap dünyasının öfkesini çekmekten duydukları endişedir. Özellikle petrol odaklı stratejik kaygılar ile gittikçe artan ticari ilişkilerin zarar görmesi ihtimali Avrupa genelinde bir huzursuzluk ortamı oluşturmıştır. Başta Fransa olmak üzere AB, Orta Doğu ile geçmişten gelen yakın ilişkileri kullanarak Arap dünyasıyla daha dengeli hatta bazen İsrail'in karşısında Arap tezlerini destekleyen bir tutum benimsemiş ve böylece bölgede siyasal etkinlik kurma arayışlarına girmiştir. AB üyesi ülkeleri endişelendiren diğer bir konu ise soğuk savaşın tekrar alevlenmesi ile Avrupa'nın çatışma ortasında kalma ihtimalidir (Embel, 2014: 84). Bu durum Avrupa ülkelerinin soğuk savaş koşulları konusunda ne kadar hassas olduklarını bir kere daha ortaya koymuştur.

Diğer taraftan krizin başladığı ilk günlerde üye ülkeler krize yönelik farklı tepkiler vermiştir. Arap yanlısı politikasıyla Fransa ve İsrail yanlısı politikasıyla Hollanda yelpazenin iki ucunda yer alan ülkelerdir. AB'ye yeni üye olmuş ülkelere birisi olan İngiltere ise daha çok Fransa'ya yakın duruş sergilemiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte tüm taraflara silah ambargosu uygulanmıştır. Bunun yanında Orta Doğu'da yaşanan sorunlara kalıcı ve adil bir çözümün getirilmesi ihtiyacı ifade edilmiş, ancak geliştirilecek çözümün İsrail'in işgalinde olan Arap topraklarını ele geçirmesi ile olmayacağı ifade edilmiştir (Jawaad, 1992: 70). İngiltere'nin yaşanan krize yönelik bu duruşu AB ve ABD'ye ile o dönemki ilişkilerinin seyri kapsamında değerlendirilebilir. İngiliz ABD ilişkisi açısından değerlendirildiğinde İngiltere'nin 1973 savaşında ABD'nin tutumuna soğuk baktığı açıktır. Nitekim İngiltere başbakanı o dönemde ABD'nin güvenlik konseyine sunduğu ve İsrail'in lehine olan ateşkes önerisini desteklememiştir. Bunun yanında ABD'nin İsrail'e silah götürmek amacıyla Kıbrıs'taki İngiltere üssünü kullanmasını reddetmiştir (Calabrese, 2001: 74). İngiltere'nin bu dönemdeki aykırı stratejisi 1970'li yıllarda yumuşayan uluslararası konjonktürde kendi konumunu güçlendirme ve yeni ortaklar ile yakınlaşma çabasının sonucu olarak değerlendirilebilir.

Yaşanan kriz sırasında Federal Almanya, İngiltere ve Fransa AB'nin Orta Doğu konusunda ortak bir tavır geliştirmesi gerektiği konusunda birleşmişlerdir. AB'ye üye bu üç büyük ülkenin bu ortak tavrı AB'nin Orta Doğu konusunda ciddi bir politika geliştirmesini mümkün kılmıştır. Bu ortamda atılan ilk adımı ise 13 Ekim tarihinde AB Bakanlar Konseyinin ateşkes çağrısı yapması olmuştur. Bu çağrı ile çatışmaların durması

ve BM güvenlik Konseyi'nin 242'nin sayılı kararı doğrultusunda görüşmelerin başlaması gerekliliği ifade edilmiştir. 17 Ekim tarihinde alınan Avrupa Parlamentosu kararı ile bölgede yaşanan çatışmaların dünya barışı açısından tehdit oluşturduğu belirtilmiş ve çatışmaların durması konusunda AB'nin hem küresel düzlemde hem de Akdeniz sorumluluğuna vurgu yapılmıştır (Jawaad, 1992: 73). Hem Bakanlar Konseyinin hem de Parlamantonun bu kararları oldukça önemli kararlardır. Çünkü bu kararlar AB'nin Orta Doğu'da yaşanan sorunlarla ilgilenmeye başlamasıyla kendisini küresel bir aktör olarak görmesi ve böyle davranması arasında pratik ve teorik bağlantıyı ortaya koymaktadır.

2.6. Süveyş Bölgesinde Bunalımın Artması ve Sonuçları

1956 Süveyş Savaşı'nın esasında bir Arap-İsrail savaşı olmamakla beraber, bir Nasır meselesinden ortaya çıktığı söylenebilir. Her ne kadar Nasır'ı ortaya çıkaran 1948-49 Arap-İsrail Savaşı olmuş ise de, 1956 Süveyş Savaşı'nın Arap-İsrail meselesi ile doğrudan bir bağlantısı yoktur. Nasır'ın Arap dünyasının liderliğini oynaması, "Pan-Arabizm" veya "Arap Milliyetçiliği" politikası ve bu liderliğin ve bu politikanın Batı'nın bölgedeki çıkarlarına ter düşmesi, 1956 Süveyş Savaşı'nın gerçek nedeni olarak değerlendirilebilir. Zira, Süveyş Kanalı'nı işgale teşebbüs eden İngiltere ve Fransa'nın onlarla işbirliği yapan İsrail'in temel amaçları Nasır'ı düşürmektir (Mufti, 2018: 128-147). Fakat Nasır'ın bu savaşta uğradığı askeri hezimet, onun düşmesini sağlamak şöyle dursun, aksine ona siyasi zafer kazandırmış ve Arap Dünyasındaki durumunu daha da kuvvetli hale getirmiştir.

2.6.1. Süveyş krizi

Fransız ve Mısır ortaklığıyla kurulan ve 1869'da açılan Süveyş Kanalı Mısır'a ait hisselerin İngiltere'ye devredilmesi sonucunda İngiliz Fransız ortaklığıyla işletilmiştir (Ogen, 2008: 529). İngilizlerin ve Fransızların Süveyş kanalı üzerinde hakimiyet kurma gayreti kanalın stratejik olarak sahip olduğu önemi ortaya koymaktadır.

Süveyş kanalı iktisadi ve coğrafi açıdan farklı iki kıtayı birbirine bağlayan su yolu olması nedeniyle oldukça önemlidir. Çünkü bir yandan çok zengin ve geniş tarım ülkesi olan Asya ile diğer yandan dünyanın ileri sanayi bölgesi olan Avrupa'yı birbirine bağlamaktadır. Ayrıca dünyanın en kalabalık bölgesi olan Güney ve Doğu Asya'yı Avrupa'ya yaklaştırmaktadır. Kanalın bu özellikleri iktisadi olarak birbirlerini tamamlamak zorunda olan iki önemli kıta arasında ucuz ve kısa süreli bir nakil işlemi gerçekleştirilmesi açısından önemli rol oynamaktadır (Bediz, 1951: 338). Stratejik olarak önemli konumda olan Süveyş kanalının 1956'da millileştirilmesi ile Süveyş krizi yaşanmıştır. Krizin görünür nedeni İngiltere, ABD ve Dünya Bankası tarafından oluşturulacak fon ile yapılması planlanan Asvan Barajına söz konusu ülkelerin ve Dünya Bankası'nın yardım yapmayacağını bildirmesidir (Çakmakçı, 2014: 70). Nil Nehri üzerine kurulması planlanan barajın finansmanı için İngiltere'nin 15, ABD'nin 55 ve Dünya Bankası'nın 200 milyon dolar yardım yapacağını taahhüt edilmişti (Türkman,

2007: 238).

ABD Mısır tarafından sürdürülen uluslararası politikaları öne sürerek baraj yapımına gerekli yardımın yapılmasını karşı çıkmıştır. ABD'nin öncülüğünde baraj yapımı için gerekli olan desteğin iptal edilmesinin nedenleri Mısır tarafından Çin'in tanınması, İsrail lobisinin bu desteğe karşı çıkması ve bazı kongre üyelerinin barajın Mısır'daki keten üretimine zarar vereceğine yönelik duyduğu endişedir (Yıldırım, 2011: 595). İptal kararı Mısır'da Batı'ya karşı olumsuz tutumu güçlendirmiş ve böylece Mısır hükümeti ABD'nin bu kararına tepki olarak 1956 yılında Süveyş kanalını işletme hakkına sahip olan Fransız-İngiliz şirketinin millileştirildiğini duyurmuştur (McDermott, 1998: 135).

Süveyş kanalının millileştirilmesinin sonucunda bölge çıkarlarının tehlikeye düştüğünü fark eden Fransa ve İngiltere içerisinde İsrail'in de olduğu bir plan doğrultusunda Mısır'a yönelik askeri müdahaleye karar vermiştir. Fransa ve İngiltere yapılacak askeri müdahaleye doğrudan katılmamayı tercih etmiş, Arap toplumuyla kronik sorunu bulunan İsrail'i öne sürmüştür. İngiliz ve Fransızların bu tercihi İsrail'in çıkarlarıyla da uyumlu olmuştur (Rothwell, 1957: 12). Ayrıca Fransa ve İngiltere İsrail tarafından yapılacak saldırı sonrasında bölgeye yapacakları müdahalenin daha meşru olacağını düşünmüşlerdir. İsrail ise bölgedeki gücünü arttırabilmek, Arap yükselişini önlemek ve kanalının millileştirilmesi sonucunda İsrail gemilerinin engelleneceği düşüncesi ile askeri müdahaleye katılmıştır (McDermott, 1998: 147).

Yapılan askeri müdahalenin sonrasında Mısır yenilmiştir. İsrail ise başarıya ulaşmıştır. Fransa ve İngiltere yaptıkları plan doğrultusunda her iki ülkeye de ultimatom vermiş ve birliklerini Süveyş kanalının on mil ötesine çekilmesi talimatını vermiştir. İsrail İngiltere tarafından verilen ultimatomu uyacağını ilan etmiş fakat Mısır buna karşı çıkmıştır. Bunun sonucunda Fransa ve İngiltere kuvvetleri saldırıya geçmiş ve askeri müdahale savaşa dönüşmüştür. Bundan rahatsızlık hisseden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Orta Doğu'daki varlığını hissettirerek plana dahil olan ülkeleri uyarmıştır. SSCB tarafları üçüncü Dünya Savaşıyla tehdit etmiş ve krize bu şekilde müdahale etmiştir. Bu yaklaşım İngiltere, Fransa ve ABD'nin savaşa son vermesine yönelik baskıları arttırmıştır. Bu baskı sonucunda 3 Aralık 1956'da Fransa ve İngiltere geri çekilmek durumunda kalmış 6 Kasım'da ise Birleşmiş Milletler ve ABD'nin girişimleriyle İsrail geri çekilmiştir (Scout-Baumann, 2009: 43).

2.6.2. Süveyş Savaşı ortaya çıkışı ve gelişimi

1956 Süveyş Savaşı, sadece Nasır'ın Arap Dünyasının liderliğini eline alıp, Batı'nın şüphelendiği gibi bir "Nasır imparatorluğu" kurma hevesi değildir. Birinci Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra, 1950-55 arasında milletlerarası politikada ve bölgede meydana gelen gelişmeler de, Nasır ile Batı arasındaki ilişkilere bir zemin hazırlamıştır. (Ruane ve Ellison, 2004: 147-167). 1955-56 yılının gelişmelerini bu zemine oturtmadan değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle, bu zemini ortaya çıkaran gelişmeler ana

hatları ile belirtilmeli, 1956 Süveyş Savaşı ile doğrudan bağlantılı konular da ayrı ayrı ele alınarak Süveyş Savaşı incelenmeye çalışılmalıdır.

25 Haziran 1950'de Sovyet Rusya'nın kontrolündeki Komünist Kuzey Kore'nin Amerika'nın koruması altındaki Güney Kore'ye saldırması, Soğuk Savaş döneminin Doğu ve Batı Bloklarını karşı karşıya getirdiği gibi, daha bu savaş sona ermeden İngiltere 1951-54 yılları arasında İran'la bir petrol anlaşmazlığı içine düştü. Böylece, İngiltere'nin Ortadoğu'daki menfaatlerini karşısında bir komünizm tehlikesi baş gösteriyordu. İran petroleri meselesi, 1951 yılında patlak verdiği zaman, İngiltere'nin başı Mısır'da da dertte idi. Bu da, 1946'dan beri devam etmekte olan İngiliz-Mısır Süveyş Anlaşmazlığıdır. (Weiler, 1987: 54-82). Zira, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da başlayan Arap milliyetçilik hareketlerinin baskısı altında, 26 Ağustos 1936'da Mısır hükümeti ile imzaladığı anlaşma ile Mısır'a bağımsızlık verip, Süveyş bölgesinde 10.000 asker ve 500 pilot bulundurma yetkisini elinde tutarak askerini buradan çeken İngiltere için, kendisini Hindistan sömürmesine ve Uzakdoğu'ya bağlayan "İmparatorluk yolu" üzerindeki bu su geçidinin rolü büyüktür. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra, Mısır hükümeti, savaş esnasında Süveyş Kanalı'nı korumak için buraya 200.000 kişilik bir kuvvet sevk eden İngiltere'nin ülkeden çekilmesini istedi. 1945 yılı sonunda itibaren başlayan müzakereler, zaman zaman şiddetli gerginlik safhalarından geçti (Darwin, 1988: 45-50).

"Süveyş İngiliz birliklerini ülkenin saldırıya karşı savunulması amacıyla yerleştirilmişti.". Fakat, Kanal Bölgesi'nde meydana gelen çatışmalar sırasında, her gün artan sayıda Mısır'lı yaşamını kaybediyordu. Zira ülkede yoğun bir İngiliz aleyhtarlığı baş göstermişti. Yine bu savaşta yenilginin tesir ve tepkisiyle, Mısır ordusuna mensup bir kısım subayların kurduğu Hür Bubaylar Grubu, 23 Temmuz 1952'de bir darbe yaptılar ve Kral Faruk'u devirerek monarşiye son verdiler (Dikerdem, 1977: 41-47). Yeni askeri yönetim, 19 Ekim 1954'te İngiltere ile on üç madde ve iki ekten oluşan bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya göre, 29 Ağustos 1936 tarihli İngiliz-Mısır ittifakı kaldırıldığı gibi, Sudan'ın bağımsızlığı tanınıyor ve İngiliz kuvvetlerinin Mısır'dan ve Süveyş Kanalı'ndan yirmi ay içinde çekilmesi sağlanıyordu. Anlaşmanın 6. Maddesi. Türkiye'yi İngiliz Mısır anlaşmasının veya anlaşmazlığının ve dolayısı ile de İngiltere'nin Ortadoğu politikasının bir parçası haline getirmekte idi.

Bu maddeye göre Arap ligi Ortak Savunma Anlaşması devletlerinden birine veya Türkiye'ye silahlı bir saldırı halinde Mısır, İngiltere'ye her türlü kolaylığı sağlayacaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nu Ortadoğu'dan tasfiye eden İngiltere, otuz beş yıl sonra, Ortadoğu'da tutunabilmek için, onun yerini alan Türkiye'yi kullanmak zorunda kaldı. "Bu anlaşma hiç şüphesiz, İngiltere'nin dolayısıyla Batılı'ların Doğu'daki durumunu, askeri bakımdan önemli biçimde sarsıyordu. Ancak, bunu yaparken, Batılı'lar Mısır'ın Kuzey Kuşağında kurulacak savunma düzenine kendi isteği ile katılacağını umuyorlardı. Başkan Nasır, Görüşmeler sırasında, Batılı'ların bu ümidini destekleyen davranışlarda bulunduğu halde, bu konuda hiçbir kesin yüklem altına girmemiştir. Nasır, sonradan bu

davranışlarıyla anlatmak istediği şeyin Batı ile ortak bir savunma örgütü kurmak değil, Arap Birliği'ni kuvvetlendirmek olduğunu ileri sürmüştür.” (Gönlübol vd., 1982: 278).

İngiliz-Mısır anlaşması imzalandıktan sonra, Batılı devletler Mısır'la kendi aralarında yeni bir işbirliği döneminin açılacağını sanmışlar ise de, Nasır bu işbirliğinden yalnızca ekonomik işbirliğini anlamış, Amerikan iktisadi yardımını alırken, askeri yardımı bunun beraberinde ülkesine yabancı nüfusunu da getireceğini öne sürerek reddetmiştir. Bu doğrultuda, Nasır, Batılı'ların gene büyük bir iyimserlik havası içinde ortaya attıkları Ortadoğu savunma düzeni fikrine karşı tutum aldığı gibi, Bağdat Paketi'nin imzalanması üzerine açıkça Batı aleyhtarı bir politika izlemeye başladı (Gönlübol, 1985: 251-271).

Ortadoğu'da kollektif bir savunma sistemi kurulmasını amaçlayan, Amerika Dışişleri Bakanı John Foster Dulles tarafından ortaya atılan Bağdat Paketi, 24 Şubat 1955'te Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında oluşturuldu. Türkiye'nin Arap dünyası ile olan ilişkilerinin bozulmasında oldukça önemli rol oynayan bu pakt, Arap Dünyasını böldüğü gibi, Sovyetlerin Ortadoğu'ya girişinin kolaylaştırdı ve böylece Nasır Ortadoğu'da Batı emperyalizmine karşı çıkacak tek önder durumuna geldi. Bağdat Paketi'nin kendisine karşı kurulduğunu ve Arap saldırganlığını arttıracak mahiyette olduğunu düşünen İsrail, Amerikan ve İngiliz hükümetlerine bu endişelerini bildirerek, her iki ülkenin de dikkatini çekti (Golan, 1990: 94).

Bir yandan Arapların, öte yandan da İsrail'in tepkileri karşısında, daha önce Türkiye'ye fiili destek vaad eden Amerika ise Pakta katılmaktan vazgeçti. İngiltere'nin katılmasıyla zayıflayan bu ittifak Amerika'nın katılmaması ile daha da zayıflamıştır. 1948-49 Arap-İsrail Savaşı'nın bir diğer neticesi ise, Amerika, İngiltere ve Fransa'nın 25 Mayıs 1950'e yayınladıkları ortak bir deklarasyonla, Ortadoğu'ya silah ambargosu uygulamalarıydı. Bu ambargonun amacı, bölge barışının korunması idi.

Savaş sonrasında yapılan mütareke anlaşmaları ile kurulan hassas ve nazik denge, özellikle yenilmiş ve Filistin'i kaybetmiş arapların bir intikam savaşına girip, Filistin'i kurtarmaya çalışmaları sonucunda bozulabilirdi. Gerek yahudiler gerek ise araplar, büyük devletlerden silah almadıkları sürece, böyle bir işe kalkışamazlardı. Fakat bu ambargo yürümedi, bu da İsrail-Arap silahlanma yarışını hızlandırdı ve sonuçta ambargonun fiyaskosu, 1956 Savaşı'nın başta gelen nedenlerinden biri oldu (Armaoğlu, 1989: 128).

Bu üç Batılı devlet, (ABD, Fransa ve İngiltere) Ortadoğu barışını bu şekilde B.M.'in dışında bir deklarasyon ile garanti ederken, o sırada çok görülen Sovyet vetosundan yakalarını kurtarmak istiyorlardı. Fakat bu taktik, daha sonra ters tepecek, böyle bir deklarasyonun dolayısıyla böyle bir taahhüdün dışında kaldığı için, Ortadoğu'ya silah sevk etmede elleri boş kalan Sovyetler Birliği ile Nasır, 1955 yılı sonbaharında bu boşluktan faydalanarak silah alışverişine girişeceklerdir. Buna karşın, Arap ligi 17 Haziran 1950 günü, İsrail'e karşı bir askeri ittifak demek olan bir "Arap Ligi Devletleri Ortak Savunma ve Ekonomik işbirliği Anlaşması" imzaladılar (Branson, 2008: 98-106).

Bu anlaşma, üçlü deklarasyonun silah ambargosuna bir cevaptı. Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, Yemen tarafından imzalanan, Irak ve Ürdün'ün daha sonra katıldığı bu antlaşma esasında İsrail'e karşı imzalanmıştı. Doğal olarak bu durum, İsrail'in gözünden kaçmazdı. Bu nedenle de her iki taraf ta 1950'den sonra bu ambargoyu delerek silahlanmanın çaresini aramış ve bu konuda da şu veya bu şekilde kaçamak yapmışlardır. Bu kaçamaklarda. Deklarasyon sahibi üç ülkenin “kolaylaştırıcı” veya hoşgörülü” tutumlarının da önemli rol oynadığı söylenmelidir (Newman ve Visoka, 2018: 367-387).

1950'den sonra İsrail'in mütareke sınırlarından artan bir şekilde devam eden Arap-İsrail çatışmaları, her iki tarafı da adeta silahlanmaya zorlamıştır. 1950 yılının ikinci yarısından itibaren İsrail ile komşuları arasında çatışmalar çıkmaya başlamıştır (Zacher,2001: 215-250). Bu çatışmalar içinde, 1955 Şubat'ındaki Gazze çatışmaları bir dönem noktası oluşturur. Güneybatıda İsrail topraklarına bir bıçak gibi giren ve bu yüzden İsrail'i rahatsız eden Gazze şeridine Ortadoğu'nun en yoğun arap nüfusu yığılmıştı. Gazze'nin kendi nüfusu 80.000 kadar iken 1955 yılında burada 214.600 Filistinli mülteci bulunuyordu. 1949'dan beri en şiddetli İsrail Mısır Çatışması olan Gazze hadisesi, 28 Şubat 1955 gecesi meydana geldi, Çatışmalarda otuz sekiz Mısır'lı ile Sekiz İsrail'li öldü.

Gazze olayının ardından silahlanmaya karar veren Nasır, Amerika'ya başvurup 27 Milyon dolarlık silah satın almak istedi. O'na göre, Batı, Ortadoğu'da barış istiyorsa Mısır'a silah satıp onu kuvvetlendirmeliydi. Ancak kuvvetli bir Mısır İsrail ile barış görüşmelerine oturabilirdi. Nasır'ın parasının olmadığını bilen Amerikan Dışişleri Bakanlığı mal mukabilinde ödemeyi kabul ederek, ödemenin nakit yapılmasını istedi. Bu tarihten itibaren Nasır silah almak için Sovyetlere döndü.Bir yandan silahlanma çabaları içine girerken, diğer yandan Gazze'deki Filistin'lileri komando olarak yetiştirmeye karar veren Nasır, Gazze'deki Filistin'lilerin Mısır Ordusu tarafından Komando yani Fedayin olarak yetiştirilmesi ve bunların İsrail topraklarına saldırı düzenlemeleri emrini verdi. Fedayin, İsrail topraklarına ilk saldırısını 25 Ağustos 1955'te yapacaktır (Rouleau,1975: 264-283).

Çatışmalar giderek şiddetlenerek devam ederken nasır, 27 Eylül 1955'te yaptığı bir konuşmada, Mısır ile Çekoslovakya arasında yapılan bir “ticari anlaşma” ile Mısır'ın Çekoslovakya'dan silah alacağını ve buna karşılık bu ülkeye pamuk ve pirinç vereceğini açıkladı. 20 Ekim 1955'te Nasır, Suriye ile bir askeri pakt imzaladı.Bu durum karşısında silahlanmasını hızlandıran İsrail, Amerika'dan karşılık bulamayınca Fransa'ya yöneldi. (Qureshi, 1982: 107-146). İsrail'i Nasır'a karşı bir denge unsuru olarak gören Fransa, İsrail'e 1950'lerin başından itibaren silah vermeye başlamakla beraber, 1954 Kasım'ından itibaren bu iki ülke arasındaki silah alışverişi birdenbire yoğunluk kazanmıştır.

Durum böyle iken, Mısır ile Batıyı karşı karşıya getiren en çetin ve yarattığı sonuçlar bakımından en önemli sorun, Aswan Barajı'nın finansmanı olmuştur. Nasır, 1953'ten beri, Mısır'ın ekonomik bakımdan kalkınması için Nil nehri üzerinde bir baraj kurulmasını düşünüyordu, fakat bu projenin gerçekleştirilmesi için geniş çapta dış kredi

ve finansmana ihtiyaç vardı.“Birleşik Amerika ile İngiltere, başlangıçta bu barajın finansmanına yardımı Mısır’la iyi ilişkiler devam ettirmek için elverişli bir yol olarak görmüşler ve yardım teklifi yapmışlardır. Ancak Başkan Nasır, ya yardımı daha uygun şartlarla alabilmek, ya da Sovyetler Birliği’nden gelebilecek teklifleri beklemek amacı ile Batılı’ların teklifine olumlu cevap vermeyi geciktirmiştir. Başkan Nasır bir yandan Batı’dan gelen teklifleri böylece askıda bırakırken, öte yandan da Batılı’ların hoşuna gitmeyen dış politika davranışlarına devam etmiştir. Bu arada 1956 Mayıs’ında Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurmuştur.” (Gönlübol, 1982: 279).

Bu davranışlar, Amerikan kamuoyunda ve Kongresinde Mısır aleyhtarı bir havanın doğmasına yol açtığı gibi barajın finansmanının en önemli kısmını yüklenen Dünya Bankası da, Mısır’ın en önemli gelir kaynağı olan pamuk ürününün hemen tamamını Sovyetler Birliği’ne satılacağını anlayarak, vereceği kredinin geleceğinden endişe duymaya başlamıştır. İşte bütün bu gelişmeler üzerine, Birleşik Amerika ve İngiltere, 1920 temmuz 1956’da Asvan Barajı konusundaki tekliflerini geri aldıklarını açıklamışlardır. İki Batılı devlet böyle yaparken, herhalde Sovyetler Birliği’nin Nasır’a kendi reddettikleri yardımı vermeyeceğini ve bu durum karşısında Mısır liderinin itibarının içte ve dışta önemli bizimde sarsılacağını düşünüyorlardı. Ancak işin sonunda bu davranış Mısır’ın Batı ile işbirliği yapabileceği konusunda eğer kalmışsa son ümitleri de ortadan kaldırdığı gibi; Nasır’ın durumunu sarsacağına “Batı Emperyalizmi” ne kafa tutan adam olarak bağlantısız devletler arasındaki itibarının da yükseltmiştir. Batılı devletlerin Asvan Barajı’na yapacakları yardım teklifini geri almaları üzerine Nasır, 26 Temmuz’da bu barajın yapımı için gerekli kaynakları sağlamak amacıyla Süveyş Kanalı’nı millileştirdiğini açıkladı. (Little, 1988: 501-527).

“Gerçekte, Nasır’ın bu davranışında İngiltere ve Fransa gibi devletler açısından yanlış ya da haksız bir durum yoktur. Süveyş Kanalı’ndan geçişi düzenleyen 1888 tarihli İstanbul Sözleşmesi, barışta ve savaşta, ister ticaret ister savaş gemisi olsun, tüm gemilere açık olmasını hükme bağlıyordu. Nasır, Kanal şirketinin hisse senetlerinin bedelini karşılayacağını ilan etmiş olduğu gibi, İstanbul Sözleşmesi’ni çiğnemiş bulunan iki devlet, 1.ve 2.Dünya Savaşlarında Kanalı tüm öteki devletlerin savaş ve ticari gemilerine kapatan, İngiltere ve Fransa idi. Dolayısıyla, Nasır’ın tek taraflı hareketine en son onların karşı çıkması gerekiyordu, işin aslı herhalde şuydu: Bu davranışla, Batı Avrupa’nın Petrol yolu artık Nasır’ın denetimi altına girmiş ve özellikle Fransa ve İngiltere için çok karlı olan Kanal Şirketi elden gitmişti. Üstelik, eğer Asvan barajı bu gelirle yapılacak ise, Kanal’dan geçiş ücreti de artacak demektir.” (Sander, 1994: 257-258).

Nasır’ın bu davranışı batılı’lar için tam bir sürpriz oldu. Bu “Milletlerarası kurum”un milli amaçlar uğruna devletleştirilmesini protesto eden ve bunu kanal’ın güvenliğine karşı yöneltilmiş bir davranış olarak karşılayan Batılı’lar, başlangıçta işi kuvvet kullanmaya kadar götürmeden konferans yolu ile çözmeyi denediler. Sorunu çözmek için toplanan Londra Konferansı (ağustos 1956) ve B.M. Sorunu çözemedi (Mayers, 2018: 123-124). 16 Ekim’de Paris’e giden Antony Eden, İsrail’in de katılımı ile Fransa ile gizli

görüşmelerde bulundu ve Kanal Bölgesine ortak saldırı kararı burada alındı. Buna göre, saldırı hukuksal bir çerçeveye içine alınmak istendiğinden, İsrail'in saldırısından yararlanılacak ve savaşımları birbirinden ayırmak ve Arap-İsrail çatışmasında Kanal bölgesine verilebilecek maddi zararları engellenmek için, İngiltere ve Fransa ortak harekate girişecektir. Nitekim İsrail, iki Avrupa devleti ile vardığı anlayış birliğinden sonra, 29 Ekim 1956 tarihinde Sina Yarımadasını işgal etmeye başladı. Sina bölgesinde uzun süredir devam eden gerginlik ve çatışmaları bahane eden İsrail'in bu saldırısının ardından 30 Ekim'de İngiltere ve Fransa, hem Mısır'a hem de İsrail'e verdikleri notada, her iki taraftan da harekati durdurmalarını istediler. Aynı zamanda notada, Mısır'dan Süveyş Kanalı'nı İngiltere ve Fransa'ya teslim etmesi isteniyordu. İsrail, İngiltere ve Fransa'nın ultimatoomunu kabul ederken, Mısır kabul etmeyerek, sonuna kadar çarpışacağını bildirdi. Bunun üzerine bu iki devlet Mısır'a karşı hava saldırısına giriştiler (31 Ekim 1956). Bu hava saldırısı 4 Kasım gününe kadar sürdü. Mültefik kuvvetler karargahı 4 kasımda yaptığı açıklamadan artık Mısır hava kuvvetleri diye bir kuvvetin kalmadığını belirtiyordu. 7 Kasım günü taraflar arasında Ateşkes yürürlüğe girdi. Çünkü 5 Kasımdan itibaren işler değişmeye başlamıştı (Armaoğlu,1989: 163).

2.6.3. Savaşa tepkiler ve Birleşmiş Milletler

Arap ülkeleri savaş karşısında Mısır'ı desteklediler. Fakat bu destekleme diplomatik olmaktan öteye gidemedi. Mesela, İsrail'in komşuları Suriye ve Ürdün İsrail'e saldırmaya cesaret edemediler. Bunlar seferberlik ilan etmekle beraber, Suriye ve Suudi Arabistan İngiltere ve Fransa ile, Irak ve Ürdün ise Sadece Fransa ile diplomatik münasebetlerini kestiler. Bağlantısızların büyük çoğunluğu da Nasır'ı destekledi. İngiltere ve Fransa'nın bu saldırıları Bağdat Paktına üye devletlerin de tepkisini almıştır. Sovyetler saldırının ilk günlerinde Macaristan'da çıkan ayaklanmayla meşgul olduklarını için olaya tepkileri o kadar sert olmadı (James,2011: 218-239). Sovyet Hükümeti 4 Kasım günü İngiltere ve Fransa'ya verdiği notalarda, bu iki devletin saldırısını protesto ediyor, bu hareketin neticesinde doğacak sorumluluğun bu iki devlete ait olacağını bildiren ifadeler kullanıyordu.

“Savaşa asıl tepki Amerika'dan geldi. İngiltere, Fransa ve İsrail'in saldırıdan Amerika'yı daha önce haberdar etmemiş olmaları Washington'da büyük bir sinirliliğe sebep oldu. Amerika İsrail'e yaptığı Askeri ve Ekonomik yardımı durdurduğunu ilan etti. Barış için en sağlam ümit Birleşmiş Milletlerdir diyen Başkan Eisenhower Sovyetlerinin Ortadoğu'da kuvvet kullanılmasına karşı mücadelenin liderliğini ellerine almasına ve bu suretle de dünyanın yeni bağımsızlığını almış ülkelerinin güvenini kazanmasına müsaade etmemek ve Sovyetlerin bu konuda inisiyatifi ele almalarını önlemek için, derhal Birleşmiş Milletlerde harekete geçilmesi talimatını verdi.” (Armaoğlu,1989: 165).

Amerika ve Rusya'nın B.M. Nezdindeki girişimleri İngiltere ve Fransa tarafından veto edildiler.

31 Ekim günü Yugoslavya, Genel Kurulun olağanüstü toplanmasını isteyen bir tasarı sundu; karar usule ilişkin olduğu için veto edilemedi. Genel Kurulun 1 Kasım'daki toplantısında Amerika tasarısı 5 lehte ve 6 çekimsere karşı Türkiye'nin de aralarında olduğu 64 devlet tarafından kabul edildi. 997 (ES-1) sayılı bu kararda, İsrail, İngiltere ve Fransa'dan askeri hareketlerini durdurmaları ve ateş-kese gitmeleri ateşkesten sonra Süveyş Kanalından serbest geçişin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması isteniyordu (Naidu, 1995: 1-29).

Genel Kurulun 2 Kasım kararını İsrail aynı gün ve Mısır'da 3 Kasım günü kabul ettiğini bildirdi. Fakat İngiltere ve Fransa bu kararı kabul etmeden önce bir barış gücü kurulmasını istiyordu. Kanada'nın bu olay üzerine sunduğu karar tasarısı da 4 Kasım günü B.M. genel kurulunda kabul edildi. Genel kurulun barış gücü karma kararına rağmen İngiltere ve Fransa 5 kasımdan itibaren Süveyş Kanalına çıkarma yapmaya başladılar. Bunun üzerine Sovyet Rusya'nın İngiliz ve Fransız hükümetlerine gönderdiği notalar gayet tehditkâr ifadeler taşıyordu. Bunun üzerine Eisenhower, İngiltere ve Fransa'dan derhal Mısır'dan çekilmelerini istedi. Aksi halde Sovyet Rusya'nın elinde mesele çıkarta fırsatının verilmiş olacağını söylüyordu. Bunun üzerine eden 6 Kasım Akşamı İngiliz kuvvetlerine ateş-kes emrini verdi. Fransa bundan hoşlanmadı ise de, ateş kes kabul etmekten başka yapabileceği bir şey yoktu, İsrail ise daha önce ateşkesi kabul etmişti. Bu suretle 7 Kasım 1956 sabahı, Süveyş Savaşı sona ermiş oluyordu (Senn, 1967: 34-35).

“Genel kurul 7 kasım günü aldığı 1001 (ES-1) sayılı kararla Süveyş kanalı için kurulacak barış gücünün esaslarını belirledikten sonra yine aynı gün aldığı 1002 (ES-1) sayılı kararla da İsrail'den mütareke sınırlarına çekilmesini, İngiltere ve Fransa'dan da Askerlerini Mısır topraklarından çekmelerini istedi.” (Armaoğlu, 1989: 169). İngiltere ve Fransa 22 Aralık 1956'da Mısır topraklarından tamamen çekildiler. İsrail ise Gazze şeridi ile Şarm-El-Şeyhten ancak Tiran Boğazı ile Şarm-el-şeyh'e barış gücünün gelmesi ile 8 Mart 1957'de buralardan çekilmiştir.

2.6.4. Savaşın sonuçları

Savaşın sonucunda İngilizlerin kayıpları 16 ölü, 96 yaralı ve Fransızların kayıpları da 10 ölü 33 yaralı idi. Mısırlıların kayıpları ise 650 ölü 900 yaralı idi. İsrailliler ise 171 ölü, 4 esir vermişlerdi ki sonradan bu esirleri 6.000. Mısırlı esiri geri vererek almışlardır. “Askeri bakımdan Süveyş Savaşı Nasır için tam bir hezimetli ama savaşın sonunda Süveyş Kanalı üzerinde tam bir denetim sağlayan Mısır, İngiliz üslerini devraldı. Böylece 1881 yılından beri sürmekte olan İngiliz etkisi ortadan kalkmış oldu. Nasır ise dünyanın en etkili ve güçlü lideri durumuna yükseldi ve bağlantısızlar blok'unun önderliğine oynamaya başladı.” (Sander, 1994: 259).

“Süveyş Savaşı Başbakan Anthony Eden'ında siyasî kariyerini sona erdirdi. Ocak 1957 de Başbakanlıktan istifa etti ve yerine Harald Macmillan Başbakan oldu.” (Armaoğlu, 1989: 170). Savaş sonrasında Mısır'a karşı Batılı devletlerin uyguladığı

ekonomik boykotu ve Kanal'a saldırıyı sert biçimde kınayan Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki prestiji yükselmiştir. Diğer taraftan, Amerika İsrail'e karşı sert çıkmakla beraber ve Araplara sempatik görünme çabasına girdiği halde, Savaştan sonra Amerika-İsrail münasebetleri tekrar eski yakınlığına döndüğü gibi Amerikanın Araplar nezdindeki imajı da çok fazla bir gelişme göstermemiştir. Süveyş savaşı iki süper devleti Ortadoğu'ya sokarken, bundan sonraki Ortadoğu gelişmelerine, bu iki süper'in rekabet, mücadele ve çatışmaları egemen olacaktır.

2.7. 1967 6 Gün Savaşı ve Birleşmiş Milletler

1960'lı yıllar boyunca İsrail ve komşusu Arap ülkeleri arasında süren çatışmalar 1967 yılı Mayıs ayına gelindiğinde yeni bir savaşa doğru evrilmiştir. Baas rejiminin 1966 yılında Suriye'de yönetime gelmesi ve yaptığı baskıyla birlikte Mısır ve İsrail sınırına yerleştirilen askerlerinin bölgeden çekilmesini talep etmiş ve BM'den bu yönde bir karar aldırılmıştır. Çekilme kararı ile birlikte 1966 yılında İsrail ve Suriye arasındaki gerginlik yeni bir savaşın çıkmasına yol açmıştır. Bu yıllarda Amerika Birleşik Devletleri İsrail'e desteğini sürdürürken SSCB ise Arap toplumuna silahlandırma çalışmalarına başlamıştır (Aras, 2010: 17).

Literatürde ve doktrinde 6 gün Savaşları olarak da ifade edilen üçüncü İsrail Arap Savaşının ortaya çıkmasında Suriye Hükümeti'nin İsrail'e dönük politikaları oldukça etkili olmuştur. Süveyş krizinden sonra İsrail ve Suriye arasındaki sınır çalışmaları sürmüş ve her iki taraf güvenlik konseyine yapmış olduğun şikayet başvurusunda beklediği sonucu elde edememiştir. Güvenlik Konseyi'nin sınır çatışmasını sonlandıracak karar vermemesi SSCB'nin Suriye'den yana politika takip etmesi alınacak kararların veto edilmesinde etkili olmuştur. Arap ülkeleri saldırıyı ilk başlatacak olan tarafın İsrail tarafı olmasını beklemiştir. Nitekim Haziran ayı başlarında Arap ülkelerinin önemli bir bölümünde savaş ortamı gerginliği oluşmuş ve ilk saldırının İsrail tarafından yapılması beklemiştir. İlk saldırının İsrail tarafından yapılması İsrail'in suçlu ve saldırgan ülke konumuna düşürülmesi açısından önemli görülmüştür. Beklenen olmuş ve ilk saldırı İsrail tarafından gerçekleşmiştir. Böylece 6 Gün Savaşları ya da Haziran Savaşları adı verilen 1967'de İsrail Arap Savaşı 5 Haziran itibari ile başlamıştır. 5 Haziran sabahı İsrail erken saatlerde hava güçlerini Mısır hava sahasına yönlendirmiş ve Mısır'ın hava gücünü bombalamasıyla birlikte ilk taarruz gerçekleşmiştir. İsrail'in Ürdün ve Suriye uçaklarının bombalamasıyla birlikte birçok Arap hava gücü henüz saldırıya geçmeden olduğu yerde yok edilmiştir. Beklemedikleri bu saldırı karşısında Arap ülkelerinin hava gücü ciddi zayıat vermiştir. Nitekim Mısır'ın 300, Ürdün'ün 20, Suriye'nin ise 50 uçağı henüz yerde iken kullanılamaz hale gelmiştir (Arı, 2008: 315).

İsrail ve Suriye arasında yaşanan çatışmalarda Filistinli Araplar da sürece dahil olmuşlardır. 1964'te Filistin dışında mülteci olarak yaşamına devam eden Filistinli Araplar bir araya gelmiş ve Birinci Filistin kongresini yaparak Filistin Kurtuluş Örgütü'nü kurmuşlardır (Hamid, 1975: 90). Örgüt daha sonra yayınlamış olduğu bildiri

ile İsrail'i tanımadığını ve Filistin'in özgürlüğü için mücadele edeceğini deklare etmiştir. Böylece örgüt bünyesinde oluşturulan ve daha çok gerillalardan oluşan el fetih grubu aracılığıyla Suriye'ye asker desteği verilmiştir. Çatışmalara 1965'te Ürdün'ün de dahil olmasıyla birlikte çatışma daha geniş alanda yaşanmaya başlanmıştır. El fetih grubunun Ürdün sınırındaki etkinliği çatışmaların artmasına neden olmuş fakat Ürdün kralı bu durumdan rahatsızlığını ortaya koyarak El Fetih'in faaliyetlerini durdurma kararı almıştır. El fetih ise faaliyetlerine Suriye'de devam edeceğini ve mücadeleyi sürdüreceğini ifade etmiştir (Yılmaz, 2016: 166).

6 Gün Savaşları olarak da bilinen ve 1967'de başlayan üçüncü İsrail Arap Savaşı İsrail'in Ürdün'ün saldırısıyla başlamış ve altı gün içerisinde Sina Yarımadası, Dolan Tepesi, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs'ün işgal edilmesi ile sonuçlanmıştır. Savaşın sonucunda İsrail hakimiyetinde bulunan Arap nüfusu artmış ve bu durum Arap milliyetçiliğinin bölgede artarak devam etmesine neden olmuştur. İsrail'e karşı oluşturulmuş Arap koalisyonu İsrail'in Hükümeti'nin beklenmedik saldırısıyla ağır bir yenilgi almış ve bu durum Mısır'ın bölge etkinliğini ve konumunu sarsmıştır. İsrail'e karşı alınan en önemli karar ise savaş sonunda Arap liderlerinin bir araya geldikleri Hartumdaki Arap zirvesinde alınmıştır. Alınan karara göre Arap ülkeleri İsrail'e karşı tutumunu İsrail'i tanımama, onunla görüşmeme ve barış görüşmeleri yapmama olarak tespit etmişlerdir (Süer ve Ömür, 2006: 44). Arap toplumu açısından tam bir hayal kırıklığı olan üçüncü İsrail Arap savaşında İsrail birçok bölgeyi ele geçirmiştir. ABD'nin İsrail'e desteği ise Arap toplumu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. SSCB'nin Arap toplumuna sağladığı silahlara rağmen savaş kaybetmesi prestij kaybetmesine neden olmuştur. Savaş sonucunda ortaya çıkan durumda Filistin halkının konumu Arap ülkelerinin öncelikli konusu olmamıştır. Çünkü ülkeler kaybettikleri yerleri geri almayı öncelikli meseleleri olarak düşünmüşlerdir (Ari, 2008: 319).

1967 Arap-İsrail savaşının en önemli sonuçlarından birisi, daha önce İsrail'i yok etmeye çalışan Arap devletlerinin bu savaşta kaybettikleri toprakları iade etmeye ve İsrail'i bu topraklardan kovmaya karar vermiş olmalarıdır. Ayrıca İsrail'in Kudüs'ü ele geçirmesi, bölge dışı Müslüman ülkelerde de tepkilere yol açmıştır. Savaş sonrası petrol ambargosu bazı Arap devletleri tarafından gündeme getirilse de izlenmeyen bu politika sonuçsuz bir çaba olarak kalmıştır.

2.8. 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Birleşmiş Milletler

Altı Gün Savaşlarının ardından Arap ülkeleri ile İsrail devleti arasındaki savaşı bitirecek herhangi bir uluslararası anlaşma imzalanmamış ve Birleşmiş Milletler'in aldığı 242 sayılı karar uygulamaya konmamıştır. Bu durum Arap İsrail savaşlarının dördüncüsüne giden süreci başlatmıştır.

İsrail'in ezici hakimiyeti ve muazzam toprak avantajı ile 1967 savaşının sona ermesi ve ayrıca Mescid-i Aksa'nın yakılması, Arapların İsrail'e tepkisinde ortak bir payda

bulunabileceği fikrine yol açmıştır. 1967 savaşıdan sonra karşılıklı çatışmalar 1973 savaşına kadar yıpratma savaşları şeklinde sürmüştür. 1973 savaşı birçok yönden diğer savaşlardan ayırdır. Birincisi, komşu Arap ülkeleri artık İsrail'i yok etmeye değil, kaybettikleri toprakları tekrar almaya çalışmıştır. Ayrıca 1973 savaşı sırasında sürpriz saldırıyı bu kez İsrail değil Mısır ve Suriye gerçekleştirmiştir. 6 Ekim 1973 tarihinde Mısır ve Suriye birlikte hareket ederek Sina ve Suriye cephesine sürpriz saldırı gerçekleştirmiş ve böylece savaşı başlatan taraf olmuşlardır. Bu tarih Yahudi toplumu için kutsal bir bayrama denk geldiği için savaş Yom Kippur Savaşı olarak da anılmıştır. Mısır ve Suriye güçleri 10 Ekim tarihinde Sinan'ın doğusuna kadar ilerlemiş kuzeyde ise Altı Gün Savaşlarında kaybettiği toprakları tekrar ele geçirebilmiştir. Daha da ileriye giden Mısır ve Suriye güçleri böylece iki cephede de İsrail güçlerine ağır kayıplar verdirmiştir. 10 Ekimde savaşta dengeler İsrail lehine değişmeye başlamış ve üstünlük İsrail'e geçmiştir. Savaş boyunca ABD İsrail güçlerine SSCB ise Arap güçlerine silah desteği vermiş ve bu destek soğuk savaş yıllarında dengelerin sarsılmasına neden olmuştur (Aras, 2010:20). Irak, Suudi Arabistan ve Ürdün savaşa dahil olduklarını açıklasa da bu durum savaşın dengesinde önemli bir değişikliğe neden olmamıştır. İsrail güçleri Golan'ı tekrar almış ve Suveyş'in batısına geçerek güneye doğru ilerlemeye başlamıştır. 16 Ekim de Mısır'ın ateşkes çağrısına karşın İsrail savaşa devam etmiştir. Amerikan kongresi 21 Ekim tarihinde İsrail'e yönelik: 2 milyar dolar askeri yardım desteğini onaylamıştır. Kongrenin bu kararına karşı tepkisini ortaya koyan petrol ihraç eden Arap ülkeleri Amerika'ya karşı petrol ambargosu uygulayacağını deklare etmiştir (Arı, 2008: 315).

Daha önce yaşanan İsrail Arap Savaşlarında olduğu gibi bu savaşta da Birleşmiş Milletler taraflara ateşkes çağrısı yapmış ve 242 sayılı kararın uygulanmasını istemiştir. Güvenlik Konseyi'nin aldığı 341 sayılı kararı ile İsrail ve Mısır sınırına barış gücü yerleştirilmiş ve böylece 1973 Arap İsrail Savaşı sona ermiştir (Çakmakçı, 2014: 74). Savaşın sona ermesi ile birlikte yapılan anlaşmalar sonucunda sınırlar yeniden düzenlenmiş ve savaşa taraf ülkeler arasında daha önce başlamayan müzakere dönemi ABD dışişleri bakanlığı tarafından yürütülen mekik diplomasisi ile gerçekleştirilmiştir. ABD'nin arabuluculuğuyla İsrail ve Mısır arasında 18 Ocak 1974 de Sina 1, 1 Eylül 1974'te Sina 2 anlaşmaları imzalanmıştır. Yapılan anlaşmalar sonucunda Sina'daki Milta ve Gidi geçitleri ile Süveyş kanalı ve Abu Rudais'teki petrol kuyuları Mısır'ın kontrolüne verilmiştir. Mısır ile yapılan anlaşma sonrasında Suriye ile de görüşmelere başlayan ABD İsrail ve Suriye arasında 31 Mayıs 1974'te geri çekilme anlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır (Süer ve Ömür, 2006: 50-51).

Arap İsrail savaşlarının dördüncüsünü İsrail kazanmış olsa da yapılan anlaşmalar Suriye ve İsrail'in lehinedir. Suriye ve Mısır Altı Gün Savaşları sonucunda kaybettikleri toprakların önemli bir bölümünü geri almayı başarmış İsrail ile yapılan anlaşmaların sonucunda Arap ülkeleri sergiledikleri sert tutumu yumuşatmışlardır (Çakmakçı, 2014: 75).

2.9. Filistin Direnişi

Savaşın sürekli devam etmesi sonucunda mültecileri ve bunun karşısında bulunan İsraili işgalci hükümetin işgal ettiği alanlara hâkim olmak için oluşturduğu bazı engelleyici kuralların sayısında büyük oranda bir artış görülmüştür. Filistinler söz konusu bu duruma karşı artık sessiz kalamamış kendi dünyevi ilişkilerini korumak ve hayatlarını idare edebilmek için bazı politik, siyasi, askeri örgütler oluşturmuşlardır. Bu oluşumları gerekli kılan durumda İsraili işgalci hükümetin baskılarına maruz kalan Filistinliler kendi tarihi topraklarına geri dönmek için bir inanç beslemekteydiler.

Bu anlamda hem kendi asli topraklarına geri dönmek hem de dini inançları uğruna kaybettikleri toprakları kazanmak için bir Filistin kurtuluş örgütü kurmuşlardır (Cobban, 1984: 29). Bu örgütün kurulma şekli silahlı terörist stratejiler barındıran bir durumdur. Filistin kurtuluş örgütü topraklarına geri dönme umuduyla oluşturdukları bazı eylemler ile dikkatleri kendi üzerlerine çekmiştir. Bu eylemler özellikle Yahudileri hedef alan bazı eylemler olarak da görülebilir.

Filistin Kurtuluş Örgütü Münih Olimpiyatları'nda İsraili atletlerine yönelik 1972 yılında bir katliam gerçekleştirmişlerdir. Bunun yanında devam eden yılında da Yahudilerin içinde bulunduğu bir uçağı kaçırmak suretiyle eylem gerçekleştirmişlerdir (Cobban, 1984: 54). Bu eylemlerle Filistin kurtuluş örgütü tüm dünyada dikkatleri celb etmiştir.

Filistin kurtuluş örgütü yine hem dikkat çekmek hem de sahip oldukları topraklara geri dönmek, işgalci İsraililerin zulmünden kurtulmak için bazı toplantılar düzenlemişlerdir. Bu toplantılara Suudi Arabistan dışında bütün Arap ülkeleri dâhil olmuştur. Bu toplantılar sonucunda Filistinli kurtuluş örgütüne maddi anlamda katkı sunacak, onun maddi giderlerini karşılayacak bir fon kurulması yönünde karar çıkmıştır. Bu toplantıya katılan bütün ülkeler bu fona destek vereceklerini dair söz vermişlerdir. Bu aşamada önemli bir karar ile Filistin kurtuluş örgütü, Pan - İslamizm birliğine dayandığı İslam birliği oluşturmak için Arap ulusuna dâhil olan bir Filistin fikrini öne sürmüştür (Ghanem, 2010: 94).

Filistinlilerin özgürlüğünü amaçlayan ve 1959'da kurulmuş Müslüman Kardeşler'in üyeleri Abud Iyad ve Abu Jihad tarafından desteklenen bir Filistin ulusal özgürlük hareketi Yaser Arafat tarafından kurulmuştur. Askeri olarak kurulan bu örgüt 1965 yılına kadar Lübnan, Suriye ve Gazze'de bulunan mülteci kamplarındaki insanlara askeri eğitimler düzenlemiştir. Burada bulunan insanları askeri olarak eğitmişlerdir. İlk olarak 1 Ocak 1965 yılında gerçekleştirilen saldırısı ile İsrail ulusal su taşıyıcılarına bir darbe niteliğinde saldırı gerçekleştirmişlerdir (Kumar, 2012: 188). İsrail söz konusu Filistin işgalleri ile bu örgütün eylemlerinde daha şiddetli ve güç kullanmasını tetiklemiştir. Kendi içlerinde Filistin ulusal özgürlük hareketi ve Arafat bir rekabet içerisine girmişlerdir. Filistin direniş hareketinin en büyük ve güçlü olanı Ürdün'de gerçekleştirilmiştir (Mannes, 2004: 225).

Ürdün’de gerçekleşen direniş hareketinin temelinde Filistinlilerin kaybetmiş olduğu toprakları kendi ellerine geçme sürecinde kendilerine engel olan Orta Doğu’daki batı menşeli yöneticilerin bir yönetsel zafiyetinden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Filistin kurtuluş örgütü bu yönüyle batı yönetimini eleştirmiştir. Bu düşüncesi ile Kral Hüseyin tarafından Ürdün’den çıkarılmıştır. Filistin kurtuluş örgütü Ürdün’den çıktıktan sonra eylemlerini Lübnan ve Beyrut’ta sürdürmüşlerdir (Mikaberidze, 2013: 402).

Filistin kurtuluş örgütü politik ve siyasi anlamda dünyadaki etkinlikleri tehdit eder hale gelmiştir. Örgütlü protesto fikri Filistin kurtuluş örgütünün yapmış olduğu bir etkinlik iken 1987 ve 1993 yılları arasında gerçekleşen protesto Filistinlilerle birlikte tüm dünyaya Müslümanların intifada hareketi ile organize olmuştur (Pearlman, 2011: 111). İntifada İsraililerin bölgede yaşayan nüfusu zorbalıkla etkisi altına almalarına bir tepki olarak ortaya çıkmış bununla birlikte Filistinlilerin İsrail işgaline karşı oluşturdukları bir protesto niteliğindedir denilebilir. Bu anlamda milliyetçilik ve özellikle Filistinli olma noktasında geliştirilmiş bir protesto etkinliğidir.

Birinci intifada protesto girişimleri ayaklanma niteliğinde olup özellikle Gazze Şeridi ve Batı Şeria gibi bölgelerin özerklik elde etmeleri için silahsız grevler şeklinde meydana gelmiştir. Filistinler bu eylemleri ülkenin demokratik hakları çerçevesinde sınırlı düzeyde bir şiddet kullanarak genel grevlerle, sivil ve askeri anlamda tutuklu bulunanların şiddet görmelerini ve İsraili askerlerin silahlı güç kullanmalarına karşı bir tepki niteliğinde oluşturmuşlardır.

Birinci intifadadan sonra İsrail başbakanı Ariel Sharon 2000 yılında Müslümanlar tarafından kutsal sayılan Harem Şerif’i ziyaret etmiştir. Bu ziyaretten sonra ikinci intifada gerçekleşmiştir (Mayton, 2009: 28). Çünkü bu ziyaret Filistinli’ler açısından büyük bir saygısızlık olarak adlandırılmıştır. Bu protesto yani ikinci intifada protestosu İsraili askerler tarafından oldukça fazla güç kullanarak şiddetli bir şekilde bastırılmaya çalışılmıştır.

Filistinliler Shron’un ziyaretini çok şiddetli bir şekilde eleştirmişlerdir. Ziyaret protestoları sonunda Gazze ve Batı Şeria’ya bölgesinin tamamında İsraililerin baskıcı yöntemlerle protestoları engellemeye çalışması neticesinde iki tarafında anlaşmaz tavır büyük kayıplara neden olacağını gösteriyordu.

İkinci İntifada protestoları 1967’den bu yana iki ülkenin de dâhil olduğu diplomatik ilişkilerle sorunların çözülebileceğini dair inancın en azından gündeme geldiğini göstermektedir. Bu açıdan ikinci intifada büyük bir diplomatik barışın önünü açmıştır. Filistin konusunda Yaser Arafat’ın ölümünden sonra yeni Filistin lideri olan Mahmut Abbas ile Ariel Sharon ile bir araya gelmiştir. Bu toplantıda Hüsnü Mübarek ve Kral Abdullah’da katılmıştır (Aertsen, 2008:218). Bu toplantıda ele alınan en önemli konu Filistin ve Filistin’de yaşayanlardır. Tüm dünyada mülteci olarak kalan Filistinliler gündeme gelmemiştir. Bu açıdan bakıldığında aslında bu görüşmeler her ne kadar ülke

temsilcileri üzerinden yapılmış olsa da yine çözüm üretmekten çok çözüm üretilmesi yönünde bir gösteri niteliğindedir.

BÖLÜM 3

ORTADOĞU'DA FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ FAKTÖRÜ ve 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI

3.1. Filistin'de Gelişen Siyasal Yapı ve Direniş Hareketleri

Filistin sorununa Filistinli Araplar doğrudan müdahale etmemişlerdir. Filistinli Araplar söz konusu soruna 1957 yılında kurulmuş olan El Fetih ile müdahale etmişlerdir. El Fetih Kuveyt'te bulunan bazı işçi ve öğrenci gruplarının örgütlenerek bir araya gelmesiyle oluşmuş. El Fetih örgütünün lider kadrosunda Yaser Arafat bulunmaktadır (Süer, 2012: 67).

Yaser Arafat lider kadrosunun en tepe noktasını oluştururken, üyeleri örgütlemek ve güçlendirmek aynı zamanda bilinçlendirmek için Filistinimiz adında bir dergi çıkarmışlardır. Yaser Arafat El Fetih örgütünün ile birlikte Öncü bir kuvvet olarak İsrail'e karşı mücadele eden bir örgüt olması yönünde çalışmalar başlatmıştır (Best ve Hanhimaki, 2012: 477). Bunun en birinci hedefinin de bağımsız bir Filistin hayali olduğunu söylemiştir.

El Fetih kurulduktan daha sonra Filistin'in yukarıda da söylediğimiz gibi en önemli Siyasal örgütü Filistin Kurtuluş Örgütü olduğu söylenebilir. Filistin kurtuluş örgütü 1960 yılında İsrail'e karşı yapılan politik gelişmeleri belirlemek amacıyla Arap ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları toplantılar sonucunda kurulmuş bir örgüttür. Bu örgüt Filistin'e destek amacıyla İsrail'e karşı birleşen örgütlerin içerisinde ön plana çıkar diğer Filistinlileri de aynı çatı altında toplayan bir örgüttür (Goldschmidt vd., 2011: 439).

Filistin Kurtuluş Örgütü İsrailli ortadan kaldırma amacının dışında Müslümanların Yahudi ve Hristiyanlarla herhangi bir sorun yaşamadan ortak bir alanda yaşayabilme ve demokratik bir alan oluşturabilme amacıyla yola çıkmıştır. Bu anlamda bu örgütün siyasi bir çıkar güttüğünü de söyleyebiliriz. Çünkü ortadan kaldırmak silahlı, zor ve güç kullanmayı gerektirir. Oysa Filistin Kurtuluş Örgütü hem ortak akıl neticesinde oluşturulduğu için hem de mevcut yönetimlerle ters düşmemek için onların da gönüllerini alma niyetiyle böyle bir amaç belirlenmiştir denilebilir (Best ve Hanhimaki, 2012: 478).

Bu amaç biraz demokratik, biraz siyasi bir amaç olarak görünüyor. Bu anlamda Filistin Kurtuluş Örgütü kendi belirlemiş olduğu program çerçevesinde eylemlerini Filistin dışına taşımak üzere bir girişimde bulunmuştur. Örgütün ilk önemli direnişi, İsrail tarafından başlatılan Ürdün'e karşı bir saldırı ya tepki olarak ortaya çıkmıştır. Saldırının üzerine yani İsrail'in Ürdün'e yapmış olduğu saldırıya tepki olarak Ürdün'de organize olmuş Filistinler Ürdün'ü İsrail'e karşı yapılacak saldırılarda bir üs olarak kullanmışlardır (Hollstein, 1975: 355).

Ürdün’de yapılan üs çalışmaları ve Filistinli direnişçilerin çalışmaları Filistin direnişçilerinin olumlu bir şekilde etkilemiştir. Filistinliler bu anlamda Ürdün’de kuvvetlenmiş, etkili bir birliktelik oluşturmuşlardır. Bu birlikteliği fark eden Ürdün kralı Hüseyin, bundan endişelenmiş ve bazı etkinliklerini engellemeye çalışmıştır. Bu anlamda Kara Eylül olarak isimlendirilen ve Ürdün’de bulunan Filistinlileri merkezi yönetime karşı bir tehdit unsuru olarak gören yönetim, Filistinlilere askeri bir operasyon düzenlemiş Ürdün’de iç savaş oluşmuştur. Bu Kara Eylül yaklaşık bir yıl sürmüş, iç savaş meydana getirmiştir. Bu dönemde Ürdün’de bulunan Filistinli direnişçiler ve Ürdünlüler büyük kayıp vermiştir. Daha sonra yapılan çalışmalar neticesinde Ürdün’de Filistinli direnişçiler uzaklaştırılmıştır (Hollstein, 1975: 360).

Ürdün’den çıkarılan Filistinli direnişçiler Lübnan ile yapılan anlaşmaya göre orada barınmaya başlamışlardır. Buradan konuşlanan Filistin Kurtuluş Örgütü üyeleri, bundan sonra İsrail’e karşı yapılacak olan askeri müdahaleleri Lübnan’dan yönetmişlerdir. Fakat Lübnan demografik olarak farklı bir kültürel şemaya sahiptir. Çünkü Lübnan’da Müslümanlar Hristiyanlar bir arada yaşayabiliyorlardı (Cleveland, 2008: 426).

Özellikle Müslümanların Sünni ve Şii olanları Hristiyanların Marunî olanları burada yaşıyorlardı. Fakat burada Filistinli direnişçilerin sayısının artmasıyla bu yapıda farklılık yaşanmıştır farklı unsurlara ait insanların yapısal olarak değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Hristiyanlar burada yaşayan özellikle merkezîyetçi yapıya sahip olan Marunîler ile devlet yönetiminde değişiklik yapılmasına dair istekleri bulunan Müslümanlar arasında bir takım anlaşmazlıklar yaşanmış 1975 yılında bu anlaşmazlık iç savaşa dönmüştür (Cleveland, 2008: 427).

Lübnan da yaşanan iç savaş çok uzun dönem boyunca süren ateşkes anlaşmaları akabinde yılın sonuna doğru son bulmuştur. Ancak iç savaş tamamen bitmiş değildir. Hala şehirlerde bir takım çatışmalar devam etmiştir. Bu iç savaş neticesinde Lübnan’da bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Filistinliler tıpkı Ürdün’de olduğu gibi Lübnan’ı da İsrailere karşı yapılacak olan savaşlarda ve müdahalelerde üs olarak kullanmayı sürdürmüşlerdir.

Güney Lübnan denilen bölgede hemen hemen bu bölgenin tamamında Filistinliler hâkimdir. Ancak bu hâkimiyet Lübnan yöneticilerini rahatsız etmiş olmalı ki Lübnanlılar ve Filistinler arasında bir çatışma ve sorun yaşanmaya başlamıştır. Bu sorun doğrultusunda İsrail, Filistin Kurtuluş Örgütünün İsrail’e karşı yapmış olduğu müdahalelerde bir boşluk gördü ve bundan yararlanmak istemiştir (Hilal, 1993: 52).

Filistin Kurtuluş Örgütü ve yönetimi arasında ortaya çıkan bir anlaşmazlıktan yararlanan İsraililer, Lübnan’a 1982 yılında bir işgal girişiminde bulunmuşlar ve burada konuşlanan Filistin Kurtuluş Örgütü üyelerine ve buna destek veren Filistinli insanları büyük oranda dağıtmışlardır. Bunun akabinde Filistinli Yaser Arafat ve Filistin Kurtuluş Örgütü liderleri bir başka ülke olan Tunus’a gönderilmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütünün Tunus’ta bundan sonraki organizasyonları yönetmesi bu şekilde başlamıştır denilebilir. Çünkü

Filistin'e yönelik dışarıdan gelen destek azalmış bununla birlikte Filistin sorunu farklı bir yöne kaymıştır. Yapısal olarak Filistin sorunu aktif bir direniş haline dönüşmüştür.

3.1.1. Filistin'de aktif direniş süreci: Birinci İntifada

İntifa kelimesi Arapça 'silkinme' kökünden türetilmiştir (Karaman, 1991: 220). Türk dil kurumu ise "Filistin halkının başkaldırışı" olarak tanımlamıştır (<https://sozluk.gov.tr/>). Kelimenin Arapça köküne uygun olarak Filistin halkının kendi çevrelerinde bulunan Arap çevrelerin ve FKÖ (Filistin Halk Örgütü)'nün bile sessizliği karşısında artık bir uyunma, kendi davalarını kendi ellerine alma vaktiyle toparlanmasına karşılık gelir (Mordechai 1996: 220-211). İntifada kelimesi Filistin halkı için yenidir, çünkü geçmişinde birçok başkaldırı karşı çıkış söz konusudur. Kelime ilk olarak bir İsraili tarafından kullanılan bir kamyonetin Filistinli vatandaşlara çarparak 4 ölümle sonuçlanması ölen 3 kişinin de Gazze'nin en büyük mülteci kampı olan Çabaliye'den oluşundan dolayı cenazelerin miting alanına dönüşmesiyle kullanıldı. Filistinli halkın bunun bir kaza olmadığını söylemesiyle ayaklanması başladı. İlk olarak 1987 yılında İsrail güvenlik mensuplarının gelişmiş silahlarla yürüttüğü eşit olmayan koşullarda aşırı baskısı sonucunda Filistin halkının beraber ve tek bir vücut halinde ellerinden bulunan imkânlarla taşlı sopalı karşılık vermesi intifa olarak adlandırılmıştır (Boran, 2006: 162).

Birinci İntifada olarak adlandırılan bu hareket, Yaser Arafat'ın liderliğini yapmış olduğu Filistin Kurtuluş Örgütünden (FKÖ), Arap çevrelerden bağımsız olarak başlamış ve İsrail'in en gelişmiş donanımlara sahip oluşundan ötürü pasif bir direniş ile Batı şeriate ve Gazze sergilenmiştir (Aras, 1997: 471-488).

Birinci intifada gerçekleşen eylemler; genel grev, Filistin toprakların bulunan İsrail kurumlarını boykot, İsrail ordusuna ve güvenlik güçlerine karşı sivil itaatsizlik, vergi ödememe, sokaklara barikatlar kurarak İsrail güçlerinin müdahalesini engelleme, sokak duvarlarına çizilen grafitiler, İsrail tarafından verilen ehliyetleri kullanmama ve son olarak Filistin yerleşkesi içerisinde bulunan askeri binalara taş ve molotof saldırısı düzenlenmesi olarak özetlenebilir (Cleveland, 2008: 522).

Görüldüğü üzere Filistin halkının İsrail ordusuna karşı verdiği tepki ateşli öldürücü silahlar yerine düşük ölçekli şiddet ve pasif bir halk hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır ki uluslararası kamuoyunda İsrail ordusunun kontrolsüz güç uygulamasından dolayı destek toplamış, medya kuruluşlarında ellerinde taşlar olan gençler destek toplamıştır. Filistin halkı elbette ki karşılarından ölüm saçı ve öldürmek çekinmeyen bir güce karşı bu mücadelenin yetersiz olduğunun bilincinde idiler onların amacı İsrail askerlerin tepkilerine göre karma mücadeleye dönüşen bu eylemlerde kendilerini ölüme kadar götürerek seslerinin duyurulması, uluslararası kamuoyunda İsrail'in vicdanlarda mahkûm edilmesinin sağlanmasıdır (Mordechai, 1996: 220). Filistin halkının ilk İsrail tarafından kaza olarak gösterilen 4 kişi-nin ölümü ardından gösterilen tepkilerde İsrail askeri tarafında öldürülen her bir Filistinlinin cenazesinin bir miting alanına dönüşmesi de

bundandır.

Filistinlilerin yapış olduğu bu tür eylemler geleneksel terör eylemleri yerine süreklilik arz eden bir meydan okuma haline dönüşen eylemlerdi. Eylem sıralarında ölen Filistinlilerin cenazeleri İsraili yetkiler tarafından geceleri defnedilmesine yönelik baskılar işe yaramadı. İntifada gösterilerinde bir bütün haline gelen halk hastanelerden cenazeleri alarak cenaze alanları miting alanına çevirerek ortak bir bilinç oluşturmalarını sağlamıştır (Alexsander, 1991: 63-64).

Ortak bir bilinç etrafından kenetlenen Filistin halkının başkaldırışı köyler ve kamplar başta olmak üzere bütün Filistin yerleşkelerinde karşılık bulmuş bir gösteri alanına neden olmuştur. İsrail'in yıllardan beri gelen baskıları sonucu mahrum olma ve sindirilme korkusuyla yaşayan gençler ve Filistin halkı planlama olmadan ortaya çıkan bu başkaldırı hareketi yıllardır Filistin'de mücadele yürüten örgütlerde de bir afallamaya neden olmuştur. Arafat liderliğinde örgütlenen Filistin Kurtuluş Örgütünde de bu durum karşısında şaşkın kalmış, şaşkınlığı üzerinden attıktan sonra İntifada'yı kullanma ve belirli amaçlar ekseninden yön verme girişiminden bulunmuştur. Bu durum FKÖ'nün Filistin konusunda yeni bir tavır takınmasına ve temel politikalarında değişime neden olmuştur (Tamari 1990: 133). Bunun neticesinde FKÖ'nün yerel önderleri tarafından kurulan Birleşik Ulusal Liderlik başkaldırışa yön vermeye başlamıştır. Bu sürecin farkında olan İsrail kendi ulusal sınırları konusunda esnemeye gitmiş, FKÖ'ü ile görüşmelere başlamış, Ulusların Kendi Kaderini Tayin Etme (UKKTH) konuları İsrail politikasında tartışılır hale gelmiştir (Bishara, 1990).

İsrail yetkilileri diyalogdan öte intifada hareketini bastırma ve etkisiz hale getirmeye yönelik çözümleri aşırı saldırgan bir tutumla olmuş ve bunun sonucunda yüzlerce Filistinlinin ölmesiyle sonuçlanmıştır. İsrail'in bu saldırgan tutumu ve işgal ettiği topraklarda Filistinlerin göçe zorlanmaları, uluslararası toplumun tepkisini almasına neden olmuştur (Öner, 2003: 136). Başkaldırının giderek artması sonucunda Arap devletlerin çağrısı ve ısrarı sonucunda BM Güvenlik Konseyi toplanarak 22 Aralık 1987 de Amerika'nın taraf-sız/çekimser kaldığı 605 kararını almıştır. Bu karara göre sivillere yönelik eylemleri kabul edilemeyeceğini ve Tel Aviv hükümetine bir an önce Cenevre Sözleşmesinin sivillere yönelik korunma kanuna uymaya çağırmıştır (Kılıç, 2018: 45). FKÖ'nün yerel önderlerinin oluşturduğu Birleşmiş Ulusal Birliği ise İntifadanın amaç ve yöntemi belirleyen "14 Nokta" isimli bildirisini yayımladı. 14 Ocak 1988'de yayımlanan bildiriye göre işgal edilmiş Filistin topraklarının içinde bulunduğu durumun sürdürülmeyeceğini bildirmiştir (Cleve-land, 1994: 447). Ayaklanmanın başladığı tarihten Ağustos 1989 yılına kadar İsrail'in sınırsız güç kullanımı sonucunda 714 Filistinli öldürülmüş bu sayının çeyreğinin 16 yaşından küçük çocuklar olduğu belirtilmiştir (Öner, 2003: 137). İntifadanın giderek genişlemesi üzerine dönemin Mısır Lideri Hüsnü Mübarek Amerikan'ında onayını alarak iki devlet arasında arabuluculuk olarak görev üstlenmiştir. Ocak 1988 barış önerisinde bulunarak savaşın ya da eylemlerin 6 ay durdurulmasını istemiştir. Ayrıca Filistinlilerin temel hak ve özgürlüğünün korunmasına

BM'nin üstleneceği ve gözlemlenmesiyle beraber seçimlerinin gerçekleştirmesini istemiştir. Son olarak da İsrail'in iki Filistinli temsilci kabul etmesini istemiştir (Aras, 1997: 59).

1993'e kadar eden (Altuğ 2010: 155) birinci intifada hareketi daha önceden birçok farklı görüşte olan Filistin halkını tek bir şemsiyenin altına toplamış ve beraber bir halk ayaklanmasına neden olmuştur. Ayrıca uluslararası kamuoyunda tanınmasına geleneksel terörizm eylemlerinin dışında sivil itaatsizlik hakkı meşru görmüş, İsrail yetkililer eleştirilere ve baskılarına neden olmuştur. Başka bir hususta Filistin halkının barışa ve özlemini duyduğu bağımsız Filistin devletine karşı umutları artmış ve FKÖ'nün yönetimi, barışçıl bir çözüm arayışında adımlar atmışlardır (Cleveland, 1994: 427).

Son olarak birinci intifadanın bir diğer sonucunda Hamas'ın (Hareke el-Mukaveme el-İslamiyye/ İslami Direniş Hareketi) kurulmasına ve Filistin politik arenasında söz sahibi olmasına neden olmuştur. İlk birinci intifada sürecinde Şeyh Ahmet Yasin'in liderlik yaptığı hareket ideolojik kökenleri açısından Mısır'daki Müslüman kardeşlerin Filistin uzantısı olarak dayanan siyasi bir oluşumdur. FKÖ'nün yöntemini kabul etmeyen İsrail'i Siyonist işgalci olarak tanımlayan, Filistin'in özgürlüğü ve işgalci İsrail'e karşı silahlı mücadelesinde ki kararlılık ilerleyen dönemlerde Filistin halkının lider oluşumlarından biri haline gelmesine neden olacaktır. I. İntifada süreci, İsrail-Filistin sorunu ve ABD dış politikasında bir dönüm noktası teşkil ederken ABD ile Filistin'i temsil eden FKÖ arasında resmi temaslar başlamıştır (Kılıç, 2018: 50).

3.1.2. Birinci İntifada sonrası ve Ortadoğu barış süreci

Birinci intifada sonrası başlayan bir dizi antlaşma ile 30 Ekim 1991 Madrid yapılan konferans Ortadoğu barışı olarak adlandırılmıştır. 1990 yılların başlarında dünyada meydana gelen değişimler tarafların tutumların değişmesine neden olmuştur. Özellikle Sovyetlerin gücünü gittikçe kaybetmesi ve soğuk savaşın sona ermesi Arap devletlerin Sovyet desteğini kaybetmesi endişesi uyandırmış ve barışa sıcak bakmalarına neden olmuştur (Arı, 2008: 668). Öte yandan gittikçe güçlenmekte olan ABD Ortadoğu sorununu kendi merkeze almış ve sorununa çözüm arayışları konferans çağrısı yapmıştır. Bu doğrultuda dönemin dışişleri bakanı James Baker tarafında Ortadoğu ülkeleri ziyaret edilmiş ve bölgedeki lider ülkelerin katılımı için çağrıda bulunmuştur. Barıştan yana olduğunu sürekli dile getiren FKÖ bu çağrıyı olumlu karşılaşıp desteklemiştir. İsrail ise hem barıştan yana olduğunu ifade etmiş hem de bölgedeki lider ülkeler tarafından düzenlenen konferans aracılığı ile tanınacağını ve Filistin ile yaşadığı durumlardan dolayı bu ülkelerle barışmayı düşünmüştür (Davutoğlu 2004: 9). Barıştan yana olan FKÖ ile anlaşabileceğini düşünen İsrail devleti Filistin halkı içinde güçlenmekte olan radikal İslami örgütler ile Hamas konusunda ise barışçıl bir yol izlenemeyeceği ve tehlikeli durumlara yol açacağını düşünmüştür.

Başka bir husus ise körfez savaşının başlaması ile FKÖ'ün takındığı durumla ilişkilidir. Körfez krizinde FKÖ'ün Irak'ı desteklemesi sonucunda dünya çapında tepki almasına,

körfez ülkelerde çalışmakta olan birçok Filistinlinin çıkarılması ve yardımların durdurulmasına sebep olmuştur. FKÖ bu konferans aracılığı ile barışçıl bir politika izleyerek uluslararası arenada bozulan imajını ve itibarını düzeltmek içinde iyi bir fırsat olduğunu düşünmüştür (Arı, 2008: 662). Bölgedeki Lider devletlerin ise tutumu İsrail'in artık bölgeden tamamen çıkarılmayacağını, Mısır devleti ile yapılan savaşın barış ile sonuçlanması, Tel Aviv'in elinde bulunan nükleer silahların varlığı ve son olarak pan-Arap düşüncesinin gittikçe önemi kaybetmesi bu çağrıya olumlu tepkiler vermelerine neden olmuştur. Çünkü bölgedeki Lider ülkeler pan-arap düşüncesinin ulusal çıkarlar ön planda tutulmasıyla gittikçe zayıfladığının farkı idiler (Uzgel, 1991: 23).

ABD başkanı Bush tarafından 6 Mart 1991 yılında gerçekleşen ABD kongresindeki konuşmada, Filistin İsrail sorununa ilişkin 242 ve 338 BM kararları etrafından çözüm bulunacağını ve süreklilik arz eden bir barışın sağlanacağını ifade etmiştir. ABD başkanı bu ilkelere dayanarak Filistin ve İsrail taraflarını Madrid Konferansı'na çağırmıştır. Bu davet sonucunda dönemin dışişleri bakanı James Baker 20 Nisan 1991 tarihlerine kadar Ortadoğu'ya sekiz önemli ziyarette bulunmuştur. Bunların sonucunda Kudüs'te bulunan ABD Başkonsolosluğu'nda Filistinli ve İsrailli temsilciler ile bir grup görüşmeler düzenlemiş dönemin İsrail Başbakanı Şamir'i konferansına ikna etmek için önemli çabalar göstermiştir (Mansour, 2016: 26).

ABD'nin girişimleri sonucunda 30 Ekim 1991 tarihinde İspanya'nın Madrid şehrinde konferans gerçekleşti (Sönmez ve Kalaycı, 2003: 52). Konferansa öncülük yapan ülkeler; ABD, Rusya ve Arap devletleri öncülüğünde Suriye, Lübnan, İsrail ve Ürdün-Filistin heyetlerin katılımıyla başladı. İsrail'in FKÖ'nü temsilci olarak kabul etmemesi üzerine Ürdün heyetinin temsilcileri tarafından katılmalarına neden olmuştu. Konferans genel olarak iki aşamada oluştuğunu söyleyebiliriz ilk aşama İsrail ve Arap ülkeler arasında ki sorunları gidermeye çoklu görüşmelere yönelik iken, ikinci aşama ise İsrail devletiyle yapılan çok görüşmeler şeklinde olmuştur (Sönmez ve Kalaycı 2003: 52). Bu aşamaların sebebi iki aşamalı çözüm arayışından kaynaklanmaktadır. İlk aşamada İsrail devleti ile Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin arasında ayrı ayrı barışma antlaşmaları imzalamak amaçlanırken, ikinci aşamada çok taraflı görüşmeler ile, ekonomik iş birliği, kalkınma, su, çevre, mülteciler, güvenlik ve silahsızlanma ekseninde bölge için önemli konular ele alınmıştır (Aras, 1997: 90) Bu iki aşamalı görüşmelerin asıl amacı bölgede düzeni kurmak, barış ortamı sağlamak ve iş birliğini kurmak olarak hedeflenmiştir.

Konferansın açılışı Madrid yapıldıktan sonra görüşmeler farklı yer zamanda devam etmiştir. İkinci görüşmeler Washington'da yapılmış bu görüşmeler devam ederken İsrail'de 1992 yılının Haziran ayında seçimler olmuş ve işçi partisi lideri İzak Rabin başbakan olmuştur. Seçim sonrası ABD Dışişleri Bakanı James Baker hem tebrik etmek hemde barışın seyri üzerine İsrail'e ziyarette bulunmuştur. Ziyaret sırasında Başbakan Rabin, Barış sürecinin devam edeceğini, bunun bir göstergesi olarak da Batı Şeria'da gerçekleşmesi düşünülen 6000 Konut yerleşim planından vazgeçtiklerini söylemiştir (Quandt, 2001: 314).

Madrid Konferansından itibaren devam görüşmeler süreci karmaşık bir hal almasına neden olmuştur. Özellikle Filistinliler için hayati öneme sahip olan iki konu İsrail tarafından göz ardı edilmiş ya da kabul edilmemiştir ve İsrail devleti ikili görüşmeler yapmaktan kaçınmıştır (Sönmez ve Kalaycı, 2003: 53-54). Bu konulardan ilki Filistinlilerin hayatında önemli yere sahip olan mülteci konusudur, ikinci ise Filistinlilerin özerk yönetim meselesidir. İsrail bu konuda bölgede kurulacak olan bir Filistin otoritesinin mümkün olmayacağı, yetkiye az sahip olan ve İsrail güdümünde olan bir yönetim tercih etmiştir. Görüşmelerin dördüncü turunda 1992 yılının şubat-mart aylarında İsrail Devleti Filistinlilere idare, yargı ve güvenlik konularında minimum yetki içeren taslağı öneri olarak sunmuştur. Bu öneri Filistinler tarafından sivil fonksiyonların devrini içerdiği için reddedilmiştir (Aras, 1997: 99).

Görüşmelerin sürekli uzaması ve taraflar arasında bir ilerleme kaydedilmediği için Filistin topraklarında artan kötü ekonomik süreçlerle beraber bölgede Hamas ve İslami Cihad gibi Filistin Halk kurtuluş Örgütüne karşı olan grupları doğurmuştu (Süer & Atmaca, 2006: 67). Ayrıca ABD 1992 yılında seçime girmesiyle süreç üzerindeki etkisi azalmış ve İsrail'in Hamas ve İslami Cihad üyelerin sürgün etmesiyle gerginlik artmış zaten ilerlemeyen Madrid Barış antlaşması askıya alınmıştır. Sürecin askıya alınması tarafların isteklerini alamamasına neden olmuştur. Çünkü İsrail daha fazla meşruiyet ve güvenlik isteğiyle oturmuştu ancak sadece bölgenin lider ülkeleri ile masaya oturttuğu için kazandığı meşruiyetle yetinmişti. Güvenlik konusunda isteklerine ulaşamadı, tam tersine sürecin durdurulmasıyla zamanının en kötü güvenlik krizi ile karşı karşıya idi. Filistin tarafında da bir kazanımdan bahsedilemez ancak tek kazanımın uluslararası arenada tanınma ve diplomasi konusunda tecrübe etmesine yol açmıştı sadece (Sönmez ve Kalaycı, 2003: 54-55).

Filistin İsrail sorunu da barış süreci özellikle ikinci intifada tartışmalarının ve ayaklanmalarının protestolarını sonucunda ortaya çıkmış bir durumdur denilebilir. Özellikle Filistinli ile İsrail arasındaki görüşmeler Ürdün'de İsrail müttefiklerinin hareket etmeleri, bunun yanında Filistin çevresindeki ülkelerin İsrail'e ittifak etmeleri Filistinleri zor duruma bıraktığı söylenebilir. Yine iyisin Kurtuluş örgütünün lideri Yaser Arafat ve İsrail dışişleri Bakanı Şimon Perez birçok görüşme yapmış bazı konularda ortaya çıkan sorunları ortadan kaldırmışlardır denilebilir fakat her ne kadar bu görüşmeler yapılmış olsa da hiçbir zaman İsrail verilen sözü yerine getirmiştir denilemez.

3.1.3. Oslo süreci

1992 Haziran seçimlerinde başa gelen İsrail Başbakan'ın İzak Rabin ABD ile ilişkilerinin sekteye uğramasından, ihtiyaç duyulan 10 milyar dolarlık para kredisinin temin edilmesi bakımından barış görüşmelerinin yeniden başlaması konusunda gerekliliği ortaya koydu. İzak Rabin Filistin'e özerk yönetim hakkı vaat bir anlatması sunarak bazı tavizlerin verilebileceğini ancak bu tavizlerin 1967 sınırlarına geri dönüşü kapsamadığını ifade etti (Rabino-vich, 2004: 43). Bu dönemlerde ABD seçim süreci tamamlanmış ve yeni kurulan

Demokrat Parti lideri Biil Clinton seçilmiş ve barış sürecinin önemine vurgu yapmıştır. ABD'nin yeni yönetimin bu konuda ki ısrarlarının başlıca sebebi olduğunu söylemekte yarar vardır. Başlıca ilk sebep Yönetimin Arap-İsrail barışını sağlaması demek, Arap müttefiklerinin İran ve Irak'a yönelik "kuşatma" politikasını desteklemeleri beklemektir. Başka bir unsur ise İsrail-Suriye ile İsrail-Filistin arasında sağlanacak uzlaşısı ile diğer Arap ülkelerde ki kışkırtıcı hareketleri sınırlayacağını düşünmesidir. Ayrıca ABD İzak Rabin gibi taviz vermeye hazır bir liderin kaçırılmayacak bir fırsat olarak değerlendirmesidir (Rabinovich, 2004: 43).

1993 Ocak ayında İsrail alışılmışın dışında bir yöntemle gayri resmi bir biçimde Norveç yönetiminin ev sahipliği ile Oslo'da Filistinli temsilciler ile bir araya geldi. Bu görüşmede Filistin tarafında Filistin Halk Kurtuluş Örgütü'nün Maliye Bakanı Ahmet Kurey ile İsrail adına ise iki tarih profesörünü yönlendiren Dışişleri Bakanı Yossi Beilin liderlik yapmıştır. Görüşmeler Norveç Yönetimi himayesinde Oslo'da yapıldığı için sürecin ismi olarak da anılmıştı. Oslo Görüşmeleri resmîyet kazanması ise Eylül 1993'ü bulmuştur. Görüşmede alınan kararlar neticesinde Filistin Halk Kurtuluş Örgütü İsrail'i tanımış, İsrail'de buna kayıtsız kalmayarak Filistin Halk Kurtuluş Örgütü'nü Filistin halkının temsilcisi olarak ilan etmiştir. 1993 yılının Eylül ayında ABD ve Rusya'nın katılımıyla Washington'da Prensipler Anlaşması imzalanmıştır (Uçarol, 2013: 717). Bu antlaşma ile alınan kararlar şunlardır;

- İsrail yönetimi Gazze ve Eriha'dan çekileceğini,
- Filistin'in Gazze ve Eriha bölgelerinde Geçici Özerk bir yönetim kurulmasına izin verileceği,
- Kurulan geçici özerk yönetim alanlarında ekonomik ve polis gücünün kurulması Filistin halkına bırakılacağına karar verilmiştir (Bayraktar, 2003: 151).

Prensipler anlaşması 4 Mayıs 1994 yılında gerçekleşen Gazze-Eriha antlaşması ile hayata geçmiştir. Antlaşma ile kısmen olsa da Filistin Yönetimi Batı Şeria ile Gazze Şeridi'ndeki kontrolü ele almıştır (Cleveland, 2008: 522). Bu antlaşma ile Filistin Meclisi oluşturulacak ve Filistin yönetimi demokratik seçimler aracılığı ile kendi Başkanlık seçimi yapılacaktır. Bunun sonucunda gerçekleşen 20 Ocak 1996 yılında Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'te toplam iki milyon Filistinli seçmenin oyuyla Filistin Halk Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat'ı başkan seçmiştir. Seçim sonuçlarına Filistin Halk Kurtuluş Örgütü'ne karşı muhalif kanat (Hamas-İslami Cihad) protestolar düzenlemiş ve sonuca itiraz etmişlerdir (Uçarol, 2013: 1012). İşçi Partisinden seçilen İsrail Başbakanı İzak Rabin'in aşırı popülist bir sağcı tarafından 14 Kasım 1995 yılında öldürülmesiyle barış süreci de duraksamaya gitti (Balpı-nar, 2012: 294-295). Rabin sonrası süreçte her ne kadar Barış süreci sürdürülmeye çalışsa da 1996 yılında seçimleri kazanan Netenyahu tarafından tam durduruldu. Ayrıca Neten-yahu yönetimi daha önce 1.intifada alınan kararları da (barış için toprak ilkesi) kabul etmemiştir.

3.2. İsrail'e Karşı Filistinli Arapların Alternatif Arayışları ve Filistin Kurtuluş Örgütü

Filistinlilerin bir felaket olarak nitelendirdikleri 1948 olaylarının travmasından kurtulup ulusal mücadelelerine sahip çıkmaları yılları aldı. Uyanışlarının ilk dürtüsünü, Filistin halkının ulusal kimliklerine ve yurtlarına sarsılmaz bağlılıkları oluşturdu. 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan önce Arap dünyasında meydana gelen en önemli gelişmelerden biri, etkilerini günümüze kadar sürdüren, Arap-İsrail mücadelesinin en mühim faktörlerinden biri haline gelen ve günümüzde Filistin halkının tek temsilcisi sayılan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (F.K.Ö.) kurulmasıdır (Wolf, 1995: 123-128).

Filistin meselesine kronolojik olarak bakılacak olursa, Filistin halkının yahudilere karşı mücadelesinin ta 1920'lere kadar gitmekle beraber, "İsrail Devleti"ne karşı örgütlü mücadelenin, 1955 yılında, Başkan Nasır'ın Gazze'deki Filistin'lileri komando eğitimine tabi tutarak bunları "Fedayin" adı altında İsrail'e saldırtması ile başladığı söylenebilir. Fakat "Fedayin" hareketi uzun ömürlü olmamış ve 1956 Savaşı'nda Gazze'nin İsrail tarafından işgali üzerine bütün "Fedayin" mensupları İsrail makamlarının eline geçmiştir. Filistin'lilerin bundan sonraki "Fedayin" yani komando örgütlenmesinin ikinci aşaması ise EL-Fetih'in kurulması olmakla beraber, bunu F.K.Ö. nün doğuşu izleyecektir. Filistin'in politik tavrını ortaya koyan ilk gizli örgüt olarak tanımlanabilecek EL-Fetih ve onun askeri kanadı olarak tanımlanabilecek EL-Asifa çoğunluğu mülteci kamplarında doğan yeni Filistin kuşağı tarafından kurulmuştur. Mülteci kamplarında kalan bu insanlar kendilerinden önceki kuşağın yapmaları gerekenleri Arap ülkelerinden bekleyerek büyük bir hataya düştüklerini anladılar desek doğru olur. Uluslararası bağış ve yardımlarla geçinmek zorunda bırakılmalarını büyük tepkiyle karşılayan bu genç kadın ve erkeklerin en önemli amacı, "Filistin'lilik bilinci ve kimliğini" diri tutmaktır.

Fetih sözcüğü (Arapçası "Fateh") "Filistin Kurtuluş Hareketinin Arapça karşılığı olan "Hareket el Tahrir el Vatani el Filistin"ın baş harflerinin ters okunmasından oluşuyor." EL Fetih'in askeri kolu olan EL-Asife ise "Fırtına" anlamına gelmektedir. EL-Fetih ve EL-Asifa'nın kurucuları arasında, Stuttgart Üniversitesi'nde lisans eğitimini tamamlamaya çalışan Hani el-Handan, Tahire Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı Eğitimi gören Faruk Esad Kaddumi, yine aynı üniversitenin İnşaat Mühendisliği Fakültesinde öğrenci olan Yaser Arafat, o sıralarda Kahire'de bulunan Halil el Vezir (Abu Cihad), Abu İyad, Abu Maher, Abu Mazim, Kemal Edvan ve Abu Yusuf Najjer sayılabilir. 1950'lerin başında önce Abu Cihad ile Yaser Arafat (Abu Ammar) bir araya geliyorlar ve daha sonra da kendilerine Abu İyad ve Faruk el-Kadumi katılıyordu. Bu kişilerin dışında kalan üç-dört kişilik küçük grup ta çeşitli Körfez ülkelerinde çalışmalar yapmakta, nasıl bir örgüt kurulması gerektiğini aralarında tartışmaktaydılar. Üniversiteden mezun olduktan sonra Kuveyt'e çalışmaya giden Abu Ammar ise, bu tartışma gruplarının aktif bir teorisyeni olarak ortaya çıkmaktadır (Habash ve Soueid, 1988: 86-101). Daha sonra inşaat

mühendisi olarak çalıştığı Kuveyt'deki işini bırakıp Kahire'ye geçen Arafat diğer arkadaşlarına katılır, böylece El-Fetih doğarmaktadır.

Yeni bir Filistin önderliği oluşturarak Filistin Milliyetçiliğini tekrar canlandıran El-fetih'in kurucularından Arafat'ın yaşamını değinilecek olursa, “1951 yılında, Kahire’de mühendislik eğitimi gören bir öğrencidir. 1953’te Süveyş Kanalı’nda İngiliz birliklerine saldırılar düzenleyen öğrencilere katılmıştır., 1952-56 yılları arasında Filistin Öğrenci Federasyonu başkanı iken, Müslüman Kardeşler ile bağları olmuş ve bu örgüt Nasır’a suikast girişiminde bulunduğundan 1957 yılında Mısır’da yasaklandığından Arafat ta Mısır’dan kaçmıştır. Bununla beraber adı Mısır hükümetinin kara listesinde bulunduğu için 1968’e kadar Mısır’a girmesi yasaklanmıştır.” (Armaoğlu, 1989: 221). Filistin halkının sorununun uzun süreden beri Araplaştığını, Arap-İsrail çelişkisi halini aldığını ve hiç bir zaman gerçekçi olarak ortaya konmadığını düşünen Arafat, Filistin’lilerin kendi kaderlerini tayin etme sorumluluğunu üstlenmeleri, kendi kavgalarını kendilerinin sürdürmeleri ve vatanlarını kurtarmaları gerektiğine inanmıştır. O’na göre tüm dünya Filistin’lilerin içinde bulunduğu kötü durum gösterilmeli, varlıkları kabul ettirilmelidir.

Bu doğrultuda kuruluşu izleyen yıllarda El-Fetih’in bazı üyeleri Cezayir ve başka ülkelere giderek askeri eğitime başladılar. Önceleri Filistin halkından bile gizli biçimde yürütülen yer altı çalışmalarını İsrail’in sınırlarında girişilen silahlı eylemler izlediyse de El-Fetih’in tam olarak ortaya çıkmasının 1967 yılına denk düştüğü söylenebilir. El-Fetih İsrail’e karşı il etkili gerilla eylemini 1 Ocak 1965’te gerçekleştirdiği gibi ilk bildirisini yine bu tarihte yayınlamıştır. El-Fetih örgütünün ilkelerine gelince, herhangi bir ülkedeki kurtuluş hareketinden farklı olmadığı söylenebilir: Bağımsız, özgür. Demokratik ve laik bir ülkeye sahip olmak. Daha geniş olarak, El Fetih tarafından saptanmış mücadele ilkeleri şöyle sıralanabilir.

“-Anayurdun kurtuluşu için tek yol devrimci şiddettir.

-Bu şiddet halk kitlesi tarafından uygulanmalıdır.

-Bu devrimci şiddetin amacı, işgal altındaki bütün Filistin topraklarından Siyonistlerin varlığını politik ekonomik ve askeri olarak silmektir.

-Devrimci eylem herhangi bir devletin ya da partinin kontrolünden bağımsız olmalıdır.

-Devrimci eylem uzun süreli olacaktır.

- Devrim özünde ve başlangıç olarak Filistin kaynaklı, yayılma ve uzantılarında ise Araptır.” (Turki,1986: 113).

Filistin Kurtuluş Örgütü ise, 28 Mayıs - 3 Haziran 1964 günlerinde Kudüs’ün Arap kesiminde yapılan, 422 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen mültecilerin ilk kongresinde kurulmuş ve bu örgütün anayasası mahiyetinde olmak üzere yirmi dokuz maddelik

“Filistin Milli Misakı” (el Misak el Vatan el Filistin) kabul edilmiştir. Filistinlilerin bu ilk kongresinde kabul edilen Milli Misak’a göre, Filistin, İngiliz mandası zamanındaki Filistin topraklarıdır ve bu toprak bir “Arap Anavatanı”dır Yeni bu Misak’a göre, Filistin Halkı ‘‘Arap Birliği’’ne inanmaktadır. Arap Birliği ile Filistin’in kurtuluşu; birbirini tamamlayan iki temel hedeftir. Filistin’in kurtarılması bir bütün olarak Arap milletin sorumluluğundadır. Filistin’in kurtarılması, bir meşru savunma olup bu bakımdan da, Filistin’in 1947’deki taksim kararı ile 1917 Balfour Deklarasyonu geçersiz ve hükümsüzdür (Harkabi ve Louvish, 2017: 76-79).

Kuruluşunun hemen ardından Arap Ülkeleri Birliği’ne üye olarak kabul edilen ve genel sekreterliğine Ahmet Şukeyri getirilen F.K.Ö.nün ana organları Ulusal Konsey, Merkez Konsey, Yürütme Kurulu, Ulusal Fon ve Filistin Kurtuluş Ordusu ile ilgili anayasa ve tüzükler oluşturulmuştur. Böylelikle F.K.Ö.nun temel organ ve tüzükleri belirlenmiştir. İlk toplantı, Filistin Ulusal Konseyi’nin ilk toplantısı olarak kabul edilmiş; Konsey, F.K.Ö.nun en yüksek siyasal organı Filistin Parlamentosu olarak benimsenmiştir (Rubenberg, 1983: 54-78). F.K.Ö.nün en önemli organı Filistin Parlamentosuna eş değer olan Ulusal Konsey’dir. Anayasal olarak, F.K.Ö.nun siyaset ve programlarını oluşturan en yüce yetkili durumdaki Ulusal Konsey’in görev süresi iki yıldır.

Ulusal Konsey tarafından seçilen Yürütme Kurulu üyeleri ise sürekli toplantı halindedirler, tam zamanlı olarak çalışırlar. F.K.Ö. Yürütme Kurulu, Ulusal Konsey’e karşı, Konsey’in belirlediği siyaset, plan ve programların yürütülmesiyle ilgili olarak toplu ve kişisel sorumluluk altındadır. Bu kurulun dört ana işlevi vardır: Resmi olarak, Filistin halkını temsil eder, F.K.Ö.nün çeşitli organlarını denetler, Ulusal sözleşmeyle çelişkili olmaması koşuluyla yönergeler, programlar belirler, kararlar alır, F.K.Ö.nün mali siyasetini yönetir ve bütçeyi hazırlar. Genel olarak ifade edildiğinde, F.K.Ö.nün bütün yüklenimlerini Ulusal Konsey’in kabul ettiği kararlar doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışır (Fiorino,1995: 135-136). Ulusal Fon ise, Yürütme Kurulu’nun hazırladığı veya Konsey’in kabul ettiği bütçeye göre belirlenen bütün gelirleri toplar ve F.K.Ö. ile organlarının harcamalarını denetler. Fon gelirlerinin sağlandığı başlıca kaynaklar şunlardır:

- 1) Filistinlilerden yaşadıkları Arap ülkelerinde toplanan sabit vergi,
- 2) Arap hükümetlerinin ve halkın mali katkıları,
- 3) Arap hükümetlerinin ve dost ulusları verdiği borçlar ve sağladıkları katkılar,
- 4) Konsey’in kabul edeceği ek kaynaklar.

İlk Ulusal Konsey’in Birleşik Arap Kumandanlığı işbirliği ve eşgüdümünde özel askeri birlikler kurulması kararıyla oluşturulan Filistin Kurtuluş Ordusu ise, F.K.Ö.nün askeri kuvvetini teşkil etmektedir. Fakat bu nokta da belirtilmelidir ki, F.K.Ö. hakkında uyandırılmak istenen kanının aksine, askeri olmaktan çok siyasal bir kuruluş izlenimini

vermektedir. (Lamb ve Tucker, 2019: 67-73).

Gerçekten de F.K.Ö. pek çok aşama ve bunalımdan geçerek, bugünkü durumunu almıştır. Tarihsel süreç içinde ele alınacak olursa F.K.Ö. nün gelişerek, dünya üzerindeki tüm Filistin'lilerin sözcüsü durumunu almasında, Filistin Kurtuluş gruplarının ilki olan El-Fetih'in rolü büyüktür. (Batovic, 2010: 91). Şöyle ki, Önceleri ülkelerini Arap Birliği Kuvvetlerince kurtarmayı düşünen El-Fetih üyeleri, 1958 yılında Mısır'la Suriye arasında kurulmuş bulunan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin 1961 yılında yıkılması ve 1962 yılında Cezayir Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması üzerinde bu tutumlarını temelden değiştirerek Arap Devletlerine dayanmak yerine, "Silahlı Halk Savaşı'na başvurdular. Zira bu iki olayla Arap Birliği düşleri yıkıldığı gibi örgütlü bir halk savaşının büyük bir emperyalist devletlere karşı bile başarılı olabileceğini görmüşlerdi.

Bu gelişmeler üzerine, silahlı mücadeleye girişen El-fetih, ülkesini işgalden kurtarmak için bir Filistin çabasını örgütlemeye koyuldu. İsrail ile silahlı çatışmaya girmeyi amaçlayan El-Fetih bu doğrultuda Komando saldırılarını yoğunlaştırdı. Ancak, 1967 Savaşı sonrasında, Batı Yakası ve Gazze Şeridi'nin insan ve toprak kaynağı elinden çıkan El-Fetih, iyi örgütlenmiş fakat küçük bir grup olarak kaldı. Bunun üzerine stratejisinde değişikli yapan El-Fetih, İsrail'e saldırıp, sonra Arap ülkelerine sığınma yoluna gitti, böylelikle Arap orduları onları koruyabilecekti. Arap orduların kendi ülkelerini bile koruyamadıkları ortaya çıkınca, bu stratejilerinde de değişiklik gerekti. Bunun ötesinde, 1967 Savaşı, Filistin Kurtuluş hareketini de parçaladı ve El-Fetih Filistin'in kaynaklarını başka gruplarla paylaşmaya başladı. Bunun ardından, Arap Milliyetçi Hareketi'nin Filistin kolu olarak örgütlenmiş bulunan Geriye Dönüş Yiğitleri ile İntikam Gençliği ve Filistin Kurtuluş Cephesi isimli grupların birleşmesi sonucu, iki Filistin'li Hristiyan Tıp doktorunun, George Habbash ve Vedii Haddad'ın önderliğinde "Filistin'in Kurtuluşu İçin Halk Cephesi" (FKHC) kuruldu. (Alexander,2021: 21-29).

"Arap Milliyetçi Hareketi'nin bir uzantısı sayılabilecek olan Filistin Halk Kurtuluş cephesi, Filistin direnmesinin en doğurgan örgütü oldu." (Çandar,1976: 114) FKHC'den iki önemli örgüt doğdu: Ahmet Cibril önderliğinde 1969'da kurulan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Genel Komutanlığı ve Nayif Havatme tarafından gene 1969'da kurulan Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi.1967 Savaşı'ndan sonra El-Fetih ve FKHC adı sık sık duyulmaya başlandı. 1968 yılında Suriye kendi Filistin örgütünü, yine Saika'yı (Halk Kurtuluş Savaşının Öncüleri), kurunca Filistin örgütlerinin sayısı artmaya başladı.

21 Mart 1968'de İsrail ordu birliklerinin düzenlediği Krameh Operasyonunda, Filistin'lilerin yerlerini terk etmeyerek direnişlerini ortaya koymaları Filistin kurtuluş hareketi içindeki dört önemli güç merkezini ortaya çıkardı. El-Fetih en geniş ve etkili gerilla grubuydu. FKHC Marksist ideolojisi yüzünden prestij kazanmış ise de, üye sayısı daha ulusçu görünen El-Fetih kadar değildi. (Alexander,2021: 24). Bunların yanında, Suriye ve diğer Arap devletlerinin kendi örgütleri vardı. İçlerinde en etkilisi Suriye'nin Saika'sıydı. F.K.Ö. ise, 1964'te Filistin'in meşru temsilcisi olarak kurulmasına karşın,

Arap dünyasınca Nasır'ın Filistin hareketi içindeki aracı olarak değerlendiriliyordu.

1969 yılına gelindiğinde, Filistin hareketini kendi denetiminde birleştirebilecek kadar güçlenen El-Fetih, en çok tanınan ama 1967 yenilgisiyle inanırlılığını yitiren F.K.Ö.nun bir durumundan yararlanmak istiyordu. Karamah olayından sonra hızla güçlenmeye başlayan Fedayin aracılığıyla bu işi daha kolay gerçekleştirebilirdi. Toplanan Filistin Ulusal Kongresi'nde El-Fetih, F.K.Ö.nun denetimini ele geçirdi ve Yaser Arafat'ı Yürütme komitesi Başkanlığına getirdi. Ancak, El-Fetih'in tüm Filistin hareketini F.K.Ö. altında birleştirme çalışması, öteki grupların özerklik istekleri ile karşılaştı. 1970'de Filistin ile Ürdün arasında ortaya çıkan ve Filistin'lileri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakan anlaşmazlık ve çatışmaların ardından bir çok Filistin örgütünün F.K.Ö. ne egemenlik ve meşruluk tanınması sonucunu doğurmuştur. Bugüne kadar da hareketin yapısından çok çeşitli grupların bağlılığının. F.K.Ö. nün gücünü oluşturduğu ve bütün Filistin halkının temsilcisi durumuna yükselttiği söylenebilir. (Azoulay, 2021: 161).

B.M. Genel Kurulu'nun 22 Kasım 1974'te kabul ettiği üzere dört buçuk Milyon Filistin'linin tek meşru temsilcisi durumuna gelen F.K.Ö.un bugünkü durumuna gelmesinde Yaser Arafat'ın rolü oldukça büyüktür.F.K.Ö.nün başına geçmesiyle birlikte, zorlu bir döneme de ayak basan Arafat, 1970 Ürdün İç Savaşı'nda Filistin mücadelesinin yaşamı için savaş vermiş, 1982 Lübnan işgalinin ardından 1983'te Suriye'ye karşı yıllardır bütünlüğünü korumayı başardığı El-Fetih ve F.K.Ö. nün parçalanması üzerine kendisine karşı ayaklanan Filistin'li güçlerin saldırısı karşısında ayakta kalmayı başaramıştır (Çandar,1984: 265)

Arafat'ın Filistin mücadelesine vurduğu damga öyle belirleyicidir ki, onun F.K.Ö. nün önderliğinden indirilmesi, Filistin mücadelesinin yenilgiye uğraması ve silinmesiyle; güç duruma düşmesi, Filistin mücadelesinin dünya politikasında etkisini yitirmesiyle eş anlamlı kabul edilmektedir. Arafat'ın Filistin Halkını kendi ismi ve önderliği çerçevesinde birleştirdiği söylenebilir (Frisch,2010:47-49). Sonuç olarak görülmektedir ki, amacı Filistin'in kurtuluşu olan F,K:Ö., zamanla Filistin toplumu içinde ve uluslararası platformlarda meşruluğunu güçlendirmiş, buna bağlı olarak artan sayıda Filistin örgütünün katılımıyla birlikte Filistin halkının tek ulusal örgütsel çerçevesi durumuna gelmeyi başarmıştır.

3.3. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Kurulması ve Yapısı

Filistin halkının Yahudilere karşı yürüttüğü mücadele 1920'li yıllara kadar uzanmaktadır. İlk Filistin direniş hareketi 1948 savaşı öncesinde ve sonrasında ortaya çıkmıştır. 1950'lere gelindiğinde Filistin direniş hareketinin belkemiğini oluşturan El fetih ve Filistin Kurtuluş Örgütü Halk Cephesi (FKÖ) adında iki grup ortaya çıkmıştır. FKÖ, gücünü Marksizm'den ve Arap birliği akımından almıştır. El Fetih ise gücünü Mısır'daki Filistinli öğrencilerin bulundukları ortamdan almış ve yalnızca Filistin'in kurtuluşuna odaklanmıştır (Shamsutdinova, 2012: 33). Çalışmanın önceki bölümlerinde FKÖ'nün

kurulması süreci ayrıntılı şekilde ele alındığı için şimdilik bununla yetinilmiş ve FKÖ'nün yapısı ve kurumsallaşması süreçlerine geçilmiştir.

FKÖ'nün temelleri 13-16 Ocak 1964'te Kahire'de toplanan Arap zirvesi ile atılmıştır. FKÖ'nün kurumsal hale gelmesi sürecinde Arap ülkeleri Filistinlileri mücadele açısından yetiştirebilmek için askeri okullarda öğrenim görmeleri talebinde bulunmuşlardır. Örgütün finanse edilmesi için Filistin milli fonu adında bir fon oluşturulmuştur. Ayrıca Filistin halkına meslek birlikleri ve sendika kurmaları çağrısında bulunmuş askeri kampların derhal açılması gerekliliği dile getirilmiştir (www.middleeast.org.ua). Örgütün anayasası olma fonksiyonu taşıyan 29 maddeden oluşan Filistin Ulusal Misakı kabul edilmiştir. Bu belgede Yahudilerin yurt kurma hakkına sahip olmasının karşısında Filistinlilerin de yurt kurma hakkı açıklanmıştır (Qurie, 2008: 334). Filistin kurtuluş açısından oldukça önemli görülen bu belge FKÖ'nün milletlerarası düzeyde meşru savunmaya ve milli mücadeleye başvurma gerekçelerini de açıklamıştır. Misakın kabul edilmesi örgüt liderleri açısından ve bütün Filistinliler açısından oldukça önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Böylece milli mücadele artık yalnızca BM protokolüne bağlı olarak değil örgütün anayasal statüsünü taşıyan belgede de yer almış ve bu ulusal savunma Filistinlilerin kendi kaderini tayin etme hakkını kullanarak mücadele yürütme kararlılığını ortaya koymuştur (Shamsutdinova, 2012: 35).

FKÖ'nün kurulmasıyla Filistin direniş hareketi yeni bir yasal statüye kavuşmuştur. Bu anlamda Siyonist rejimin etnik temizlik uygulayan yönetiminden kurtulmak için meşru savunma hakkına dayalı hareket edilecek yasal zemin oluşturulmuş ve kendi topraklarında işkence gören Filistin halkının çıkarları yasal zeminde savunulmuştur. Örgütün kurulmasına Arap ülkeleri destek olmuştur (Gökçınar, 2009: 106-108). Bu durum FKÖ'ye bağlı orduların klasik Arap askeri orduları şeklinde yapılanmasına neden olmuştur. Örgütün kurumsal yapısı biraz karmaşıktır. Buna göre örgüt öncelikle coğrafi prensibe dayalı şekilde kurulduğu için 1968 yılından bu yana teşkilatın içinde farklı gerilla grupları bulunmaktadır. Örgüt İsrail'i bir devlet olarak yok etmeyi Filistin'deki Yahudi grupları geri koymayı ve demokratik ve laik bir devlet oluşturmayı amaçlamıştır. Bu amaçlara ulaşabilmek için İsrail'e yönelik silahlı mücadeleye girişilmesi gerektiğini ve bu süreçte gerilla gruplarının saldırılarının kullanılması gerektiğini savunmuştur. FKÖ, aynı zamanda diğer grupların çatı örgütüdür. Örgütün üst çatısı ise Filistin Ulusal Konseyidir. Filistin parlamentosu ile eşdeğer konumda olan bu konsey, örgütün en temel organıdır. Konsey üyeleri Filistin birlikleri, askeri gruplar, önde gelen Filistin liderleri ve meslek örgütleri ile yapılan görüşmeler sonucunda belirlenmektedir. Dolayısıyla konsey Irak, Kuveyt, katar, Ürdün, Suriye ve Mısır hükümetlerinin belirlediği 242 üyeden oluşmaktadır. Konsey örgütün programlarını ve siyasetini belirleyen üst düzeydeki kuruldur (Shamsutdinova, 2012: 36). Ulusal konseyinin temel amacı Filistindeki partileri desteklemek ve Yürütme Komitesi'nin gerçekleştireceği planlamaları yapmaktır. Yürütme Komitesi üyeleri ise 15 kişiden fazla olamamaktadır. Bu sayıya komite başkanı da dahildir. Yürütme Komitesi bilgilendirme, uluslararası ilişkiler, bilgi toplama, işgal

edilen toprakların sorunlarının çözümü konusunda çalışmalar yürütme, kültür, eğitim ve savunma konusundaki sorunları çözmek gibi vazifeleri üstlenmiştir. Yürütme Komitesinin temel fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Halloum, 1988: 89):

- Filistin toplumunu resmi olarak temsil etmek.
- FKÖ'nün farklı oluşumlarını ve organlarını kontrol etmek.
- Gereken direktifleri yazarak programlar oluşturmak.
- FKÖ'nün kurumsal yapısı ile ilgili gereken kararları almak ve bu kararların Filistin ulusal misakına uygunluğunu denetlemek.
- FKÖ'nün maddi denetimini yaparak bütçe oluşturmak.

FKÖ, kurulmasından sonra ilk olarak Çin, daha sonrasında ise Arap ülkeleri tarafından tanınmıştır. Arap ülkeleri örgütün kendi kontrolü altında bulunmasını ancak bağımsız çalışmasını istemiştir (Gökçınar, 2009: 107). FKÖ'ye bağlı veya ondan bağımsız, bazen örgütü destekleyen ve onunla bağlarını sürdüren bazı Filistin direniş örgütleri bulunmaktadır. Bu aşağıda tartışılmaktadır.

3.3.1. Müslüman Kardeşler

Müslüman kardeşler hareketi Hasal El Benna tarafından Mısır'da kurulmuştur. Başlangıçta İslami hareket olarak kurulan bu yapılanma zaman içerisinde siyasal güce dönüşmüş ilk teşkilattır. Filistin'deki siyasal İslami hareketlerin kökeni 20. yüzyılda ortaya çıkan Müslüman kardeşlere dayanmaktadır. Şeyh İzzettin El Kassam öncülüğünde 1928'de kurulan Müslüman Kardeşler Örgütü İslami düşünceye dayanan ilk direniş hareketidir. Üyelere İhvan adı verilmektedir (Burhan, 2006: 74).

Dini alim olan Şeyh Kassam Reşit Rıza, Abduh ve Afgani gibi bazı İslami hareket düşünürlerinden etkilenmiştir. Bu durum Kassam'ın Filistin halkı için yaptığı çalışmaların temelini oluşturmuştur. Kassam birçok köye medrese, cami ve mescit açmış bunun yanında gerilla örgütleri kurmuştur. 1936 yılında Yahudi devletinin kurulmasını öngören Peel Komisyonu raporuna karşı çıkan Müslüman kardeşler daha da güçlenmiş ve Yahudilere karşı çatışmıştır. Bu durum Müslüman Kardeşler'in daha aktif rol almasına neden olmuştur. 1945 yılında ise Müslüman kardeşler resmi olarak Kudüs'te ofis açmıştır. Bu durum örgütün hızla büyümeye başlaması ortam hazırlamıştır. Nitekim 1947'de örgütün şubesi 25'e çıkmış üye sayısı ise 20.000'i bulmuştur. 1948 yılında İsrail devletini kuran Yahudilere tepki gösteren ve bu tepki ile birlikte ortaya çıkan gerginliklerde taraf olan Müslüman kardeşler aktif mücadeleye devam etmiştir. Örgütün bu denli hızlı büyümesi Mısır'da endişe yaratmış ve örgütün etkisizleştirilmesine yönelik girişimler başlamıştır. Bu girişimlere rağmen örgüt Gazze'deki etkinliğini ve gücünü korumuştur (Burhan, 2006: 74).

3.3.2. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi

1962'de Arap Ulusal Hareketi Mısır başkanı Nasır'ın etkisinden çıkarak hareket içinde farklı örgütlenmeler ortaya koymuştur. Nayef Havetma ve George Habbaş liderliğinde Filistin Kurtuluş Cephesi'ni kurmuştur (Boran, 2006: 91). Arap milliyetçi hareketi FKÖ'den ayrılmış ve Filistin ulusal kurtuluş cephesini oluşturarak 1964 yılı kasım ayından sonra İsrail'e yönelik farklı saldırılar yürütmüştür. 1967 yılında örgüt adını Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) olarak değiştirmiştir (Gökçınar, 2009: 109). FHKC, 1961'de gerilla eğitimlerine başlamıştır. 1969'daki kongresinde ise kendisini Leninist- Marksist bir örgüt olarak ilan ederek komünist bir kimliğe kavuşmuştur. Gerçekleştirdiği uçak kaçırma eylemi ile uluslararası alanda adını duyurmuştur. Filistin'in bölünmesine karşı çıkan örgüt Yahudi ve Arap halklarının barış içerisinde birlikte yaşayacakları tek bir Filistin devleti kurmayı temel hedef olarak benimsemiştir. Ayrıca İsrail'e karşı yürüttüğü eylemler ile Filistin mücadelesini dünya genelinde en fazla tartışılan konu haline getirmeyi başarmıştır (Shamsutdinova, 2012: 42-43).

3.3.3. Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi

Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi (FDHKC) FHKC'den 1969'da ayrılarak kendisini bağımsız bir siyasal hareket olarak tanıtmıştır. Örgütün lideri hristiyan Naif Havatmeh'dir. FHKC'sinin ikiye bölünmesi bazı ideolojik anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Örgüt kendisine düşman olarak Siyonistleri tanımlamış ve diğer teşkilatları Arap ülkelerinin verdiği tepkileri yeteri kadar değerlendirmemekle eleştirmiştir. Marksist ve Leninist düşünceleri benimseyen bu hareket Filistin halkının taleplerinin ancak işçi sınıfının devrimi ile gerçekleşebileceğini düşünmektedir. FDHKC, savunduğu düşünceye göre Filistinli çalışan ve çiftçi sınıfı Arap ve Yahudi halkı için demokratik bir devlet kurmalı ve Arapları emperyalizm ve siyonizmden kurtarmalıdır (www.middleeast.org.ua).

FDHKC üyeleri kendilerini elit bir insan sınıfı olarak sunmak isterken aynı zamanda bu halktan ayrılmamaları ve halkla birlikte olmaları gerektiğini savunuyorlar. Ayrıca Amerika'ya karşı olduğunu açıkça ifade ediyor ve Filistin kurtuluş hareketini dünya çapında bir ulusal kurtuluş mücadelesi olarak görüyorlar. Emperyalizme ve ırkçılığa karşı mücadele eden hareketin yanında olduklarını açıklayan bu grup, Arap dünyasındaki tüm muhafazakar rejimlerin Filistin devriminden önce ortadan kaldırılması gerektiğini savunuyor. 1977 baharında, Filistin Ulusal Konseyi'nin bir toplantısında, Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi, İsrail'in kontrolü dışındaki herhangi bir alanda bir Arap devleti yaratma fikrini öne sürmüştür. 1979 yılında bazı destek güçlerinin FDHK'ye katılmasıyla halen Filistin Kurtuluş Örgütü Yürütme Komitesi üyesi olan grup hızla büyümeye başlar ve aşırılıkçı örgütlerle işbirliğini genişletmiştir. 1970-1980'lerde FDHKC grubu, İsrail'in işgal ettiği topraklarda silahlı operasyonlarına devam etmiştir. Küçük patlamalar, el bombalarının kullanılması ve rehin alınması Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi'nin tipik faaliyetleri olarak kabul edilmektedir. 1980'lerin sonu ve

1990'ların başında gerçekleşen barış görüşmeleri sonucunda örgütün bir bölümünün siyasi bakış açısı değişmiştir (Shamsutdinova, 2012: 44).

1991'de FDHKC iki gruba ayrılmıştır. İlk grup Arafat'ın destekçileri olan ve tüm barış görüşmelerine reddeden FKÖ'den ayrılan gruptur. Bu grup 1993'te imzalanan ve çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesine vurgu yapan deklerasyonu benimsememiştir. Grubun eylemleri İsrail, Yakın Doğu, Lübnan ve Suriye'nin işgal ettiği topraklarla sınırlı kalmıştır.

3.3.4. Filistin İslami Cihad

Filistin'in Kurtuluşu İçin İslami Cephe olarak da bilinen Filistin İslami Cihad Örgütü 1986 yılında Fethi Shikaki tarafından kurulmuştur. Ayrıca 1970'lerde Müslüman Kardeşler'in Filistin kanadının bir parçası olan, İslami Hareket adı altında faaliyet gösteren ve hareketten ayrılan Abdülaziz Udeh de İslami Cihat Hareketi'ne katılmıştır. Bu durum Abdülaziz Udeh ve İbrahim Şikaki'nin hareketinin liderleri olarak kabul edilmelerini sağlamıştır. Genellikle Gazze'de örgütlenen bu grup daha sonra Batı Seria'da taraftar bulmuştur. Grup ideolojik anlamda İzzettin Kassam, Seyit Kutup ve Hasan El Bannanın düşüncelerinden esinlenmiştir. Bu örgüt de HAMAS gibi Filistin'in bir bütün olduğunu ve herhangi bir parçasından taviz verilmeyeceğini İsrail'in bu topraklardaki varlığının tamamı ile gayrimeşru bir varlık olduğunu öne sürmektedir (Boran, 2006: 144).

3.3.5. Hamas

Hassan Al-Benna önderliğinde Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün bireysel üyeleri tarafından 1987 sonlarında Filistin'de oluşturulan örgüt olarak bilinen İslami Direniş Hareketi (HAMAS), Müslüman Kardeşler'in Filistin kolu olarak da biliniyor. Siyasal İslam ideolojisine dayanan bir grup FKÖ'nün rakibi bir oluşum olarak görülmektedir.. FKÖ'nün Müslümanları ve Filistinlileri temsil etmekten uzak kaldığı İsrail'e yönelik mücadelelerde pasif davrandığı gibi gerekçelerden hareketle kurulana Hamas, Filistin'in bağımsızlığı için cihat ve silahlı mücadele yöntemini benimsemiştir. Bunun için Müslüman kardeşler örgütünün ılımlı olan grubuyla anlaşmazlık yaşamıştır. İsrail ile yapılan barış görüşmesini doğru bulan FKÖ'nün anlaşmaya karşı tavrı Filistin'deki işgalin sürdüğü ve herhangi bir değişikliğin olmadığı gerekçesiyle Hamas tarafından kabul edilmemiş ve kendisi ile birleşme çağrısını yanıtsız bırakmıştır (Shamsutdinova, 2012: 47). Son yıllarda Hamas Filistin'de yaşanan halk ayaklanmalarının kontrolü elinde tutarak FKÖ'nün etkinliğini azaltmıştır. Bunun için bölgede faaliyetlerini yürüten batılı ülkeler ile İsrail açısından ciddi bir tehlike olarak algılanmaktadır (Matthew Ross, 2006: 108).

3.4. 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Getirdikleri

“1948-49 Arap-İsrail savaşı İsrail'in bir kuruluş savaşı idi. 1956 Süveyş savaşı ise, Mısır ile Batıyı karşı karşıya getiren savaş olmuş ve İsrail bir bakıma “yardımcı” veya “yan

kuvvet” rolünü oynamıştır. 1967 Arap-İsrail savaşı ise, İsrail ile Bütün Arap dünyasını karşı karşıya getiren ve neticeleri bakımından da Ortadoğu’da tesirlerini günümüze kadar devam ettirecek yeni bir dönem açmıştır.” (Armaoğlu,1989: 199).

1967 savaşının atmosferinin çizilebilmesi için, 1956 Süveyş savaşından 1967 yılına kadar olan on bir yıllık döneme ana hatlarıyla değinmek yararlı olacaktır. Şöyle ki, bu dönemin yapısına bakıldığında iki unsura dayandığı görülmektedir: Dönemin birinci yarısı Doğu-Batı çatışmalarının yoğun olduğu ve bu çatışmanın özellikle Ortadoğu üzerinde yoğunlaştığı yılları kapsamaktadır. Dönemin ikinci yarısı ise, bir “yumuşama” sürecinin Doğu ve Batı Blokları arasındaki ilişkilere hakim olmaya başladığı bir safha olarak ortaya çıkmaktadır.

1962 Küba Krizi ve 1961’den itibaren iyice sertleşen ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin Sovyet Rusya’dan kopmasına neden olan Moskova-Pekin çatışması milletlerarası politikada yumuşama ihtiyacının doğmaya başladığı dönemin ikinci yarısını şekillendiren başlıca olaylardır (Aydın,2000: 103-139). 1960’ların başından itibaren Ortadoğu’nun iç gelişmelerinde ve bölge politikasında yeni bir unsurun aktif olarak rol oynadığı görülmektedir: Arap Baas Sosyalist Partisi. Bu parti, gerek Suriye gerek ise Irak’ın iç politikalarına hakim olmuş bunun sonucu olarak ta Nasır’ın Arap dünyasındaki faaliyetlerine ağırlıklı etkiler yapmıştır.Bu parti, Ortadoğu açısından oldukça olumsuz bir gelişmeye neden olacak ve Arap Birliği’ni gerçekleştirme teşebbüsü sonuçsuz kalacaktır. Zira Baasçılar Nasırcıların eşit olarak temsil edilme isteğine büyük bir ısrarla karşı çıkacak; böylelikle Irak, Suriye ve Mısır liderlerinin 7-17 Nisan 1963 günlerinde Kahire’de yaptıkları Müzakereler sonunda oluşturulan Birleşik Arap Cumhuriyeti Federasyonu, deyim yerindeyse ölü doğan bir çocuk olmaktan ileri gidemeyecektir (Kaufman ve Arkadaşları ,1979: 56-59).

1967 Savaşı öncesinde bir diğer önemli gelişme, varlığını günümüze kadar sürdürecektir olan F.K.Ö. nün kurulmasıdır. F.K.Ö. nün ortaya çıkışı, İsrail açısından 1962 yılından başlayarak önemli bir değişime neden olacaktır. 1956 Savaşından sonra komşuları ile olan mütareke sınırlarında hiçbir zaman eksik olmasa da, büyük ve ciddi krizler haline gelmeyen çatışma ve çarpışmalar, bu tarihten itibaren önemli sonuçlar doğurmaya başlayacaktır. Gerçi bu değişimde El-Fetih ve F.K.Ö. nün etkisi olduğu kadar 1962 yılında Cezayir milliyetçiliğinin Fransa’ya karşı yürüttükleri mücadele sonunda bağımsızlıklarını kazanmalarının da önemli bir etkisi olduğu belirtilmelidir. (Altuğ, 1970: 302).

Sonuç olarak, 1967 yılı ortaları geldiğinde aslında ne Mısır ne de İsrail savaşı düşünüyordlardı, Mısır, 1956 Savaşı’ndan aldığı derse sıkı sıkı sarılmış olduğu gibi, iyice hazırlanmadan ve milletlerarası atmosfer elverişli duruma gelmeden olayların peşine takılıp İsrail ile bir maceraya sürüklenmemeye özellikle dikkat etmekteydi. İsrail ise, 1967 yılının ne savaş ne barış yılı olacağını düşünüyordu (Bird,2010: 102-109). Hatta öyle ki, sınır çatışmalarının artması ve İsrail-Suriye ilişkilerinin gerginleşmesi üzerine,

karşı bir askeri harekatı düşünmeye başladıklarında dahi, İsrail'iler Mısır'ın bir tepki göstermeyeceğine inanıyorlardı.

Fakat aksine Suriye meselesi, savaşı ateşleyen kıvılcım oldu. Burada Sovyet Rusya'nın rolüne de değinilmelidir. 13 Mayıs günü Kahire'ye gelen Sovyet Parlamento Heyeti, Nasır'a İsrail'in Suriye Sınırlarına 11-13 Tugaylık bir kuvvet yığdığını söyledi. Sovyetler bu bilgileri aynı zamanda Suriye'ye de vermiş olacaklar ki, Nasır'a göre Suriye'liler de kendisine İsrail sınırlarında 18 Tugay tesbit ettiklerini ve İsrail'lilerin yoğun yığınak yapmakta olduğunu bildirmişlerdir. Bu olaylar sonucunda, Nasır'ın tutumu birdenbire sertleşmiştir. Nitekim Sovyetlerin bu haberinin ardından 14 Mayıs'ta Mısır Silahlı kuvvetleri en yüksek alarm durumuna geçirildiği gibi 16 Mayıs'ta da Mısır ve Suriye'de olanağanüstü hal ilan edildi. Suriye ve Mısır İsrail sınırına 17 Mayıs'ta da asker yığarken, Ürdün de seferberlik ilan etti.

18 Mayıs'ta Mısır hükümeti, B.M. Genel Sekreterliğine gönderdiği telgrafta, Mısır-İsrail sınırında bulunan ve Mısır'ın isteği üzerine yerleştirilmiş olan B.M. Barış Gücü kuvvetlerinin (UNEF) geri çekilmesini istedi. Bu durum karşısında, B.M. Genel Sekreteri 18 Mayıs akşamı B.M. Kuvvetlerine geri çekilme emri verildi (Altuğ, 1970: 308).

İsrail de ihtiyatları silah altına almaya başladı. Buna karşılık, Mısır, Suriye ve Ürdün'den sonra Irak ve Kuveyt de seferberlik ilan etti. Öte yandan 21 Mayıs'ta F.K.Ö. lideri Sukeyri de sekiz bin kişilik Filistin Kurtuluş Ordusu'nun Mısır , Suriye ve Irak silahlı kuvvetlerinin emrine girdiğini açıkladı.

22 Mayıs'ta, Nasır, İsrail'in Akabe Körfezi'nden Kızıldeniz'e çıkışını sağlayan Tiran Boğazının kapadığını ilan etti. Bu sırada Mısır'ın İsrail gemilerine Süveyş Kanalı'nı da kapadığı eklenmelidir. İsrail başta olmak üzere bütün Batı dünyasında tepki ile karşılanan Nasır'ın bu davranışının ardından, İsrail Büyük devletler nezdinde teşebbüslerde bulundu, İngiltere ve Fransa yetkililer ile görüşen İsrail sorunu barışçı yollardan çözme taraftarı olduğu vurguladı (Bass, 2004: 120-127).

25 Mayıs'ta Amerikan halkına yaptığı konuşmada, Akabe'yi bir su yolu saydığını ve bu su yolunun kapanmasını hukuka aykırı olduğunu belirten Amerikan Başkanı Johnson, bölgedeki tüm milletlerin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumaya kararlı olduğunu da ekleyerek İsrail'in yanında yer aldığını da açıkça ortaya koydu (Gross, 1984: 1149-1169). Başkan Johnson'ın bu konuşmasına karşılık olmak üzere, Sovyet hükümeti ise 23 Mayıs'ta sert bir açıklama yaparak İsrail'e çattığı gibi, savaş halinde Arap Ülkelerini destekleyeceğini bildirdi.

Durum böyle iken İsrail 5 Haziran sabahı ilk saldırıyı yaptı. Fakat bu saldırı Arapların akıllarından hiç geçirmediikleri bir şekilde oldu, daha ilk günden hezimetlerini hazırladı. Birden bire patlak veren savaşta başlıca rolü uçaklar oynamıştır. Araplar Tel-Aviv ve Hayfa dahil İsrail hedeflerini bombalarken İsrail Uçakları da komşu Arap başkentlerindeki sivil hedeflerle birlikte askeri ve sınai merkezlerini bombalamıştır

(Türkkan,1973: 81) .9 Haziran'da Golan tepelerine saldıran ve bir gün içinde Kuneitra kenti de dahil olmak üzere belgeye egemen olan İsrail birlikleri, bu arada Ürdün askerlerini Batı Şeria ve Kudüs'ten geriye atmaya başlamışlardı. Bu koşullar altında savaşın başlamasından bir hafta sonra İsrail'in bir ateş-kes sağlaması güç olmadı.

3.5. Birleşmiş Milletlerin Barış Çabaları: 242 Sayılı Karar

B.M.in 1967 Savaşı'ndaki çabalarına gelince, savaş öncesinde çalışmalara başlayan B.M., bu çalışmalarını, savaş süresince ve savaş sonrasında da sürdürmüştür. 24 Mayıs'ta Kanada ve Danimarka'nın teşebbüsü üzerine toplanan Güvenlik Konseyi, görüş ayrılıkları nedeniyle krizi giderici bir karardan yoksun kalmış ve böylelikle silahların konuşmasına imkân hazırlamıştır. Savaşın başladığı 5 Haziran sabahı bir yandan İsrail'in bir yandan da Mısır'ın müracaatı üzerine toplanan Güvenlik Konseyi, savaşın sona erdiği 10 Haziran gününe kadar gayet tartışmalı bir döneme girdi.

6 Haziran'da Güvenlik Konseyi, tarafları derhal çarpışmayı durdurmaya ve ateş-kese çağıran 233(1967) sayılı kararı oy birliği ile kabul etmesine karşı bu karar yürümedi. Bu kez, Güvenlik Konseyi, 7 Haziran'da gene oy birliği ile bütün savaşan taraflardan o akşam saat 20.00'ye kadar ateş kesi kabul etmelerini isteyen 234(1967) sayılı kararı aldı. Ürdün 7 Haziran'da ve Mısır da 8 Haziran'da bu kararı kabul ettiklerini bildirdiler. Suriye ise Konsey'in 233 ve 234 sayılı kararlarını, İsrail'in de kabul etmesi şartı ile kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi. İsrail ise Suriye topraklarındaki askeri harekâtına devam etti. Bu durum, Güvenlik Konseyi'nde Sovyet Rusya, Bulgaristan ve Hindistan'ın şiddetli tepkilerine neden oldu.

Güvenlik Konseyi'nin 9 Haziran'da Suriye ve İsrail'in çarpışmalarını durdurmasını isteyen 235(1967) sayılı kararı almasına rağmen, İsrail Kuvvetleri işgale devam etti. Bunun üzerine Sovyetler yayınladıkları bildiri ile, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kestiklerini açıkladığı gibi, İsrail askeri harekâta son vermediği takdirde “Diğer barışsever ülkelerle birlikte” İsrail'e “yaptırımlar” uygulanacaklarını da belirtti. Bu istek üzerine 17 Haziran'da “olağanüstü” toplanan ve 5 Temmuz'a kadar da yirmi beş toplantı yapan Genel kurul, savaşın sonuçları ile ilgili olarak bir çok karar tasarısı ortaya atılmasına rağmen, bu konuda hiçbir neticeye varamamakla beraber, bir yandan mülteciler meselesi ile ilgili kararlar alırken, Kudüs konusunda da bazı düzenlemelere gidilmiş, öte yandan da Ortadoğu'daki bu yeni şartlar içinde nasıl bir barış yapılması gerektiği konusunda da çeşitli görüşler ortaya atılmıştır (Armaoğlu,1989: 265-277).

1967 Arap-İsrail savaşı, mülteciler sorununa yeni unsurlar getirmiştir. Aslında B.M.'in Filistin'li mültecilere yardım çalışmaları, mülteciler sorununun başlangıcı olan 1948-49 Birinci Arap-İsrail Savaşı'na kadar uzanmaktadır. 1948 yılı sonunda itibaren bu sorunu ele alan B.M. Genel Kurulu, “B.M. Mültecilere Yardım Teşkilatı”nı kurduğu gibi, o tarihten beri de bu teşkilat Filistin'li mültecilere yardım etmektedir. (Fischbach, 2003: 123-124). Sovyet Rusya ve Sosyalist ülkeler, bu meselenin doğuşundan Batılı'ları

sorumlu tuttuklarından, Filistin Mültecilerine yapılan yardımlara hiç bir zaman katılmamış; böylelikle yardımın bütün yükü başta Amerika olmak üzere, diğer ülkelerin sırtında kalmıştır.

Savaş sonunda Güvenlik Konseyi, 14 Haziran tarih ve 237 sayılı kararı alarak, İşgal edilmiş topraklardan sevil halka insanı muamele yapılmasına ve yurtlarından ayrılmış olanların evlerine dönüşlerinin kolaylaştırılmasına çalıştı ve bu kararın tatbiki çerçevesinde B.M. Genel Sekreteri, konu ile ilgilenmek üzere bir özel temsilci tayin etti. Özel temsilci G.Gussing raporunda bir yandan sayısal veriler ortaya koyarken, öte yandan da sivil halka İsrail tarafından fena muamele yapılmadığını belirtmiştir. Genel Sekreterin mülteciler konusundaki çalışmaları devam ederken, olağanüstü toplanan Genel Kurul'da iki çekimser, sıfır aleyhte oya karşılık yüz on altı oyla kabul ettiği 2252 (ES-V) sayılı kararında, bir yandan Güvenlik Konseyi'nin 237 sayılı kararını desteklerken, öte yandan da Mültecilere Yardım Teşkilatı'nın faaliyetlerine devam etmesini ve üye devletlerinin de bu faaliyetleri desteklemesini istiyordu (Bass, 2004: 98-102).

Bu arada, B.M. Mültecilere Yardım Teşkilatı Başkanının Genel Sekretere bir rapor sunarak Altı Gün Savaşı sonunda, mültecilerin sayısında 350.000-400.000 kişilik bir artış olduğunu açıklaması: Genel Kurul'da mültecilerin yurtlarına dönmelerini öngören 11 Aralık 1948 tarihli ve 194(III) sayılı kararın uygulanmamış olduğu konusunda tartışmalara yol açtı. Sonuçta Genel Kurul, 19 Aralık 1967'de üç çekimsere karşı doksan sekiz oyla aldığı 2341 A (XXII) sayılı kararında, 1948 tarihli 194 (III) sayılı kararın uygulanmamış olmasından duyduğu üzüntüyü belirterek, bütün üyeleri bu kararın uygulanmasına ve Mültecilere Yardım Teşkilatı'na yardımcı olmaya çağırdı. (Lentin, 2018: 123).

Kudüs konusuna gelince 1967 Savaşı ile İsrail'in Kudüs'ün tamamını ele geçirmesi, İslam dünyası için olduğu kadar, Hristiyan alemi içinde problem oluşturmuyordu. Konu üzerinde en az İslam ülkeleri kadar hassasiyet gösterenlerin başında Latin ülkeleri gelmekteydi, İslam Ülkeleri, Kudüs'ün İsrail tarafından işgalini tanımaz iken, katolik latin Amerikan ülkeleri Kudüs'ü ayrı bir varlık, bir "Corpus separatum" kabul edip, milletlerarası bir rejim altına alınmasını istiyorlardı. Sonunda Genel Kurul, 4 Temmuz 1967'de Pakistan tarafından teklif edilip, Türkiye, Gine, Mali ve İran tarafından da desteklenen karar tasarısının yirmi çekimsere karşı doksan dokuz oyla 2253 (ES-V) sayılı karar olarak kabul etti. (Rodin,1969: 78-79). Kararda İsrail'in Kudüs konusunda aldığı tedbirlerden duyulan endişe belirtildiği gibi, bu tedbirlerin geçersiz sayıldığı vurgulanarak, İsrail'den bu tedbirleri geri alması istendi.

Bu karar karşısında İsrail'in belirsiz tutumu üzerine, Türkiye, Afganistan,Gine, İran. Malaysia, Mali ve Somali tarafından da desteklenen Pakistan 12 Temmuz'da Genel Kurul'a İsrail'den 4 temmuz kararına uymasını isteyen bir karar tasarısı sundu ve bu tasarının iki gün süren müzakerelerinden sonra, Genel Kurul, on sekiz çekimser oya karşılık doksan dokuz oyla, 2254 (ES-V) sayılı kararı kabul etti. 4 Temmuz tarihli ve

2253 sayılı karar uymamasından dolayı İsrail'in kınayan karar, İsrail'den Kudüs konusundaki tedbirlerini geri almasını ve Kudüs'ün statüsünü değiştirecek nitelikteki her türlü harekettten kaçınmasını istiyordu (Page, 2014).

Bu karar doğrultusunda, Genel Sekreter, Kudüs'ün durumu ile, Arap halkına ve mallarına yapılan muamele ile kutsal yerlerin durumu hakkında bilgi toplayıp, rapor vermek üzere, İsviçreli diplomat E.A.Thalmann'ı "Özel temsilci" ilan etti. Thalmann'a göre, İsrail'liler doğu Kudüs'ü tam kontrolleri altına almak için her türlü tedbire başvurmuşlardı. Doğu Kudüs'ün Müslüman halkı ise İsrail'den ve politikasından şikayetçiydi. Arap ilkokullarında dahi İsrail kendi eğitim sistemini uygulamakta idi. Hatta öyle ki Araplar, kendi yaşam biçimlerinin kendi gelenek ve kültürleri ile Arapçanın giderek kaybolmasından endişe duyuyorlardı. Gene aynı rapora göre, Katolikler, Papalık, Kudüs ve Kutsal yerlerin korunmasının yeterli garantisinin, ancak Kudüs şehri ve civarının ayrı bir varlık, yani Corpus Separatum şekline getirilmesi ve milletlerarası bir rejime kavuşturulmasıyla mümkün görüyordu. Bu arada İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban 11 Eylül 1967'de B.M. Genel Sekreterine bir mektup göndererek, Kudüs'te barış ve düzen ile bütün dinlerin serbest ibadeti için gerekli şartlar sağlanmadıkça, milletlerarası bir düzenleme düşünülmeyeceğini belirtti. Bundan sonra da hem Güvenlik Konseyi hem de Genel Kurul, Kudüs konusunda daha birçok kararlar almasına karşın, durumda hiçbir değişiklik olmayacak, sonunda İsrail ekim 1978'de Kudüs'ü resmen başkent yapacak ve 1980 Temmuz'unda da Doğu Kudüs'ü Batı Kudüs'e ilhak ettiğini ilan ile, Kudüs'ü kendi egemenliği altında tek bir şehir haline getirecektir (Pertile ve Faccio, 2020: 621-647).

Bu arada B.M.'de savaşın sorumluluğunun kimde olduğu, savaşın neticelerinin ve kazançlarının bertaraf edilmesi konusunda tartışmalar olmuştur. Bu konuda, Sovyetler ve Arap ülkeleri savaşın sonuçlarının silinmesi ve barışın gerçekleşmesini İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesinde görürken, İsrail barışı prensip olarak kabul etmekle beraber, "ikili müzakereler" üzerinde ısrar ettiği gibi, elindeki toprakları Arapları ikili müzakere oturtmak için kullanmak niyetindeydi. Bu iki taraflı mücadele karşısında, Amerika ise tarafsız bir tutum takınmıştı. Genel Kurul'un müzakereleri sırasında. Çoğunluğu, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini örgören karar tasarıları ortaya atılmakla beraber, bunların hiçbiri üçte iki çoğunluğu sağlayamadığı için, kabul edilmedi. Bu nedenle Genel Kurul müzakereleri kilitlendi ve sorun Güvenlik konseyine havale edilecektir. 7 Kasım'da Mısır'ın müracaatı üzerine toplanan Güvenlik Konseyi, bu konuyu, 9, 16, 20 ve 22 Kasım günlerinden ele alarak tartıştı, Sonunda İngiltere'nin Arap ülkeleri ile temaslarda bulunarak gerçekleştirdiği karar tasarısı, 22 Kasım 1967 günü, Güvenlik Konseyinde 242 sayılı karar olarak oy birliği ile kabul edildi (Armaoğlu, 1989: 274).

242 sayılı kararın esaslarına gelince; birinci paragrafta Ortadoğu'da adil ve sürekli bir barışın kurulması için iki prensibe uyulması zorunluluğu üzerinde durulmaktaydı.:

1-İsrail'in son savaşta işgal ettiği topraklardan askerini çekmesi;

2-Savaş durumuna son verilmesi ve her devletin diğer devletlerin haklarına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı göstermesi.

Kararın ikinci paragrafında, bölgedeki su geçitlerinde deniz trafiğinin serbestliği ve bölge devletleri arasındaki egemenliğin ve toprak bütünlüğünün korunması için bu devletler arasında kurulması önerilen silahsız bölgelerden söz açılmaktadır. Kararın üçüncü paragrafında ise, Genel Sekreterden, bu kararın ilkelerine uygun barışçı ve kabul edilmiş bir çözümün gerçekleşmesinde taraflarla gerekli temasları yapmak üzere bir özel temsilci belirlenmesi istenmekteydi. Genel Sekreterden özel temsilcinin çabalarındaki gelişmelerle ilgili bir raporu mümkün olduğu kadar kısa sürede Güvenlik Konseyine ulaştırma isteği de dördüncü paragrafta yer alıyordu. Geçerliliğini günümüze kadar korumuş olan, 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, daha kabul edildiği andan itibaren farklı yorumlara neden olduğu gibi, bu yorumlar o günden bugüne hiç değişmeden devam etmiştir.

Bu karar çeşitli nedenlerle karşı çıkanlar arasında, Sovyetler Birliği, Ürdün, Fransa ve Suriye sayılabilir. İsrail'in işgal ettiği bütün topraklardan çıkmadığı sürece Ortadoğu'da adil ve devamlı bir barışın sağlanamayacağını ileri süren Sovyetler, "güvenlikli ve tanınmış sınırların" gerçekleşmemiş olmasını İsrail'in bir bahane olarak kullanamayacağını vurgulamıştır (Said, 2007: 12). Mısır ve Ürdün de Sovyetler'in bu yorumuna katılırken; Fransa ise üstü kapalı bir şekilde de olsa ağırlık noktasının İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi olduğu belirtilmiştir. İsrail'in bu konudaki tutumu, güvenlikli ve tanınmış sınırlara dayanan bir barış gerçekleşmedikçe, işgal altındaki topraklardan kuvvetlerini çekmesinin söz konusu olamayacağı şekilde olmuştur. Böylece 242 sayılı karar, Güvenlik Konseyi'nden çıktığı andan itibaren tartışmalı bir içerik kazanmıştır. "Güvenlikli ve tanınmış sınırlar" kavramı ile "İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi" kavramlarından hangisinin daha öncelikli olduğu daha ilk günden tavuk yumurta hikayesine dönüştüğü gibi; bu konudaki tartışma hiç bir çözüm bulamadan bugüne kadar gelmiştir (Silvy,1993).

Sonuç olarak, her iki taraftan ta büyük kayıplara neden olan ve altı gün gibi kısa bir süre sonunda ateş-kesle sonuçlanan bu savaşın kârı tamamıyla İsrail'e ait olup, bu durum, topraklarını daha da genişletmesini sağlamıştır. Gazze şeridi ile Sina Yarımadası'nın tümünü, Şeria akarsuyunun Batı Yakası'nı Kudüs kentini ve savaştan önce Suriye'nin elinde bulunan stratejik Golan tepelerini eline geçiren İsrail Hükümetinin deyimiyle, "öncekinden daha iyi savunulabilecek sınırlara" sahip olmuştur. Belki ama; bölgedeki düşmanlığın nedenleri çözüme kavuşmadığı gibi, yeni düşmanlıkların ve gelecek çatışmaların tohumu atılmıştır (Çandar,1984: 24-25).

1967 Savaşının A.B.D. açısından ise bir prestij kaybına neden olduğu söylenebilir., İsrail'i desteklemesi nedeni ile, hemen hemen bütün Arap devletleri bu ülke ile diplomatik ilişkilerini kesmişlerdir (Oded, 2010: 121-142). Sovyetler Birliği açısından da, Arapların askeri yenilgilerinin siyasal sonuçlarını zaman içinde düzeltmemesi, yani İsrail

işgalindeki bölgelerin görüşmeler yoluyla geri verilmesindeki başarısızlığının, bu devletin prestiji bakımından olumlu olduğu söylemek pek mümkün görünmemektedir.

Bu yenilgiden sonra Araplar için sorun, İsrail devletinin ortadan kaldırılmasından çok, bu hezimetin sonuçlarının nasıl ortadan kaldırılacağıdır. Başka bir deyişle, artık başta Mısır, Suriye ve Ürdün olmak üzere, Arap ülkelerinin İsrail Politikalarının temelini 1967 Savaşı'nda kaybedilmiş toprakların geri alınması veya İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından çekilmesi veya çıkarılması oluşturacaktır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın "İsrail Sorunu"nda meydana getirdiği en önemli değişiklik budur.

Buna karşılık, İsrail'in de yeni bir politikanın uygulaması içine girdiği görülmektedir. 1967 Savaşı'nda ele geçirdiği Arap topraklarını geri vermeyeceğini açıklayan İsrail, aynı zamanda Arap liderleri ile barışı görüşmeye hazır olduğunu da açıkça belirtmektedir. Yani bundan sonra, İsrail'in politikası, elinde tuttuğu toprakları koz olarak kullanmak suretiyle, Arap ülkelerini kendisi ile ikili müzakereye zorlamak olacaktır. İkili Müzakere Arap ülkelerinin İsrail'i tanımaları demek olacağından, buna yanaşmayacaklardır. Arap hükümetleri, ekonomik ve siyasal ablukaya başvurmak suretiyle İsrail'in tecrit edilesi yollarını aramaya başlayacağı gibi; Filistin'li arapların oluşturdukları örgütler çerçevesinde terör faaliyetleri de giderek şiddetlenecek ve böylelikle dördüncü bir Arap-İsrail Savaşı'nın temelleri atılacaktır (Saunders,1985: 249-262).

SONUÇ

Bu araştırmada başlangıcından 1973 Arap-İsrail savaşına kadar olan süreçte Filistin sorunu ele alınarak tarihsel süreç içinde bu sorunun nasıl bir uluslararası sorun haline geldiği ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda araştırmada Filistin sorununun ortaya çıkması, gelişimi, yaşanan çatışmalar ile taraf ülkeler arasındaki barış süreçleri ve soruna müdahil olan ana aktörlerin ve uluslararası örgütlerin geliştirdikleri politikalar incelenmektedir. Orta Doğu; petrol rezervi, dini çeşitlilik, etnik yapı ve su kaynakları çeşitliliği nedeniyle insanlık açısından en önemli politik ve ekonomik merkezlerden biridir. Tarihsel süreçte birçok medeniyetin ortaya çıkmasına ve gelişmesine kaynaklık yapan Orta Doğu, Doğu ve Batıyı birbirine bağlayan ticaret güzergahı üzerinde yer alması, nedeniyle önemini asla yitirmemiş bir bölgedir.

Günümüzdeki anlamıyla Orta Doğu'yu önemli kılan temel gelişme 19. yüzyıl sonlarında bölgede petrol yataklarının keşfedilmesi olmuştur. Bu keşif ile Orta Doğu'yu hem petrol rezervi hem de gaz rezervi açısından dünyadaki en zengin bölge konumuna gelmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte petrolün dünyanın en kıymetli ve rakipsiz hammaddesi haline gelmesi petrol rezervi bulunan bölgelerde savaş, ihtilal, hükümet darbesi gibi birçok olumsuzluğun yaşanmasına neden olmuş ve zengin petrol rezervine sahip olan ülkelerin halkları çatışmalar ve gerginliklerden kurtulamamıştır. Orta Doğu da çatışma ve gerginliklerden fazlasıyla nasibini almış bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Diğer taraftan Dünya üzerinde enerji kaynağı, stratejik konum ve ekonomik koşullar nasıl ki savaşların ortaya çıkmasına yol açıyorsa inanışlar da çatışmalar, gerginlikler ve büyük savaşların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durumun en yoğun yaşandığı yer ise Orta Doğu'dur. Çünkü bölge Müslümanlık, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi üç semavi dinin ortaya çıktığı ve güçlendiği coğrafyadır. Bu özelliği ile öne çıkan yer Kudüs'tür. Ancak Kudüs bu özelliğiyle yalnızca bölgesel sorunların yaşandığı bir yer değildir. Söz konusu konu Kudüs olduğunda sorun iki aktörün arasında yaşanan bir olay olmaktan çıkarak dünya geneline yayılmış bir sorun niteliğine ulaşmaktadır. Dolayısıyla Orta Doğu'nun Müslümanlık, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi üç semavi dine mensup kişiler açısından kutsal kabul edilmesi gibi nedenler Orta Doğu coğrafyasında büyük savaşların yaşanmasına yol açmıştır.

Diğer taraftan farklı etnik grupların yaşadığı bir yer olması nedeniyle Orta Doğu karmaşık ve renkli bir coğrafyadır. Bunun temel nedeni bölgenin tarihsel geçmişinin eski yıllara dayanmasıdır. Bölgede özellikle Türk, İran, Arap, Kürt ve Yahudi toplulukları bulunmaktadır. Bu etnik çeşitlilik ülkede sürekli olarak çatışmaların yaşanmasına ortam hazırlamaktadır. Görüldüğü gibi zengin fosil kaynaklarına sahip olmasından, dini çeşitlilik ve etnik yapı özelliklerinden dolayı Orta Doğu, stratejik öneme sahip bir bölgedir. Söz konusu dini çeşitlilik ve stratejik konum tarihsel süreçte birçok ülkenin Orta Doğu'yu ele geçirmek istemesine ve bölgede çatışmaların ve gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu çatışmaların en önemlisi de Arap- İsrail savaşlarıdır. Kökenleri, 19.

yy. sonlarında ortaya çıkan Arap milliyetçiliği ve Siyonizme dayanan Arap-İsrail savaşları Mısır, Ürdün, Suriye ve Filistin Arap birliği ülkeleri ile İsrail arasında yaşanan politik çekişme askeri savaşlar dizisidir. Bu savaşlar dizisinin temelinde yer alan Filistin sorunu sonu gelmeyen mücadelelerle kaynayan Ortadoğu'nun uluslararası boyut kazanmış bir sorunu olarak günümüzde halen geçerliliğini korumaktadır.

Filistin meselesinin ortaya çıkışı ile Siyonizm'in doğuşu arasında sıkı bir ilişki vardır. Emperyalist ve Sömürgeci amaçlarla Filistin'e yerleşen Siyonistler, büyük devletlerin yardımları, tethiş ve terör politikaları ile amaçlarına ulaşp, yüzyıllarca yıldır üzerinde yaşayan Filistin halkını kovdukları yerde İsrail devletini kurmaları ile Filistin sorunu dünya uluslararası ilişkiler sisteminin gündeminin baş köşesine yerleşmiş ve o tarihten bu yana da bulunduğu yerden hiç aşağıya inmemiştir.

Halkın rızaları, istek ve arzuları dikkate alınmadan sadece bir grup insanı tatmin etmek için, Dünya barışını sağlamak amacıyla kurulan BM.'nin yarattığı İsrail Devleti, Filistin sorunu çözmemiş aksine iyice ortaya çıkmasına ve uluslararası kamuoyuna mal olmasına sebep olmuştur. 14 Mayıs 1948'de İsrail'in kuruluşunun ilanından saatler sonra, Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak kuvvetleri 14-15 Mayıs gecesi, üç istikametten Filistin'e hareket başlatmış ve böylece 1948 Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. Çatışmanın başlamasından sonra, harekete geçen BM Genel Kurul'u 14 Mayıs'ta İsveç Kızılhaç Teşkilatı'nın başkanı Kont Folke Bernodotte'yi arabulucu tayin etmiş ve arabulucunun 8 Haziran'da Araplara ve İsrail'e sunduğu dokuz maddelik şartları tarafların kabul etmesi ile 10 Haziran 1948'de ateş-kes yürürlüğe girmiştir. Ancak ateşkes boyunca Amerika, İngiltere ve Fransa'dan silah yardımı olan İsrail, askeri açıdan güçlenmiştir. Ateşkes boyunca İsrail ile Mısır, Lübnan, Suriye ve Suudi Arabistan arasında çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır.

Arap-İsrail Savaşlarının ikincisi Süveyş krizi nedeniyle yaşanmıştır. Fransız ve Mısır ortaklığıyla kurulan ve 1869'da açılan Süveyş Kanalı Mısır'a ait hisselerin İngiltere'ye devredilmesi sonucunda İngiliz Fransız ortaklığıyla işletilmiştir. İngilizlerin ve Fransızların Süveyş kanalı üzerinde hakimiyet kurma çabası kanalın stratejik olarak sahip olduğu önemi ortaya koymaktadır. Süveyş kanalının 1956'da millileştirilmesi ile Süveyş krizi yaşanmıştır. Krizin görünürdeki nedeni ABD'nin Mısır tarafından sürdürülen uluslararası politikaları öne sürerek ve İsrail lobisinin bu desteğe karşı çıkması nedeniyle oluşturulacak fon ile yapılması planlanan Asvan Barajına yardım yapmayacağını bildirmesidir. İptal kararıyla birlikte Mısır'da Batı'ya yönelik olumsuz tutumu güçlenmiş ve Mısır hükümeti bu kararına tepki olarak 1956 yılında Süveyş kanalını işletme hakkına sahip olan Fransız-İngiliz şirketini millileştirdiğini duyurmuştur. Kanalının millileştirilmesi ile bölge çıkarları tehlikeye düşen Fransa ve İngiltere askeri müdahaleye doğrudan katılmamayı tercih etmiş ve içerisinde Arap toplumuyla kronik sorunu bulunan İsrail'in olduğu bir plan doğrultusunda Mısır'a yönelik askeri müdahaleye karar vermiştir. Yapılan askeri müdahalenin sonrasında Mısır yenilmiştir. İsrail ise başarıya ulaşmıştır. Savaş sonrasında yapılan mütareke anlaşmaları ile kurulan hassas ve nazik denge,

özellikle yenilmiş ve Filistin'i kaybetmiş Arapların bir intikam savaşına girişip, Filistin'i kurtarma inancını pekiştirmiştir.

1950'den sonra İsrail'in mütareke sınırlarından artan bir şekilde devam eden Arap-İsrail çatışmaları, her iki tarafı da adeta silahlanmaya zorlamıştır. 1960'lı yıllar boyunca İsrail ve komşusu Arap ülkeleri arasında süren çatışmalar 1967 yılı Mayıs ayına gelindiğinde yeni bir savaşa doğru evrilmiştir. Literatürde ve doktrinde 6 Gün Savaşları olarak da ifade edilen üçüncü İsrail-Arap Savaşının ortaya çıkmasında Suriye Hükümeti'nin İsrail'e dönük politikaları oldukça etkili olmuştur. Süveyş krizinden sonra İsrail ve Suriye arasındaki sınır çalışmaları sürmüştür. İsrail ve Suriye arasında yaşanan çatışmalarda Filistinli Araplar da sürece dahil olmuşlardır. 1967'de başlayan ve 6 Gün Savaşları olarak da bilinen üçüncü İsrail Arap Savaşı İsrail'in Ürdün'ün saldırısıyla başlamış ve altı gün içerisinde Sina Yarımadası, Dolan Tepesi, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs'ün işgal edilmesi ile sonuçlanmıştır. Savaşı İsrail'in hakimiyetinde bulunan Arap nüfusunun artmasına Arap milliyetçiliğinin bölgede artarak devam etmesine neden olmuştur. Ayrıca İsrail'e karşı oluşturulan Arap koalisyonu İsrail'in Hükümeti'nin beklenmedik saldırısıyla ağır bir yenilgi alması Mısır'ın bölge etkinliğini ve konumunu sarsmıştır. Savaş sonunda Hartumdaki Arap zirvesinde bir araya gelen Arap liderleri İsrail'e karşı tutumu İsrail'i tanımama, onunla görüşmeme ve barış görüşmeleri yapmama olarak tespit etmişlerdir.

6 Gün Savaşlarının en önemli sonucu daha önce İsrail'i yok etmeye çalışan Arap devletlerinin bu savaşta kaybettikleri toprakları iade etmeye ve İsrail'i bu topraklardan kovmaya karar vermiş olmalarıdır. Nitekim savaşın ardından Arap ülkeleri ile İsrail devleti arasında savaşı bitirecek herhangi bir uluslararası anlaşmanın imzalanmamış olması Arap İsrail savaşlarının dördüncüsüne giden süreci başlatmıştır. 1973 savaşı Arap ülkeleri İsrail'i yok etmeyi değil, kaybettikleri toprakları tekrar almayı amaçlaması nedeniyle diğer savaşlardan farklıdır. Saldırı Mısır ve Suriye'nin birlikte hareket ederek Sina ve Suriye cephesine sürpriz saldırı gerçekleştirmesi başlamıştır. Savaş boyunca ABD İsrail güçlerine SSCB ise Arap güçlerine silah desteği vermiş ve bu destek soğuk savaş yıllarında dengelerin sarsılmasına neden olmuştur.

Görüldüğü gibi Siyonizm ile Araplar arasındaki Filistin'in kontrolü sorunu üzerine yapılan çatışmalar yalnızca bu ülkeleri değil dünyada bu iki ülkeyi destekleyen diğer ülkeleri de ilgilendiren bir konudur. İsrail'in zorla işgal ettiği ve içinde yaşayan insanları mülteci durumuna düşürdüğü bir ülkeye, uzun vade de sahip olabileceğini düşünmesi, iyimserlikten başka bir şey değildir. Tarihte hiç bir milletin, ülkesini bir işgalci gücün egemenliğine bırakarak başka yerlerde yaşamaya razı olduğu görülmemiştir. Filistin'liler de bu durumu kabul etmemişler özellikle 1956 Süveyş Savaşı'ndan itibaren yaptıkları çalışmalarla kendi içlerinde örgütlenerek, Filistin Direniş Hareketi'ni oluşturmuşlardır. Önceleri Arap ülkelerinden destek arayan Filistin'liler daha sonra Siyonist'lere karşı mücadeleyi en iyi şekilde yürütebilecek olanların kendileri olduğunu görmüşler ve bu ondan itibaren de Filistin Sorunu yeni bir boyut kazanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile rakipsiz kalan Amerika, uluslararası platformlarda tek başına söz sahibi olan bir aktör durumuna yükselmiştir ki, bu da bir bakıma Amerika'nın manevi çocuğu sayılabilecek İsrail'in işine gelecektir. Amerika'da kendisini ekonomik yönden destekleyen, güçlü bir Yahudi Lobisi'ne sahip olan İsrail bu son gelişmelerle birlikte güvenli ve kendinden emin bir hava içine girmiştir.

Fakat İsrail, barış ya da işgal ettiği topraklar arasında bir tercih yapmak zorundadır. Her ikisine birden sahip olabileceği düşünülemez. İsrail, ne kadar uzlaşmasız ne kadar genişlemeci davranırsa, ulusal çıkarlarını korumak isteyen Filistin'lilerin o derece sert ve mücadeleci tutum takınacağını unutulmamalıdır.

İsrail'in Batının suni bir adası olarak Arap bir çevre içinde yaşamaktansa, Filistin'lilerle bir uzlaşma zemini kurmaya çalışması, iç ve dış güvenliği açısından büyük bir önem oluşturmaktadır. Filistin sorunu için çok değişik çözüm önerileri ortaya atılabilir. Fakat bunlardan en akla yatkın olanı, Arapların ve Yahudilerin her türlü etnik ve dinsel kimliklerinden soyutlanarak yapacakları barış sonrasında bir arada yaşamalarıdır.

Tek başına bir Yahudi devleti veya bir Filistin devleti, sonunu derinleştirmekten başka sonuç getirmeyecektir.

Bu gün hala, Filistin sorunun barışçıl çözümleri için çalışmalar devam ederken, dileğimiz böylesine önemli bir insanlık sorununun bir an önce her iki tarafı da tatmin edecek bir biçimde sonuçlanmasıdır.

KAYNAKÇA

- Abbasi, M. (2017). Arab Community Survival in The Galilee. *Living in Mandatory Palestine: Personal Narratives of Resilience of The Galilee During The Mandate Period 1918–1948*. Newyork: Routledge.
- Abdülhamit, II. (1975). *Siyasi Hatıralarım*. İstanbul: Dergah Yay.
- Abi-Aad, N. ve Grenon, M. (1997). *Instability and Conflict In The Middle East: People, Petroleum and Security Threats*. London: Springer.
- Acar, İ. C. (1989). *Lübnan Bunahmı ve Filistin Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Aertsen, I. (2008). *Restoring Justice After Large-Scale Violent Conflicts*. New York: Routledge.
- Alatout, S. (2009). Bringing Abundance Into Environmental Politics: Constructing A Zionist Network of Water Abundance, İmmigration, and Colonization. *Social Studies of Science*. 39(3). (363-394).
- Alexander, Y. (2021). Palestinian Secular Terrorism: *Profiles of Fatah, Popular Front for The Liberation of Palestine, Popular Front for The Liberation of Palestine-General Command, and Democratic Front for The Liberation of Palestine*. Leiden: Brill.
- Allen, S. ve Truman, C. (2016). *Women in Business: Perspectives on Women Entrepreneurs*. London: Routledge.
- Altuğ, Y. (1970). *Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Ortadoğu Sorunları*. İstanbul: İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yay.
- Altuğ, Y. (2010). *Kaybettiğimiz Filistin*. İstanbul: İhlas Gazetecilik Yay.
- Aras, B. (1997). *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, 1. Baskı. İstanbul: Bağlam Yay.
- Aras, B. (2000). Turkish Foreign Policy and Jerusalem: Toward A Societal Construction of Foreign Policy. *Arab Studies Quarterly*. 22(4), (69-94).
- Aras, İ. (2010). *Filistin-İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale.
- Arı T. (2008). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: MKM Yay.
- Arım, R. (1999). *Türkiye ve Kudüs Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu Tarih, Kimlik, Güvenlik*. Meliha Benli Altunışık (der.). İstanbul: Boyut Yay.
- Armaoğlu, F. H. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları, 1948-1988*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

- Aschheim, S. E. (1982). *Brothers and Strangers: The East European Jew in German and German Jewish Consciousness, 1800–1923*. London: University of Wisconsin Press.
- Aydin, M. (2000). Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctures During The Cold War. *Middle Eastern Studies*. 36(1). (103-139).
- Balcı, A. (2010). Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu. *Ortadoğu Analiz*. 2(14). (52-57).
- Balpınar, Z. (2012). *İsrail: Güvenlik Politikasında Süreklilik ve Değişim (1948-2008)*. İstanbul: Açılım Kitap Yay.
- Bar-On, D. (1997). Israeli Society Between The Culture of Death and The Culture of Life. *Israel Studies*. 2(2). (88-112).
- Bar-On, M. (1996). In *Pursuit of Peace: A History of The Israeli Peace Movement*. Washington D.C: United States Institute of Peace Press.
- Bashir, B. ve Busbridge, R. (2019). The Politics of Decolonisation and Bi-Nationalism İn Israel/Palestine. *Political Studies*. 67(2). (388-405).
- Bass, W. (2004). *Support Any Friend: Kennedy's Middle East and The Making of The US-Israel Alliance*. Oxford: Oxford University Press.
- Batovic, A. (2010). Nonaligned Yugoslavia and The Relations With The Palestine Liberation Organisation.(<https://doi.org/10.7916/D8W66SG7>)
- Baycar, K. (2015). *Ottoman-Arab Transatlantic Migrations İn The Age of Mass Migrations (1870-1914)*. (Doctoral Dissertation). University of Oxford. Oxford.
- Bayraktar, B. (2003). *A'raf: Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifasına Ortadoğu*. İstanbul: Aykırı Yay.
- Bayram, İ. (2018). *İsrail ve Filistin Çatışması: Birleşmiş Milletler'in Rolü'nün Neorealist Perspektiften Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Beinin, J. ve Hajjar, L. (2014). *Palestine, Israel and The Arab-Israeli Conflict*. Oxford: Oxford University Press.
- Bennis, P. (1997). The United Nations and Palestine: Partition and its Aftermath. *Arab Studies Quarterly*. 8(9). (47-76)
- Best, A., Hanhımakı, Jussi M, Maiolo, Joseph A. ve Schulze, Kirsten E. (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, (Çev.: Taciser Ulaş Belge). Ankara: Siyasal Kitabevi Yay.
- Bird, K. (2010). *Crossing Mandelbaum Gate: Coming of Age Between The Arabs and Israelis, 1956-1978*. London: Simon and Schuster.
- Bishara, A. (1990). *The Uprising's Impact on Israel, Intifada: The Palestinian Uprising Against*

Israeli Occupation. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.

Boran, Y. (2006). *Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi: El-Fetih ve Hamas*. İstanbul: Mep Kitap Yay.

Bracka, J. M. (2005). Past The Point of No Return? The Palastinian Right of Return in International Human Rights Law. *Melbourne Journal of International Law*. 6(2). (272-279).

Brackman, H. (2000). A Calamity Almost Beyond Comprehension: Nazi Anti-Semitism and The Holocaust İn The Thought of WEB Du Bois. *American Jewish History*. 88(1). (53-93).

Braier, M. (2013). Zones of Transformation? Informal Construction and İndependent Zoning Plans İn East Jerusalem. *Environment and Planning A*. 45(11). (2700-2716).

Bregman, A. (2003). *Israel's Wars: A History Since 1947*. London: Routledge.

Brink-Danan, M. (2011). *Jewish Life in Twenty-First-Century Turkey: The Other Side of Tolerance*. Bloomington: Indiana University Press.(<https://DOI:10.1017/S001041>)

Bronson, R. (2008). *Thicker Than Oil: America's Uneasy Partnership With Saudi Arabia*. Oxford: Oxford University Press.

Burhan, A. (2008). *Filistin-İsrail Çatışması ve HAMAS*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Calabrese, J. (2001). The United States, Great Britain, and The Middle East: How Special The Relationship?. *Mediterranean Quarterly*. 12(3). (57-84).

Carmel, A. (2010). *Ottoman Haifa: A History of Four Centuries Under Turkish Rule*. London: Bloomsbury Publishing.

Carter, J. (2007). *Palestine Peace Not Apartheid*. London: Simon and Schuster.

Cassese, A. (1989). The International Community's "Legal" Response To Terrorism. *International ve Comparative Law Quarterly*. 38(3). (589-608).

Chowers, E. (2012). *The Political Philosophy of Zionism: Trading Jewish Words For A Hebraic Land*. London: Cambridge University Press.

Cleveland, W. L. (1994). *A History of The Modern Middle East*. Boulder: Westview Press.

Cleveland, William L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (Çev.: Mehmet Harmancı). İstanbul: Agora Kitaplığı Yay.

Cohen, S. (2014). *English Zionists and British Jews*. New Jersey: Princeton University Press.

Çakmakcı, Ç. (2014). *İnşacılık Kuramı Bağlamında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Filistin Sorununa Yaklaşımı: 2002-2012*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Çandar, C. (1976). *Direnen Filistin*. İstanbul: May Yayınları.

Çandar, C. (1984). *Ortadoğu Çıkmazı*. İstanbul: Hil Yayınları.

Danyal, B. (1951). Süveyş Kanalı'nın Önemi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 9(3). (330-345).

Darwin, J. (1988). *Britain and Decolonisation: The Retreat From Empire In The Post-War World*. New York: Macmillan International Higher Education.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yay.

Davutoğlu, A. (2004). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yay.

Dellapergola, S. (2003). Demographic Trends In Israel and Palestine: Prospects and Policy Implications. *The American Jewish Year Book*. 103. (3-68).

Derfler, L. (2002). *The Dreyfus Affair*. Santa Barbara: Greenwood Publishing Group.

Dikerdem, M. (1977). *Ortadoğu'da Devrim Yılları: Bir Büyükelçinin Anıları*. İstanbul: İstanbul Matbaası Yay.

Dinnerstein, L. (1995). *Antisemitism in America*. Oxford: Oxford University Press.

Embel, E. (2014). Avrupa İçin Ortak Dış Politika Oluşturma Sürecindeki İlk Adımlar: 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Avrupa Birliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 13(1). (75-90).

Fischbach, M. (2003). *Records of Dispossession*. New York: Columbia University Press.

Flores, A. (1991). *Intifada*. (Çev.: Süleyman Çetinkaya), İstanbul: Çizgi Yayınları.

Friedman, I. (1997). *Germany, Turkey, and Zionism 1897-1918*. New Jersey: Transaction Publishers.

Frisch, H. (2010). *The Palestinian Military: Between Militias and Armies*. Londra: Routledge.

Garaudy, R. ve Uzel, N. (1983). *Siyonizm Dosyası*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Gelvin, J. L. (2014). *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. London: Cambridge University Press.

Ghanem, A. (2010). *Palestinian Politics After Arafat: A Failed National Movement*. Bloomington: Indiana University Press.

Goldschmidt Jr, A. ve Davidson, L. (2011). *Kısa Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Doruk Yay.

Goldstein, Y. (1988). David Ben-Gurion and The Bi-National İdea In Palestine. *Middle Eastern Studies*. 24(4). (460-472).

- Goodwin, G. (2013). *Private World of Ottoman Women*. London: Saqi Books.
- Gökçınar, D. (2009). *Arap-İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Gönlübol, M. (1985). *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Grief, H. (2003). *Legal Rights and Title of Sovereignty of The Jewish People To The Land of Israel and Palestine Under International Law*. Paris: ACPR Publications.
- Gross, L. (1984). Passage Through The Strait of Tiran and İn The Gulf of Aqaba. *In Essays On International Law and Organization* (1149-1169). Dordrecht: Springer.
- Gusacov, E. (2018). Education For Patriotism and The Arab-Israeli Sector. *International Journal of Educational Development*. 60. (138-148).
- Gün, K. (1991). *Orta Doğu'da Su Sorunu ve Türkiye, Orta Doğu Sorunları ve Türkiye*. İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı.
- Gürün, K. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*. Ankara: SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu.
- Habash, G. ve Soueid, M. (1998). Taking Stock. An Interview With George Habash. *Journal of Palestine Studies*. 28(1). (86-101).
- Hadavi, S. ve Lehn, W. (1982). *Siyonizm ve Filistin Toprakları Siyonizm ve Irkçılık*. Ankara: S.B.F. Yay.
- Hahn, P. L. (1991). *The United States, Great Britain, and Egypt, 1945-1956: Strategy and Diplomacy in The Early Cold War*. London: UNC Press Books.
- Halloum, R. (1988). *Palestine Through Documents* (Vol. 1). İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Hamid, R. (1975). What İs The PLO?. *Journal of Palestine Studies*. 4(4). (90-109).
- Harkabi, Y. ve Louvish, M. (2017). *Arab Attitudes to Israel*. London: Routledge.
- Cobban, H. (1984). *The Palestinian Liberation Organisation: People, Power and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hılal, J. (1993). Plo: Institutions: The Challenge Ahead. *Journal of Palestine Studies*, 23(1). (46-60).
- Hollstein, W. (1975). *Filistin Sorunu: Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi*. İstanbul: Yüvel Yay.
- http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3933. Erişim tarihi: 21 Aralık 2021.
- <http://www.middleeast.org.ua/palestina.htm>. Erişim tarihi: 21 Aralık 2021.

<http://www.middleeast.org.ua/terorizm/01.htm> Erişim tarihi: 21 Aralık 2021.

Hughes, M. (2009). The Banality of Brutality: British Armed Forces and The Repression of The Arab Revolt İn Palestine, 1936–39. *The English Historical Review*. 124(507). (313-354).

James, L. M. (2011). Gamal Abdel Nasser. In *Mental Maps İn The Early Cold War Era, 1945–68* (218-239). London: Palgrave Macmillan.

John, M. (1970). *Reflections On The Middle East*. Paris: Studies İn The Behavioral Sciences.

Jubara, T. (1998). *Tarikh Falasteen Ramallah*. Kudüs: El-Shruuk Yay.

Karaman, M. L. (1991). *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*. İstanbul: İz Yay.

Karartı, B. (2010). *Oslo Anlaşması'ndan Günümüze İsrail-Filistin Anlaşmazlığı ve Türkiye'nin Konuya İlişkin Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay.

Karasapan, C., T. (1942). *Filistin ve Şark-ül Ürdün I*. İstanbul: Ahmet İhsan Basımevi Ltd.

Karsh, E. (2002). *The Arab-Israeli Conflict: The Palestine War, 1948*. Oxford: Osprey Publishing.

Kaştan, Y. (2012). Ortadoğu'da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye. *Tarih ve Medeniyetler Tarihi*. 4. (1797-1815).

Kaufman, E., Shapira, Y. ve Barromi, J. (1979). *Israeli-Latin American Relations*. New Jersey: Transaction Publishers.

Kelman, H. C. (2008). Reconciliation From A Social-Psychological Perspective. *The Social Psychology of Intergroup Reconciliation*. 5. (15-32).

Khoury, F. J. (1985). *The Arab Israeli Dilemma*. Syracuse: Syracuse University Press.

Kılıç D. (2008). Orta Doğu'nun Dini Jeopolitiğı ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 13(1). (65–86).

Kılıç, A. (2018). *İkinci İntifada ve Sonrasında İsrail-Filistin Sorununa Abd Dış Politikasının Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.

Kirişçi, K., Çarkoğlu, A. ve M. Eder, (1998). *Türkiye ve Orta Doğu'da Bölgesel İşbirliğı*. İstanbul: TESEV.

Klor, S. (2017). *Between Exile and Exodus: Argentinian Jewish Immigration To Israel, 1948–1967*. Detroit: Wayne State University Press.

Kocabaş, S. (1994). " *Vaat Edilmiş Toprak*" *Filistin İçin Mücadele: Türkiye ve Siyonizm* (Vol. 5). İstanbul: Vatan Yay.

- Koluman, A. ve Şen, A. (2002). Dünya Su Kaynaklarının Paylaşımı Konusunda Yaşanan Başlıca Sorunlar. Aziz Koluman (Ed.). *Dünya Su Sorunları ve Stratejileri* içinde(57). Ankara: Asam Yay.
- Kornberg, J. (1993). *Theodor Herzl: From Assimilation To Zionism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Kumar, R. N. (2012). *Martyred But Not Tamed: The Politics of Resistance In The Middle East*. Yeni Delhi: Sage.
- Kurzman, D. (1970). *Genesis 1948—The First Arab-Israeli War*, New American Library. New York: Library of Congress.
- Kutluay, Y. (1973). *Siyonizm ve Türkiye*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kürkçü, E. (1988). *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, (Cilt: 5,269-273). İstanbul: İletişim Yay.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1982). *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi: 1908-1918*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yay.
- Lamb, C. ve Tucker, D. (2019). *United States Special Operations Forces*. New York: Columbia University Press.
- Laqueur, W. (2009). *A History of Zionism: From The French Revolution To The Establishment of The State of Israel*. New York: Schocken.
- Lentin, R. (2018). *Traces of Racial Exception: Racializing Israeli Settler Colonialism*. New York: Bloomsbury Publishing.
- Levin, H. (1997). Jerusalemembattled A Diary of The City Under Siege, Cassels, (1). (32-117).
- Levitt, M. (2006). *Hamas: Politics, Charity, and Terrorism In The Service of Jihad*. Connecticut: Yale University Press.
- Lewis, B. (1964). Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12 (1). (75-81).
- Lewis, B. (1999). *Semites and Anti-Semites: An Inquiry Into Conflict and Prejudice*. New York City: WW Norton ve Company.
- Little, D. (1988). The New Frontier On The Nile: JFK, Nasser, and Arab Nationahsm. *The Journal of American History*. 75(2). (501-527).
- Long, L. D. (1993). *Ban Vinai. The Refugee Camp*. New York: Columbia University Press.
- Lumer, H. (1976). *Siyonizm ve Dünya Politikasındaki Rolü*. (Çev.: Kemal Sensoy). İstanbul: İstanbul Hasmet Matbaası.

- Mannes, A. (2004). *Profiles In Terror: The Guide To Middle East Terrorist Organizations*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Mansfield, P. (1975). *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*. (Çev.: Nuran Ülken). İstanbul: Sander Yay.
- Mansour, N. A. (2016). *Arap İsrail Münasebetlerinde Abd Politikasının Rolü (1973-2014)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Polis Akademisi Enstitüsü. Ankara.
- Mayers, D. (2018). *America and The Postwar World: Remaking International Society, 1945-1956*. London: Routledge.
- Mayton, D. (2009). *Nonviolence and Peace Psychology, Interpersonal, Societal World Peace*. Dordrecht: Springe.
- Mcdermott, R. (1998). *Risk-Taking In International Politics: Prospect Theory In American Foreign Policy*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Mcjimsey, G. (2013). *Harry Hopkins*. Cambridge: Harvard University Press.
- Medzini, M. (2019). A Century of Israel-Jordan Relations. in *The Palgrave Handbook of The Hashemite Kingdom of Jordan (407-420)*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Mignolo, W. D. (2011). The Global South and World Dis/Order. *Journal of Anthropological Research*. 67(2). (165-188).
- Mikaberidze, A. (2013). *Atrocities, Massacres, and War Crimes: An Encyclopedia*. Kalifornia: Abc-Clio.
- Miller, Y. (2021). 1. The Palestine Mandate, 1918-1948: A Political Overview. In *Government and Society In Rural Palestine, 1920-1948 (3-15)*. Texas: University of Texas Press.
- Morgenthov, H. (1970). *Uluslararası Politika*. (Çev.: Ünsal Oksay). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yay.
- Morris, B. (2008). *1948: The First Arab-Israel War*. New Haven: Yale University Press.
- Morris, B. (2011). *Righteous Victims: A History of The Zionist-Arab Conflict, 1881-1998*. California: Vintage.
- Möckli, D. (2009). *European Foreign Policy During The Cold War: Heath, Brandt, Pompidou and The Dream of Political Unity*. Zurich: ETH Zurich.
- Mufti, M. (2018). The United States and Nasserist Pan-Arabism. In *The Middle East and The United States (128-147)*. London: Routledge.
- Mustafa, E. (1996). *Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Mustafa, Ö. (2021). Büyük Orta Doğu Neresi?. www.tumgazeteler.com. (Erişim Tarihi:

21.12.2021).

- Naidu, M. V. (1995). The Origin of Un Peace-Enforcement and Peacekeeping: Re-Examination of The Crises in Korea (1950), Kashmir (1948) and The Suez (1956). *Peace Research*. 27(1). 1-29.
- Newman, E. ve Visoka, G. (2018). The Foreign Policy of State Recognition: Kosovo's Diplomatic Strategy To Join İnternational Society. *Foreign Policy Analysis*. 14(3). (367-387).
- Nicosia, F. R. (2017). *The Third Reich ve The Palestine Question*. London: Routledge.
- O'Brien, D. (2021). Saladin: The West's Favourite Muslim?. in *Muslim Heroes On Screen* (Pp. 145-183). Cham: Palgrave Macmillan.
- Oded, A. (2010). Africa İn Israeli Foreign Policy Expectations and Disenchantment: Historical and Diplomatic Aspects. *Israel Studies*. 15(3). (121-142).
- Ogen, O. (2008). The Economic Lifeline of British Global Empire: A Reconsideration of The Historical Dynamics of The Suez Canal, 1869-1956. *Journal of International Social Research*, 1(5), 523-533.
- Okumuş, A. (2015). Global Journal of Business, Economics and Management. *Management*. 5(2). (36-41).
- Orta Doğu Petrol ve Su, 57. Sayı, <http://www.dho.edu.tr/pusula/57/>, (Erişim Tarihi: 21.12.2021).
- Öke, M., K. (1984). *Osmanlı İmparatorluğu Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Öke, M., K. (1987). *Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)*. Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları.
- Öner, A. (2003). *1987 İntifada Sürecinden Günümüze Kadar İsrail-Filistin Anlaşmazlığında Dinci ve Milliyetçi Akımların Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Page, R. (2014). *International Status of Palestine*. London: House of Commons Library.
- Palmer, A. (2011). *The Decline and Fall of The Ottoman Empire*. London: Faber ve Faber.
- Pappe, I. (2004). *A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples*. London: Cambridge University Press.
- Pearlman, W. (2011). *Violence, Nonviolence, and The Palestinian National Movement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pedaliu, E. G. (2009). "A Sea of Confusion": The Mediterranean and Détente, 1969–

1974. *Diplomatic History*. 33(4). (735-750).
- Perez-Cruz, A. (2015). *Planning Without History Or Cultural Perspective*. New York: US Army School For Advanced Military Studies Fort Leavenworth United States.
- Pertile, M. ve Faccio, S. (2020). What We Talk About When We Talk About Jerusalem: The Duty of Non-Recognition and The Prospects For Peace After The US Embassy's Relocation To The Holy City. *Leiden Journal of International Law*. 33(3). (621-647).
- Phinney, J., Horenczyk, G., Liebkind, K. ve Vedder, P. H. (2001). Ethnic Identity, Immigration, and Well-Being: An Interactional Perspective. *Journal of Social Issues*. 57(3). (493-510).
- Pinto, D. (1996). *A New Jewish Identity For Post-1989 Europe* (Pp. 8-15). London: Institute For Jewish Policy Research.
- Pubantz, J. ve Allphin Moore, J. R. (2003). Best of Times, Worst of Times: The Fortunes of The United Nations In The Middle. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. 2(2). 122-145.
- Quandt, W. B. (1977). *Decade of Decisions: American Policy Toward The Arab-Israeli Conflict, 1967-1976*. California: Univ of California Press.
- Quigley, J. (2005). *The Case For Palestine*. Durham: Duke University Press.
- Qureshi, Y. (1982). A Review of Soviet-Egyptian Relations. *Pakistan Horizon*. 35(1). (107-146).
- Qurie, A. (2008). *Beyond Oslo, The Struggle For Palestine: Inside The Middle East Peace Process From Rabin's Death To Camp David*. Bloomsbury Publishing.
- Rabinovich, I. (2004). *Waging Peace: Israel and The Arabs, 1948-2003* Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Rafeq, A. K. (1999). Relations Between The Syrian "Ulamā" and The Ottoman State in The Eighteenth Century. *Oriente Moderno*. 18(1). (67-95).
- Raheb, M. (1995). *I Am A Palestinian Christian*. Minneapolis: Fortress Press.
- Ramadan, A. (2008). The Guests' Guests: Palestinian Refugees, Lebanese Civilians, and The War of 2006. *Antipode*. 40(4). (658-677).
- Ravndal, E. J. (2010). Exit Britain: British Withdrawal From The Palestine Mandate In The Early Cold War, 1947–1948. *Diplomacy ve Statecraft*. 21(3). (416-433).
- Reynolds, D. (1985). A 'special Relationship'? America, Britain and The International Order Since The Second World War. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 62(1). (1-20).

- Rifat Uçarol, Siyasi Tarih [1789-2012], Der Yayınları, Dokuzuncu Basım, İstanbul, 2013.
- Ristaino, M. R. (2003). *Port of Last Resort: The Diaspora Communities of Shanghai*. London: Stanford University Press.
- Rodin, T. S. (1969). *Political Aspects of Israeli Foreign Aid In Africa*. Lincoln: The University of Nebraska.
- Rogan, E. ve Avi, S. (2001). *The Palestinian War: Rewriting The History of The Us and Israel-Palestinian Conflict In 1948*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ron, A. S. ve Timothy, D. J. (2018). *Contemporary Christian Travel*. Bristol: Channel View Publications.
- Rothwell, J. (1957). *Eisenhower, Eden and The Anglo-American 'Special Relationship' During The Suez Crisis*, New York: Department of State Bulletin.
- Rouleau, E. (1975). The Palestinian Quest. *Foreign Affairs*. 53(2). (264-283).
- Ruane, K. ve Ellison, J. (2004). Managing The Americans: Anthony Eden, Harold Macmillan and The Pursuit of 'Power-By-Proxy' in The 1950s. *Contemporary British History*. 18(3). 147-167.
- Rubenberg, C. A. (1983). The Civilian Infrastructure of The Palestine Liberation Organization: An Analysis of The PLO In Lebanon Until June 1982. *Journal of Palestine Studies*. 12(3). 54-78.
- Said, E. W. (2007). *The End of The Peace Process: Oslo and After*. London: Vintage.
- Salim Tamari, "What The Uprising Means", Intifada: The Palestinan Uprising Against Israeli Occupation, I.B. Tauris & Co.Ltd., London, 1990.
- Salmon, T., C. (2005). "Avrupa Siyasi İşbirliği," *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*. (Cilt: 1). (Der.: Desmond Dinan, Çev.: Hale Akay), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Sander, O. (1994). *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 4. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Sarmiento, D. F. (2002). *Civilization Or Barbarism?* (Pp. 80-90). Durham: Duke University Press.
- Saunders, H. H. (1985). We Need A Larger Theory of Negotiation: The Importance of Pre-Negotiating Phases. *Negotiation Journal*. 1(3). (249-262).
- Sayim T. (2007). *ABD, Orta Doğu ve Türkiye*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Scott-Baumann, M. (2009). *Access To History: Crisis In The Middle East: Israel and The Arab States 1945-2007*. London: Hachette UK.
- Selami Çalışkan, "Filistin – İsrail Su Kaynakları ve Bölgesel Su Kaynaklarının Ortadoğu

- Sorununa Etkisi”, (Haz. M. İbrahim Turhan), Filistin Çıkmazdan Çözümüne (İçinde), Küre Yayınları, İstanbul 2003.
- Senn, A. E. (1967). *The Great Powers Lithuania and The Vilna Question, 1920-1928* (Vol. 11). Leiden: Brill Archive.
- Shahak, İ. ve Mezvinsky, N. (2002). *İsrail’de Yahudi Fundemantalizmi*. (Der.: Mehmet Emin Dağ). İstanbul: Anka Yayınları.
- Shamsutdinova, L. (2012). *Filistin Kurtuluş Örgütü’nün Meşruiyet Kazanması Süreci*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Shaw, S. J. ve Shaw, E. K. (1977). *History of The Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume 2, Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975* (Vol. 11). London: Cambridge University Press.
- Shub, L. (1950). Israel and The United Nations. in *The American Jewish Year Book*. (Pp. 379-389). New York: AJC.
- Silvy, N. J. (1993). *Attwater's Prairie Chicken Recovery Plan*. New York: US Fish and Wildlife Service.
- Smallwood, E. M. (2021). *The Jews Under Roman Rule From Pompey To Diocletian: A Study In Political Relations*. Leiden: Brill.
- Smootha, S. (2002). The Model of Ethnic Democracy: Israel As A Jewish and Democratic State. *Nations and Nationalism*. 8(4). (475-503).
- Somel, S. A. (2003). *Historical Dictionary of The Ottoman Empire*. Lanham: Scarecrow Press.
- Sonia Sultanzada, Arap Ordusunun Oluşumu ve 1948 Arap-İsrail Savaşında Arapların Yenilgi Nedenleri Stratejik Araştırmalar Merkezi, Yıl: 2020; Ay: Eylül; Cilt: 12/Yaz, Sayı: 47, Ss. 152-162.
- Sönmez, Y. ve Kalaycı, Ö.F., 2003. 1990 Sonrası Dönemde Ortadoğu Barış Sürecine Bakış, *Filistin: Çıkmazdan Çözümüne İçinde*, M.İ. Turhan (Eds.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2000) *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları.
- Spiegel, S. L. (1985). *The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy, From Truman To Reagan* (Vol. 1). Şikago: University of Chicago Press.
- Stein, K. W. (2017). *The Land Question In Palestine, 1917-1939*. North Carolina: UNC Press Books.
- Süer, B. (2012). Suriye-İsrail Barış Görüşmeleri: Olgunlaşma Teorisi Perspektifinden Bir Analiz. *Ortadoğu Etütleri Dergisi*. 3(2). (217-254).

- Süer, B. ve Atmaca, A. Ö. (2006). *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*. Ankara: ODTU Yayıncılık.
- Tal, D. (2004). *Palestine War İn 1948: Strategy and Diplomacy*. London: Routledge.
- Tal, D. (2004). *War İn Palestine, 1948: Israeli and Arab Strategy and Diplomacy*. London: Routledge.
- Tanlak, A. (1988). *Kudüs Tarihi Belge*. Kudüs: İslam Konferansı Teşkilatı.
- Torlak, M. (2010). *Siyonizm'in Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Turki, F. (1976). *Bir Mültecinin Anıları, Filistin Sürgünü*. (Çev.: Selahattin Erkanlı, Nurettin El Hüseyini). İstanbul: Metris Yayınları.
- Türkkan, F. (1973). *Filistin Sorunu ve Ortadoğu (1917-1967)*. Ankara: Nüve Matbaası.
- Uygur, Z. (1976). *Tarih Boyunca Devrimler- İhtilaller ve Tevrat'a Göre Siyonizm*. İstanbul: Özdemir Basımevi.
- Uzgel, İ. (1991). Filistin Sorununa Çözüm Umudu: Madrid Konferansı. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*. 15(138). (21-26).
- Weiler, P. (1987). British Labour and The Cold War: The Foreign Policy of The Labour Governments, 1945–1951. *Journal of British Studies*. 26(1). (54-82).
- William, B. (2001). *Quandt, Peace Process*. Los Angeles: Brookings Institution Press & University of California Press.
- Wolf, A. T. (1995). *Hydropolitics Along The Jordan River: Scarce Water and Its Impact On The Arab-Israeli Conflict*. Tokyo: United Nations University Press.
- Yenigün, A. (2010). 1973 Arap-İsrail Savaşının Suriye Basınına Yansıması: *El Ba'as Gazetesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Yıldırım, Z. (2011) Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Orta Doğu Politikası. Hasret Çomak (Ed.). *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye içinde* (571-614). İstanbul: Hiperlink Yay.
- Yılmaz, H. (2016). Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri. *TESAM Akademi*. 3(1). (99-128).
- Zacher, M. W. (2001). The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and The Use of Force. *International Organization*. 55(2). (215-250).
- Zehir, C. (2003). *Ortadoğu'da Su Medeniyetlerinden Su Savaşlarına*. İstanbul: Su Vakfı Yay.
- Zimmermann, H. (2002). *Money and Security: Troops, Monetary Policy, and West Germany's*

Relations With The United States and Britain, 1950-1971. London: Cambridge University Press.

ÖZGEÇMİŞ

Sebahattin PÜSGÜLLÜ İlk ve orta eğitimini Kastamonu Tosya’da, Lise eğitimini Çankırı’da tamamlamadı. 2005 yılında Dumlupınar Üniversitesi Endüstri Mühendisliği bölümünden, 2016 yılında Polis Akademisi Polis Amirleri Eğitim Merkezinden mezun oldu.

